

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 24 (500) 16 – 22.06.2017 р.

www.tyzhden.ua

Філіпп Рено
про кризу
демократії

Хто гальмує
медичну реформу

Підсумки виборів
у Великій Британії

Як боротися з екстремізмом
в інтернеті

ЧАС ЗВІЛЬНЯТИ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

9 771996 156002

ТИЖДЕНЬ *італійського* КІНО

21-25 ЧЕРВНЯ

КІНОТЕАТР «КИЇВ»
вул. Велика Васильківська, 19

НА ЧАСІ

- 4 Приспана увага
Чому «майданівські» суди малопомітні
- 7 Юрій Макаров про безвіз
- 8 Ігор Луцьов: «Наші вороги вже перестали спати спокійно»
Командувач Сил спеціальних операцій про новий рід військ
- 10 Медицина в реанімації
Чим небезпечне гальмування реформи охорони здоров'я

ТЕМА НОМЕРА

- 12 Ворожий ясир
Чи пам'ятає Україна про бранців
- 14 Застрягли в темряві
Чому важко звільнити «цивільних полонених»
- 16 Дожити до звільнення
Як витримати полон в'язням і їхнім рідним
- 18 Рік без обмінів
Про українських арештантів у Росії
- 20 Між двома Brexit
Як зміниться британська політика після виборів
- 22 Сімейні чвари
Про природу новітніх конфліктів на Близькому Сході
- 24 Війна з кіберджихадом
Як побороти екстремізм в інтернеті
- 27 Едвард Лукас про захист від фейків

- 28 Філіпп Рено:
«Постправа існує у вільних країнах, де люди можуть вільно оскаржувати почуте чи побачене»
Французький філософ про ілюзію кінця історії
- 32 Страх перед глобальним
Чи може Китай замінити США в ролі світового лідера

ВПРИТУЛ

- 34 Єлизавета Гончарова про мовні квоти
- 35 Максим Нестелеєв про міф Донбасу
- 36 Ленінський неп: тимчасовий відступ чи втрачена перспектива?
Чому більшовики згорнули ринковий експеримент

КУЛЬТУРА ТА НАУКА

- 40 Алла Загайкевич:
«Щоб електроакустична музика існувала, мусять бути твори, концерти, критика й наука»
Музикознавець про експериментальне мистецтво
- 44 Контурна карта актуального театру
Як змінювалася роль сучасного драматурга й у чому вона полягає
- 48 На маяку
Про навички виживання
- 50 ОНУХ про Канаду як країну різних історій

Тиждень

№ 24 (500) 16 – 22.06.2017
Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ
Видавець ТОВ «Український тиждень»
01030, Київ, вул. Богдана Хмельницького, 36а, кв. 3
Головний редактор Дмитро Крапивенко
Редакція Анна Корбут, Роман Малко,
Олександр Крамар, Ганна Трегуб, Алла Лазарева,
Денис Казанський, Юрій Лапаєв,
Ольга Ворожбит, Станіслав Козлюк,
Андрій Голуб, Юрій Макаров
Відповідальний за випуск номера
Віталій Столига

Відділ передплати та роздрібної торгівлі
тел.: (067) 407-10-96
e-mail: peredplata@tyzhden.ua
Відділ реклами тел.: (067) 407-10-89
e-mail: reklama@tyzhden.ua
Видається з 02 листопада 2007 року
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації КВ № 18119-6919 ПР
від 30.08.2011 р.
Адреса для листування 01030, м. Київ, а/с 212
Адреса редакції
Київ, вул. Богдана Хмельницького, 36а, кв. 3

e-mail: office@tyzhden.ua
тел.: (044) 351-13-00
Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 1447 від 28.07.2003 р. № зам. 17-1211
Наклад 32 000
Номер підписано до друку 14.06.2017 р.
Виходить щоп'ятниці
Розповсюджується в роздрібній торгівлі
та за передплатою
Передплатний індекс 99319
Ціна договірна

НА ЧАСІ

Приспана увага

Станіслав Козлюк

Чи не найпопулярніше запитання в суспільстві, коли мова заходить про розслідування справ Майдану: «Чому досі ніхто не покараний?». Десятки екс-беркутівців, які втекли до Криму або Росії, гальмування самих розслідувань на початкових етапах, безумовно, дають більш ніж достатньо підстав сумніватися в тому, що бодай хтось із винних отримає своє. У громадськості є запит на результат тут і зараз, а з часом він лише зростатиме й питань ставатиме дедалі більше. Щотижня в Україні відбувається щонайменше десяток судових засідань, пов'язаних із подіями Майдану. Однак чи не єдине провадження, яке так-сяк відоме широкому загалу, стосується п'ятеро колишніх спецпризначенців: Сергія Зінченка, Павла Аброськіна, Олега Янишевського, Олександра Маринченка та Сергія Тамтури. Нині його вже понад рік розглядає Святошинський районний суд. Екс-беркутівців підозрюють у вбивстві 48 мітингувальників, незавершених замахів на вбивство десятків

ФОТО: СТАНІСЛАВ КОЗЛЮК

протестувальників, залякуванні людей та в перешкоджанні мирним зібранням. Деякі представники громадськості нещодавно обурювалися повільністю розгляду справи. Утім, не варто забувати, що від початку суд розглядав менше провадження і з меншою кількістю підсудних, яке потім об'єднали з більшим. Тому суддям довелося починати процес спочатку. Попри доволі високі темпи, — засідання відбуваються двічі на тиждень, під час кожного потерпілі дають свідчення, — громадськість виявляла незадоволення, що згодом вилилося в кілька зірваних судових засідань. Водночас існує низка інших проваджень, про які знають хіба що потерпілі та активісти, що відстежують усі судові засідання, пов'язані зі злочинами часів Революції гідності.

За майже чотири роки вималювалося кілька тенденцій, які змушують із тривогою спостерігати за долею майданівських справ. Чи не найбільш загрозливе явище, яке стосується абсолютно всіх судів, — втрата уваги суспільства. Останнім часом до анонсування засідань долучилися не лише активісти з адвокатами, а й прокурори, які закликають суспільство не ігнорувати судові розгляди. Однак напівпорожні зали — доволі очікуване явище, адже «порядок денний» у соціумі за три роки встиг кілька разів змінитися. Відбулася анексія Криму, Росія завела своїх військових на територію Донбасу, декларовані реформи й бо-

ЧАСТО ПРОВАДЖЕННЯ ПО ПОДІЯХ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ ПОТРАПЛЯЮТЬ ДО СУДДІВ, ЯКІ СВОГО ЧАСУ АБО ВЖЕ РОЗГЛЯДАЛИ СФАБРИКОВАНІ СПРАВИ ПРОТИ АКТИВІСТІВ ЄВРОМАЙДАНУ, АБО ЗАГАЛОМ ЗАРЕКОМЕНДУВАЛИ СЕБЕ ЯК ОДІОЗНІ ОСОБИСТОСТІ

ротьба з корупцією, на які покладалося багато сподівань, пробуксовують. За таких умов очікувано, що увага, від початку прикута до згаданих проваджень, розпорошується на інші теми. Подеколи навіть самі активісти, не байдужі до об'єктивного розслідування й суду, не завжди спроможні відстежити процеси. А розповісти про всі перипетії засідань не зможуть, певно, й адвокати з прокурорами.

Час від часу увагу до таких процесів своїми перформансами привертають саме активісти. Десять на беркутівців спробують вилити фарбу, десять улаштують гучний пікет у кабінеті судді, десять ледве не доходять до спроб самосуду над підозрюваними, яких суди намагаються відпустити на всі чотири сторони. Однак такі акції відбуваються нечасто й мають хаотичний, а не системний характер. Якщо сторонній спостерігач спробує заглянути на одне зі звичайних засідань (цього тижня їх було щонайменше з десяток), то навряд чи помітить у залі велику кількість «обуреної громадськості» хоч би з тих самих соцмереж. Зазвичай на судах присутні підсудні, їхні адвокати, прокурори, потерпілі та їх представники, журналісти і вряди-годи кілька активістів. Яскраве підтвердження того — процес над згаданими п'ятьма беркутівцями, на якому в останні засідання була напівпорожня зала, а приміщення для журналістів та представників громадськості закриті через незатребуваність. Однак свою роль у такій ситуації відіграє не лише віддаленість у

часі від подій майже чотирирічної давності, а й рутинність самого процесу. Більшість із десятків засідань, які відбуваються ледь не щотижня, важко назвати цікавими для пересічного українця. Адже на них часто розглядають паперово-бюрократичні питання, як-от підготовка до старту судового розгляду по суті, клопотання прокурорів чи адвокатів, перенесення засідань тощо. З цієї процедурно-протокольної купи час від часу вириваються історії, які розповідають потерпілі, та питання щодо продовження чи скасування арештів. Однак, як показує практика, про вихід на волю чергового підозрюваного в убивствах суспільство дізнається постфактум, коли змінювати ситуацію вже складно. Показовою є історія беркутівця Віталія Гончаренка, якого 6 квітня апеляційний суд випустив з-за ґрат під особисте зобов'язання. І через два тижні колишній спецпризначенець разом зі своїми «колегами» записав відеозвернення вже з Росії. Кілька років тому за такою самою схемою в РФ опинився екс-командир «Беркута» Дмитро Садовник.

Власне, рішення судів про звільнення колишніх силовиків — це друга загрозлива тенденція, яка знову змушує говорити про термінову необхідність судової реформи. Третя тенденція впливає з попередньої: часто провадження за подіями Революції гідності потрапляють до суддів, які свого часу або вже розглядали сфабриковані справи проти активістів Євромайдану, або загалом зарекомендували себе як одіозні особистості. Тут можна пригадати затягнутий судовий процес зі справами Автомайдану, а саме побиття та викрадення активістів у січні 2014-го. Як відомо, тоді силовики потрощили автомобілі протестувальників, а їх самих доставили до кількох райвідділків. Згодом київські суди, наприклад той самий Дарницький, ухвалювали рішення про арешт людей за сфабрикованими справами. Через кілька років провадження за цими епізодами потрапили до тих самих установ: Оболонського, Дарницького судів та деяких інших. І прокурори, і представники потерпілих наголошували, що справи мають розглядатися в інших місцях, оскільки згадані служителі Феміди вже сформували своє ставлення до цих епізодів, тож їхня об'єктивність під великим питанням. Попри неодноразові клопотання про зміну підсудності, більшість кримінальних проваджень, пов'язаних із Автомайданом, лишилися в тих самих судах і подеколи їх розглядають навіть ті самі судді.

Якщо говорити про одіозних особистостей, то свіжий приклад — справа проти судді, прокурора й слідчих, які фабрикували справи проти майданівців. Розглядала її в Броварському міськрайонному суді така собі Тамара Міхійенкова, відома, наприклад, справою проти Віталія Запорожця. А в Шевченківському суді провадження щодо тітушок, пов'язане із убивством Вячеслава Веремія, розглядає Олег Лінник, який у січні 2014-го позбавляв водіїв прав за автопробіг до Межигір'я. У його компетенції були також справи проти інших служителів Феміди, які виносили подібні рішення. Таким чином, коло замикається, а судді фактично розглядають справи проти самих себе. Тож питання щодо справедливості їхніх рішень часто лишається риторичним. Що ж у такому випадку робити суспільству? Щонайменше, це відстежувати перебіг засідань і навідуватися в суди. Хоча б заради того, щоб не дивуватися черговому беркутівцю, відпущеному на волю. ■

Європейський пендель

Юрій Макаров

Ну хтось залишився все одно незадоволений. Є такі люди, є. Від мене не дочекається. Безвіз — це перемога, довгоочікувана, але від цього не менш блискуча. Так, я хотів би значно більшого поступу всередині країни. Наша дипломатія, точніше наш головний дипломат, ще точніше — наш найголовніший дипломат, набагато успішніша на зовнішньополітичній ділянці, ніж на фронті внутрішніх реформ, але зміна парадигми щось таки важить у символічному плані.

Саме в символічному, бо це змінює систему координат, а отже, мізки.

Цілком погоджуюся з президентом, що ми в такий спосіб порвали з радянським минулим. Мені давно вже нецікаво стежити за російськими подіями, я роблю це радше за службовою необхідністю і щоразу — ні, не обурююся, а радше — дивуюся й гидую. Ось минулого понеділка в центрі Москви зіткнулися два тренди: демонстрація протесту проти чи то Путіна, чи то Медведєва, чи то руйнування хрущовок, чи то абстрактної корупції. Демонстрація не сказати б, що численна, як на 15-мільйонне місто. І фестиваль реконструкторів, серед яких найпопулярнішим маскарадним костюмом були однострої енкаве-

4478. Менше ніж 0,01% населення. Іншими словами, не для кожного з нас це революція. І знову-таки це ще не новий Шенген, не відкритий світ, коли ти можеш бути громадянином Німеччини, а жити в Іспанії, мати болгарський паспорт, а працювати в Лондоні та Сіднеї (конкретні приклади моїх близьких родичів). Зрештою, ті з наших співвітчизників, які справді хотіли в Європу, вже давно розпоршені по ній тонким шаром від Польщі до Португалії. Ні, це саме свобода в чистому вигляді: захотів, зібрав наплічник і вирушив повтикати на Берлін. Або на Бухарест. Просто так. Зараз на це навіть не потрібні шалені гроші: є BlaBlaCar, хостели й сендвічі. Аби було бажання.

А ще, подобається нам це чи ні, безвіз, як і асоційоване членство в ЄС, — це практичний інструмент утримання внутрішніх українських процесів під контролем міжнародної бюрократії, а це найкращий стимул бодай до якихось позитивних перетворень. Так званий План дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України (VLAP) було запущено ще 2010 року, і президент Янукович хвалявся в Брюсселі, що виконає його вимоги в першому півріччі 2011-го. Ні, у Європі так не робиться: прискіпшливі комісари їздили в Україну як на роботу, власне, це й було їхньою роботою, і перевіряли виконання всіх висунутих Євросоюзом 144-х нудних умов: від інтегрованого управління кордонами (це якраз цілком зрозуміло) і запобігання злочинності (теж зрозуміло) до дотримання прав громадян включно із захистом меншин (саме так, і тепер наші роми або наші геї — загальноєвропейське питання!), економічними свободами й, уявімо собі, реформою суспільного мовлення.

Хтось вередуватиме, що це втручання в наші внутрішні справи, але ЄС — це саме спільнота країн, які свідомо делегували частину свого суверенітету, здобутого дорогою ціною, наддержавним структурам. Хочете в Європу — їжте, і нічого поганого в цьому нема принаймні на нинішньому етапі. Я вже писав і повторюватиму, що європейська бюрократія — ніяк не вінець творіння, а оперативність, і головне, осмисленість заходів брюссельських інститутів подекуди нагадує недоброї пам'яті радянські міністерства. Але на цьому етапі ми маємо практично самі лише переваги без тих витрат у вигляді інтернаціональної тупості, які, зокрема, спровокували частину британців проголосувати за «розлучення».

Доки ми інтегровані в європейські процеси (безвіз, асоціація, зона вільної торгівлі, гіпотетичне НАТО), наші партнери перманентно виконуватимуть функції чарівного пенделя. Без нього найменші реформи загальмують і покритуються пилом. Із ним ми ще маємо шанс. Майже примарний, але шанс. Ласкаво просимо до Європи! ■

БЕЗВІЗ, ЯК І АСОЦІЙОВАНЕ ЧЛЕНСТВО В ЄС, — ЦЕ ІНСТРУМЕНТ УТРИМАННЯ ВНУТРІШНІХ УКРАЇНСЬКИХ ПРОЦЕСІВ ПІД КОНТРОЛЕМ МІЖНАРОДНОЇ БЮРОКРАТІЇ, А ЦЕ НАЙКРАЩИЙ СТИМУЛ БОДАЙ ДО ЯКИХОСЬ ПОЗИТИВНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

дистів. І ці два потоки людей не конфліктували, не сперечалися, не було ніяких зіткнень, якщо не враховувати сутичок із поліцією. Причому серед московських омонівців пильні блогери впізнали одну горилу, яка командувала нашим «Беркутом» під час побиття на Євромайдані 30 листопада 2013-го: виявляється, він утік і ось знайшов собі застосування. Ні, прошу замислитися: в країні ГУЛАГу, де все про подвиги НКВД відомо з кінця 80-х років минулого століття, де немає родини, якої не торкнувся б Великий терор, є ті, хто радо асоціює себе з катами, а в решти населення це не викликає жодних емоцій. Ось чому нам необхідні, з одного боку, на північному сході заборона «ВКонтакте», візи, стіна й рив із крокодилами, а з другого — вільний рух.

Тому я й кажу: символічна. Станом на ранок середі кордон з ЄС перетнули за біометричними паспортами аж 4478 українців. Це на хвилі ажіотажу, люди чекали, готувалися, рахували хвилини...

Ігор Луньов:

«Наші вороги вже перестали спати спокійно»

Тиждень поспілкувався з командувачем Сил спеціальних операцій генерал-майором Ігорем Луньовим про хід створення нової структури та майбутнє українських спецпризначенців.

Чи успішно пройшов етап формування Сил спеціальних операцій (ССПО ЗСУ)? Що було зроблено?

— Я очолюю ССПО ЗСУ один рік і п'ять місяців. За цей час виконані всі завдання першого етапу: формування самого командування, його укомплектування та оперативна підготовка офіцерів. До складу цієї структури були прийняті існуючі частини спеціального призначення та інформаційно-психологічних операцій. Крім того, у 2016-му фактично з нуля сформовано чотири нові військові частини. А головні зусилля ми зосередили на створенні навчально-тренувального центру. З грудня минулого року він функціонує в повному обсязі, налагоджено необхідну інфраструктуру. Зараз проводиться весь спектр курсів із підготовки військовослужбовців.

На повну потужність ми повинні вийти до 2020-го. А на 2017 рік стоїть завдання переробити нормативну базу відповідно до стандартів НАТО. Причому цей процес доволі специфічний, адже розуміння «стандартів НАТО» у всіх різне. Для цього ми співпрацюємо з представниками Альянсу. Вони нам надають безцінну допомогу в реформуванні. Звичайно, ми потребуємо й матеріально-технічної, й інформа-

Спілкувався
Юрій Лапась

ційної допомоги, але самі теж навчилися ефективної роботи. Тому зараз відбувається взаємовигідна співпраця. Ми маємо унікальний досвід, який вони зацікавлені вивчати, натомість переймаємо в зарубіжних колег ті речі, які вже зараз відрізняють нас від радянського спецназу. Це інше мислення, інші підходи до планування. А найважливіший момент — ми змінюємо менталітет і під час підготовки, і під час виконання операцій. Ми по-іншому ставимося до людини. Однак усе це за стовідсоткового виконання бойових завдань. Дещо незвичним для нас, військових, напрямом роботи є створення іміджу нових сил. На початку, коли ми робили перший набір на кваліфікаційний курс, усе організовувалося не зовсім так, як треба. Завдання виконали, але зі скандалами та проблемами, не вистачало достатньої кількості курсантів. Потім звернулися до західних партнерів. Вони допомогли у створенні сайту, запустили сторінку у Facebook. Розробили рекламну продукцію, яку поширювали у військоматах та частинах. Зараз триває набір на четвертий курс, але ми практично не займаємося пошуками: у нас понад 20 кандидатів на одне місце. Це звільнило багато ресурсів і дає змогу обрати справді найкращих.

Чи залишилися проблеми в правовому полі?

— Основні складнощі — те, що досі в Україні просто не було таких військ. Однак поступово рухаємося згідно із затвердженою Концепцією формування й розвитку. Де-факто ми виконуємо завдання, незважаючи на недосконалість законодавства, доопрацьовуючи його в процесі. Ми перші в ЗСУ повністю розробили програми розвитку до 2020 року з усіма заходами, термінами і, що головне, розрахунками коштів.

Чи не виникає через такі недосконалості в законодавстві якоїсь зайвої конкуренції з іншими силовими структурами, особливо під час виконання бойових завдань в зоні АТО?

— Ідеться не про конкуренцію, а про створення певної матриці діяльності, де кожен підрозділ повинен займати своє місце. Ми саме перебуваємо на цьому етапі, синхронізуємо процеси, щоб не перетинатися з іншими структурами. А коли маємо спільні завдання — працюємо разом ефективніше. Позитивні приклади є. За нашої з керівництвом СБУ ініціативи ми цього року проводимо спільні навчання в умовах створення жорсткого контррозвідувального режиму.

ССПО ЗСУ — це не лише бійці-спецпризначенці. Що можете розповісти про спеціалістів інформаційно-психологічних операцій (ІПО)? Чи організована в них співпраця з державними структурами або громадськими організаціями?

ФОТО: СТАНІСЛАВ КОЗЛОК

Ігор Васильович Луньов народився 1962 року. Закінчив Одеське артилерійське командне училище. У 2001–2003 роках командував 25-ю бригадою ВДВ, згодом став заступником командувача ВДВ з бойової підготовки. Був одним із керівників оборони Донецького аеропорту. Із січня 2016-го очолює Командування Сил спеціальних операцій ЗСУ.

—Справді, спецпризначенці—це вже ніби бренд. Вони на вістрі атаки. Однак до складу сил входять і підрозділи ІПСО, а зважаючи на серйозність інформаційних війн, зараз важко переоцінити їхнє значення. На жаль, констатую, що сьогодні ми не маємо панування в інформаційному просторі. Це пов'язано насамперед із матеріальними чинниками: російські медіа-структури мають значно більші кошти, вони впродовж років створювалися для однієї конкретної мети. А наші частини ІПСО змінили вже декілька керівних складів, їх зараховували то до розвідки, то до морально-психологічного забезпечення, намагалися створити окремі структури. На сьогодні ми розробили концепцію їх застосування, визначили форми проведення операцій. Цього року вперше в історії ЗСУ проведено навчання ІПСО, до яких було залучено також представників споріднених підрозділів—СБУ, Державної прикордонної служби, Головного управління морально-психологічного забезпечення Генерального штабу ЗСУ (ГШ), підрозділи військово-цивільного співробітництва. Виходячи зі специфіки заходу, громадські організації до участі не залучались. Однак ми активно працюємо з волонтерами.

Чи є якісь зміни в діяльності ССПО через отримання окремого фінансування в межах Міністерства оборони?

—Якщо раніше фінансування було мінімальним і воно спрямовувалося не до нас, то тепер командування стало розпорядником коштів у межах бюджету Міноборони, але окремою статтею. Ми тепер маємо обчислення, скільки необхідно на ту чи іншу операцію. Зараз усе рахується й ми розуміємо, що й скільки вартує. Завдяки цьому підвищується наша ефективність. Змінюємо й підходи до того, як витрачаються ці кошти. Міністр оборони України як експеримент дозволив кільком підрозділам ССПО ЗСУ замість стандартного централізованого забезпечення самостійно закуповувати спорядження. Командир частини сам приймав рішення, що йому необхідно і якої якості. Експеримент визнано успішним, тож тепер на кожен полк спеціального призначення виділено вже по 5 млн грн для придбання екіпування. Такого ніколи не було.

Чи відповідає рівень українських підрозділів ССПО зарубіжним стандартам, наприклад країн НАТО? Як оцінюють наші сили колеги з-за кордону?

—Один із наших підрозділів, перший з тих, які проходять підготовку за новими стандартами й адаптуються до діяльності разом із силами НАТО, у травні цього року брав участь у міжнародних навчаннях ССПО «Палаючий меч» (Flaming Sword 2017) у Литві. Досі Україна була представлена лише бойовим компонентом, але цього разу ми підготували підрозділ, сформований за новою штатною структурою Альянсу: штабний елемент, бойова група, бойове та логістичне забезпечення. І наші військові на своїх посадах виконували реальні завдання в складі багатонаціонального підрозділу разом з американськими, литовськими та грузинськими колегами. Була проведена серйозна робота. За підсумками навчань українці отримали позитивні оцінки від командування ССПО НАТО. Крім того, цього року ми вперше прибули на навчання власним літаком ЗСУ. Для партнерів це вже показник, що ми підвищуємо

бойову спроможність. Звичайно, перехід до стандартів Альянсу—це не лише документи. Можна хоч як реформувати й переназивати танковий взвод на умовних Т-34, але вони від цього не стануть «Абрамами». Необхідно насамперед серйозне оснащення сучасною технікою, оновлення матеріальної бази. Так, зараз ведеться робота щодо розвитку авіаційного компонента в українських ССПО. Не всі країни НАТО можуть таке собі дозволити, але це значно підвищує ефективність застосування сил. Є підтримка з цього питання з боку ГШ, але наразі шукаємо ресурси для реалізації завдання.

НАЙВАЖЛИВІШИЙ МОМЕНТ — МИ ЗМІНЮЄМО МЕНТАЛІТЕТ І ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ, І ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ОПЕРАЦІЙ. МИ ПО-ІНШОМУ СТАВИМОСЯ ДО ЛЮДИНИ. ОДНАК УСЕ ЦЕ ЗА СТОВІДСОТКОВОГО ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

У суспільстві, коли згадують про спецпризначенців, часто обговорюють приклад ізраїльського Моссаду, його дії, особливо за кордоном. Коли українські військові зможуть показати щось подібне?

—На жаль, у цьому питанні ми знов-таки обмежені чинним законодавством. Щоб працювати за кордоном, треба мати прикриття, матеріальні засоби, документи. А це визначається нормативною базою. Я не можу повідомляти всі деталі наших операцій, але повторюю, що розробка документації не заважає фактичному виконанню завдань. У нас достатньо мотивованих бійців, щоб працювати навіть у таких умовах. Я досить авторитетно й відповідально можу заявити, що наші вороги вже перестали спати спокійно. У 2014 році розвідувальна група одного з полків спецпризначення під час евакуації льотчиків потрапила в засідку. Ми два роки вираховували того, хто їх здав. Знайшли. Дістали з окупованої території. Зараз ця особа під слідством. Ми нічого не забуваємо й не пробачаємо, прийдемо за кожним. Це реальність.

Що робиться для визволення військових ССПО ЗСУ, які перебувають у полоні в ОРДЛО?

—Ми робимо все можливе, щоб їх визволити, на відміну від радянського підходу, коли в разі захоплення в полон від спецпризначенців одразу відмовлялися. Таку практику припинено. Зараз працюємо над тим, щоб повернути їх дотому. Це наш обов'язок.

На початку АТО в 2014 році бійці частин спеціального призначення, як найбільш підготовлені в умовах браку боєздатних підрозділів, направлялися для виконання невластивих їм завдань. Тоді такий підхід називали «забиванням цвяхів за допомогою мікроскопа». Чи змінилася ця ситуація зараз?

—Справді, така проблема існувала. Завжди згадую випадок, коли спецпризначенці використовувалися як протитанковий резерв. І завдання вони виконали. Але нині ситуація інша. З цього приводу в кінці минулого року я мав розмову з начальником ГШ, за його рішенням було суттєво зменшено кількість бійців ССПО ЗСУ в зоні АТО. При цьому визначено готовність до повернення, що вимірюється буквально годинами. ■

Тиха смерть. Сучасним снайперським гвинтівкам українських ССПО можуть позаздрити колеги «по цеху»

Медицина в реанімації

Роман Малко

Чи є зміни в системі охорони здоров'я незворотними та чи мають шанси противники реформи зупинити її

В історії української системи охорони здоров'я 8 червня 2017 року має всі шанси стати знаковим. Саме в цей день парламент, попри шалений тиск, з енної спроби таки зумів проголосувати в першому читанні один з важливих законопроектів № 6327 «Про державні фінансові гарантії надання медичних послуг та лікарських засобів». Здавалося б, старт реформуванню дано. Утім, насправді радіти зарано, усе лише починається. Вітчизняна медицина — це дуже корумпована галузь, де гроші заробляються, без перебільшення, на кожній таблетці, а іноді й із повітря. І перша тактична перемога ще зовсім нічого не означає. Занадто багато осіб можуть втратити неймовірні доходи та прибутки, якщо реформу вдасться втілити в життя. А тому вони зроблять усе можливе й неможливе, щоб до цього не дійшло.

По-перше, ухвалений у першому читанні проект закону має всі шанси бути похованим на наступному етапі затвердження. По-друге, куди важливіший законопроект № 6329 «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» (без якого перший не втілити) був майстерно провалений навіть без шансів на доопрацювання. Ті, хто не хоче реформування, зіграли філігранно, влаштувавши своєрідну вилку. Теоретично ми за реформу, бо хто сперечався б, що медицина потребує оздоровлення? А практично грошей на це не буде. А отже, неможливо буде втілити основну ідею, змінити принцип фінансування галузі, зосередившись на конкретних пацієнтах. Утілити так званий принцип «гроші ходять за людиною», а не за порожніми палатами й ліжко-місцями.

Зведений медичний бюджет 2017 року становить майже 94 млрд грн. Це частина грошей, які кожен громадянин сплачує у формі податків. Якщо спрощено, то ця сума розподіляється по регіонах, де, своєю чергою, вибірково спрямовується місцевою владою на медичні заклади. Звісно, коштів на здоров'я в нас виділяється не так багато — близько 3% ВВП (у Європі приблизно 7%). Але парадокс у тому, що й цього не лише вистачає, а й предостатньо. Проблема в іншому. Ці фінанси надаються й витрачаються вкрай нераціонально. На кожному рівні, на кожному етапі, скрізь є якась дельта, яма, у яких зникають шалені суми. І саме тому питання зміни принципу розподілу грошей є чи не найважливішим у медичній реформі. Візьмемо ідеальну ситуацію, тобто коли гроші не крадуть, а просто розподіляють. На сьогодні є кілька алгоритмів, як це робиться. Перша схема. Приміром, область повинна надати певні суми двом лікарням. Один заклад має 200 ліжок, тому отримує 200 тис. грн, інший — 400, тож відповідно й коштів удвічі більше. Гроші йдуть за койки. А те, що в першій лікарні насправді перебуває 50 пацієнтів, а в другій — 150, нікого не цікавить. Формально оплачується 600 ліжок (хоча реально треба

профінансувати 200 пацієнтів), решта йде «в нікуди». Існує друга схема. Наприклад, лікарня звітує, що на потреби оплати комуналки й зарплату їй потрібно на рік умовно 1 млн грн. Центр виділяє. І нікого не хвилює, що там лікується обмаль пацієнтів, але штат роздутий, при цьому кілька корпусів опалюються й освітлюються без потреби. І головний лікар, який міг би зробити оптимізацію, — закрити, наприклад, неробочі приміщення, — теж у цьому не зацікавлений, адже його потребу фінансують. І що вона більша, то краще, бо він уже з неї якийсь собі інтерес викрутить.

Третій сценарій не менш сумний — так зване фінансування кума. І ці випадки дуже часті. Приміром, свояку, головному лікарю лікарні N, потрібен дорогий апарат. І його придбавають. Хоч там, де він справді потрібен, приладу немає або й узагалі відсутні навіть елементарні речі. Зате в кума є суперсучасна річ, яка йому, в принципі, ні до чого. Але як інакше? Гроші прийшли, тож їх треба розподілити насамперед серед своїх людей.

Четвертий варіант — це, звісно, відкат. Класика виживання чиновника, коли фінансується те, за що тобі віддячують.

Коли випускники вітчизняних медичних вишів взяли участь у добровільному експерименті, пройшовши американський тест, то виявилось, що ніхто з них не зміг його скласти вище ніж **37%** із потрібних понад **70%**

Але повернемося до пацієнтів у лікарнях. Якщо припустити, що всі ці схеми скасовано, то кошти поступатимуть безпосередньо до споживача за виконану роботу чи надану послугу. Тому лікарня, яка обслужила 50 пацієнтів, отримала б транс саме за них і не більше, а той заклад, у якому перебуває 150 хворих, — відповідно за цю кількість. І отримуємо шалену економію, адже раніше фінансувалося 600 пацієнтів! Тільки от халепа. Те, що для держави 400 одиниць економії, для тих, хто «в темі», — це перекритий кисень. Тому вони так категорично виступають проти цього. Адже в такому разі лікар якоїсь найзабитішої лікарні десь у забутому райцентрі має шанс легко отримувати 30 тис. грн щомісяця й міністерство фінансів при цьому скаже «Слава тобі, Господи!». Бо країні насправді простіше платити кожному лікарю таку зарплату, все одно буде дешевше, ніж є тепер.

Часто в аргументах противників реформи звучить, що нова медицина, мовляв, зведеться до розбудови мережі сімейних лікарів, а справжні професіонали — хірурги, гінекологи та інші — просто будуть знищені «як клас». Лікарні закриються й ніхто нікого не лікуватиме. Це, звісно, ахінея, і вона також, хоч як це дивно, має під собою «фінансове» підґрунтя. Адже

ФОТО: УНАН

Залишити як є. Критики реформи прагнуть законсервувати нинішній стан речей у медицині

під час зміни правил гри на цьому рівні спритні ділки ризикують втратити просто космічні суми. Сьогодні медичний заклад не зацікавлений у наданні кваліфікованої допомоги, а конкретний медик не має стимуліввилікувати пацієнта. На жаль. Це не спроба когось образити. Навіть найкращі лікарі є заручниками огидної системи, яка змушує їх поводитися не завжди по-людськи. Наприклад, оперувати тоді, коли їй не варто, лиш би отримати хабар, бо зарплата маленька.

Критики реформи намагаються не помічати того, що їм не вигідно. Якщо йдеться про медика поліклініки, який може мати зарплату 30 тис. грн, то чому ніхто не каже, що спеціаліст у лікарні зароблятиме значно вище? Звісно, якщо він хороший фахівець, мотивований і має нормальне навантаження.

Скажімо, у лікарні одного з райцентрів на Поділлі (назву промовчимо) у хірургічному відділенні на 50 ліжок працює 7 хірургів. Вони за рік роблять 100 операцій, тобто кожен приблизно одну на місяць. І зарплати в цих лікарів мізерні, і потрапити до них не хотілося б. Ідеться навіть не про гроші, які витрачає держава в цій ситуації. Їх не жаль. Шкода людей і лікарів, особливо пацієнтів. Бо фахівці кажуть: якщо медик нормально не практикує, він становить небезпеку, може завдати шкоди. Якщо в пологовому будинку приймається менше як 400 родин на рік, тобто лікар не проводить їх щодня, то й мати, й дитина, які до нього потрапляють, дуже ризикують.

Як працюватиме нова медицина? Наприклад, до лікарні привозять пацієнта, у якого болить живіт. Щоб визначити причину, хворого треба обстежити. На його лікування держава виділяє умовно 50 тис. грн. Обстеження коштує 500 грн, і медзаклад зацікавлений зробити це якісно. Чому? Бо якщо справді нічого серйозного, звичайне отруєння, пацієнту стає на раник краще, то його просто виписують і невикористані 49,5 тис. грн залишаються в лікарні. Але якщо в нього недолюкований апендицит чи сталось ускладнення, то лікарня явно не випиється у виділену суму, щоб поставити клієнта на ноги, і змушена буде платити зі своєї «кишені». Ще один момент. Зазначену недугу можна оперувати відкритим способом (великий розріз): буде небагато витратних матеріалів, зате чимало

ліжко-днів. А можна застосувати лапароскопічний метод. Часу в палаті хворий проведе менше, однак використасться більше матеріалів. У першому випадку сума становитиме 20 тис. грн, у другому — 19 тис. грн. Очевидно, що лікарня зацікавлена один раз придбати дороге обладнання й потрібні речі, а тоді економити на кожному пацієнті, бо це хороша інвестиція. І, поза сумнівом, вона зацікавлена й у тому, щоб із пацієнтом усе було гаразд, він швидко та без ускладнень одужав. А ще вона стає автономною й сама вирішує, куди витратити зекономлене: на закупівлю препаратів чи на премію тим ескулапам, які якісно прооперували. Й ось тут керівництво медустанови починає замислюватися. Якщо можна не оперувати, то краще не буде. Якщо треба оперувати, то як? Тому сто разів простежить, чи той хірург якісно працює. Лікарня починає боятися фінансових ускладнень. Вона контролюватиме кожного пацієнта й медика, бо це її гроші.

Коли нещодавно випускники вітчизняних медичних вишів взяли участь у добровільному експерименті, пройшовши американський тест, то виявилось, що ніхто з них не зміг його скласти вище ніж 37% із потрібних понад 70%. Якість завдань була бездоганна, вони прийняті в усіх європейських країнах й адаптовані до України. Про що це свідчить? Медична освіта на крайній низькому рівні. Ось її реальна вартість: жоден наш лікар не сміє працювати у США, бо недотягує.

Ті, хто так шалено борються проти реформи, насправді дуже зацікавлені в тому, щоб усе залишалося по-старому. Не варто вірити їхнім благим намірам, про які вони розповідають. Усе значно гірше. І схеми, описані вище, — лише частина корупційного мегабізнесу, ціна якого — здоров'я й життя людей. Сьогодні топ-10 препаратів, що використовуються в Україні, не збігаються із європейським топ-10 за жодним пунктом. Пояснюється це не лише поганою освітою чи жадністю лікарів, які часто призначають те, що «не працює», а й куди важливішими чинниками. Наприклад, донедавна в Україні було заборонено лікувати так, як це роблять у Європі. Існувало таке поняття, як протокол, у якому прописано процедури й чим необхідно лікувати ті чи інші хвороби. Його затверджував міністр охорони здоров'я, і цей документ був обов'язковим до виконання для всіх. Скажімо, для лікування діабетиків другого типу, яких в Україні мільйон, до протоколу було внесено препарат актовегін. Він є номер один за призначеннями, хоча в жодній цивілізованій країні його не застосовують саме при цій хворобі через неефективність. Як він потрапив у документ, мабуть, не треба пояснювати. Той, хто контролював список, контролював і фармакологію. Віднедавна реформатори з МОЗ позбавили своє відомство функції видавати протоколи, дозволивши лікарям на свій розсуд користуватися європейськими рекомендаціями. Це не лише дає можливість українцям лікуватися за стандартами країн Заходу, а й розширює наш фармакологічний ринок, бо на нього можуть заходити іноземні виробники. І, що цікаво, лікування за європейськими протоколами є дешевшим. Наприклад, позбавлення пневмонії обійдеться лише у 200 грн за день, тоді як за українськими нормами — аж у 1400 грн. Знаєте, хто першим написав на цю ініціативу негативний відгук? Академія наук! На думку її представників, українців не можна лікувати за західними протоколами, бо буде біда. У цьому, власне, і відповідь, чому вітчизняний топ-10 не відповідає європейському. ■

Полонені

Ворожий ясир

Дмитро Крапивенко

Ми навіть не в силі до пуття порахувати, скільки їх. Із бійцями регулярних військ і добровольцями, що потрапили в полон, картина сьак-так зрозуміла: списки погоджуються й навіть обміни трапляються, а от із цивільними бранцями все значно гірше. Скільки їх тепер «на подвалах» у самопроголошених «республіках», у російських буцегарнях. І кого з мешканців Криму чи українських заробітчан у Москві звинуватять завтра в тероризмі й екстремізмі, скільки мешканців окупованого Донбасу можуть зникнути, як це сталося з позаштатним кореспондентом **Тижня** Станіславом Васнім. Скільки «стукачів» у Донецьку, Луганську, Сімферополі прямо зараз сидять і пишуть доноси на своїх сусідів, яких підозрюють у симпатії до України? Впевнений, що чимало. Сепаратистські заклоти 2014-го чинилися на хвилі радянської ностальгії. Ляльководам тих заклотів не вдалося, щоправда, повернути своїм підопічним дешеvu ковбасу, морозиво, горілку й тотальну зайнятість, однак відродити шпигуноманію — це запросто. Чого варта лише повернена зі сталінських часів аббревіатура МГБ — це бо не просто три веселі літери, структури з такою назвою апріорі можна катувати, затримувати без зайвих церемоній і висувати будь-які звинувачення.

Помітною є справа Ігоря Козловського: донецького науковця звинуватили в зберіганні зброї, хоча очевидно, що підставою для арешту була проукраїнська позиція вченого. І, що показово, вносити його в списки на обмін бойовики не збиралися, бо, мовляв, про видачу Києву мешканця Донецька й мови бути не може. А скільки таких людей із менш відомими прізвищами визнані «громадянами ДНР», поневіряються в застінках МГБ без жодного наразі шансу бути звільненими? Годі говорити про кримських татар та українців, утримуваних у Росії — за останній рік не сталося жодного обміну з РФ, що вказує лише на одне: ті, хто нині заарештований за війну на боці бойовиків і сепаратизм, Москву не хвилюють, їм мало цікавить доля окремих громадян, вони й спецпризначенців своїх визволяли без великого ентузіазму, а «герої русской весны» й поготів непотрібні.

В українському суспільстві ставлення до полонених доволі непросте. Ми вже пройшли шлях від захвату кожним бранцем, що потерпав у ворожій неволі, до підозри й недовіри, спричинених поведінкою Надії Савченко. Дякувати Богові, ми далекі від радянської параної про те, що кожен, хто живим потрапив до рук ворога, є зрадником чи бодай сумнів-

ним елементом, але й великої солідарності у справі звільнення полонених не спостерігається. Журналісти привертають увагу до справ Романа Суценка та Станіслава Васіна, мистецька тусовка намагається не забувати справи Кольченка та Сенцова. Останні серйозні вимоги пришвидшити звільнення всіх наших бранців лунали під час блокади торгівлі з окупованими територіями. Відтоді суспільна активність у цих питаннях помітно зменшилась. І це прикро, бо в більшості справ відсутність тиску громадянського суспільства призводить до бездіяльності влади.

Часом здається, що всі ці обміни, викупи (така практика була, заперечувати це безглуздо) — провал у якісь давно минулі епохи, коли українці постійно, коли силою, а коли й підкупом, визволяли своїх побратимів із турецької неволі, куди ті потрапляли як ясир — військова здобич. Але й шляхів, окрім відомих іще із середніх віків, небагато. Говорити з людьми,

ОСТАННІ СЕРЬОЗНІ ВИМОГИ ПРИШВИДШИТИ ЗВІЛЬНЕННЯ ВСІХ НАШИХ БРАНЦІВ ЛУНАЛИ ПІД ЧАС БЛОКАДИ ТОРГІВЛІ З ОКУПОВАНИМИ ТЕРИТОРІЯМИ. ВІДТОДІ СУСПІЛЬНА АКТИВНІСТЬ У ЦИХ ПИТАННЯХ ПОМІТНО ЗМЕНШИЛАСЬ

що перебувають за межами координат будь-якого права й плекають сталінські порядки, про гуманізм і гідне поводження з полоненими не випадає. Повірити, що на цей процес якось схоче вплинути Росія зі своїм одвічним «их там нет», теж доволі складно. І в цьому ще одна перевага ворога у веденні гібридної війни: жодних зобов'язань, торгуємося досхочу й у нас завжди є стратегічний запас «ясиру», щоб мати додатковий важіль впливу на офіційний Київ.

Можливо, якась ефективніша практика визволення в'язнів передбачена новою стратегією щодо окупованих територій, яку анонсував секретар РНБО Олександр Турчинов. Можливо, вихід із формату АТО пришвидшить процес і змусить лідерів сепаратистів йти на більші поступки в цьому питанні. Наразі це невідомо, адже відповідний законопроект іще тільки допрацьовується. Станом на сьогодні не залишається іншого методу, окрім інформаційних і громадських кампаній, на міжнародному рівні зокрема. Плюс завдання, про яке не так вже й часто говорять: реабілітація та підтримка тих, хто повернувся з полону, перевірка (там, де для цього є підстави і необхідність), бо тільки тоді ми маємо право говорити про те, що не кидаємо своїх на війні. ■

Застряглі в темряві

Денис Казанський

Чому важко звільняти «цивільних полонених»

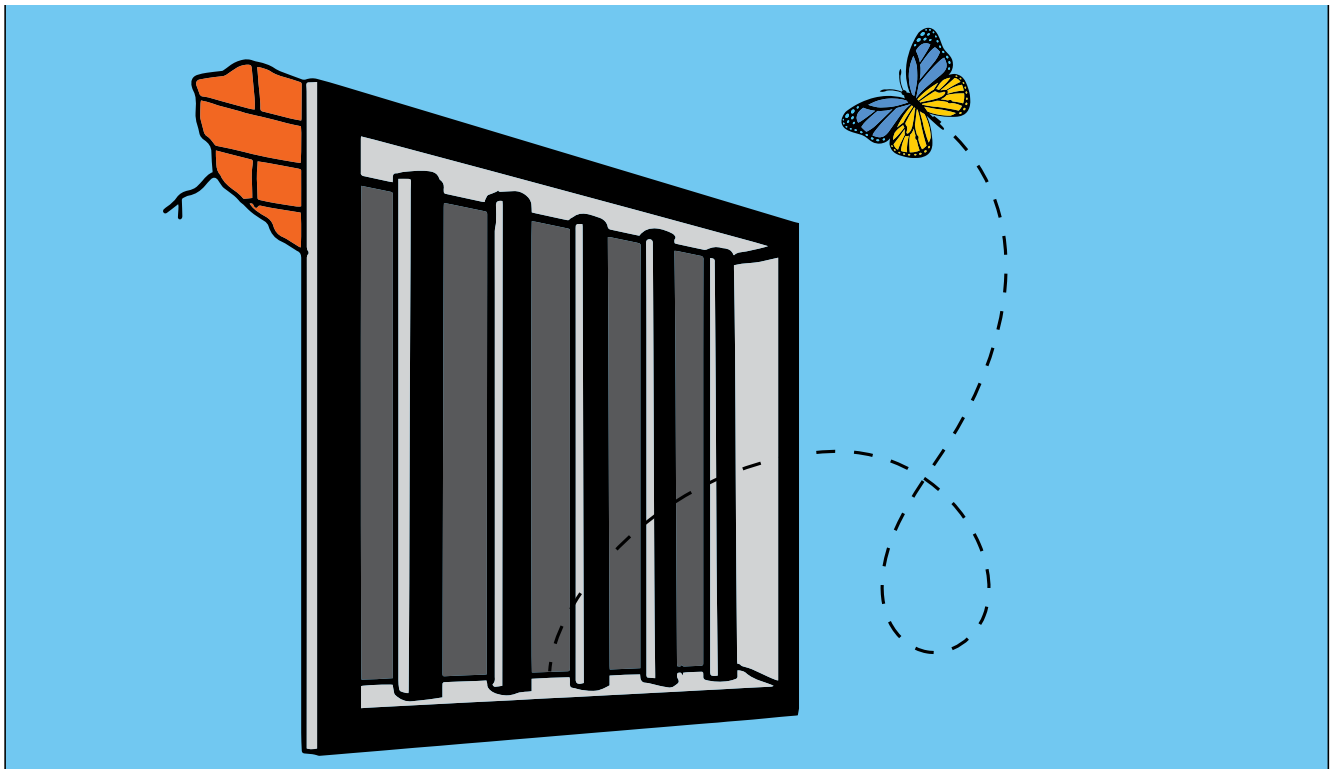
Укравіські громадяни, що перебувають у полоні в сепаратистських угрупованнях «ЛНР» та «ДНР», — одна з найбільш болючих проблем України, вирішення якої досі не знайдено. І йдеться не тільки про українських військовополонених, питання звільнення яких регулярно порушується на переговорах у Мінську. З початком війни 2014 року мільйони наших громадян опинилися на території, підконтрольній ворогові. Тисячі з них пропали безвісти або потрапили в катівні незаконних збройних формувань за різними звинуваченнями. Допомогти їм значно складніше, ніж військовим. Адже сьогодні ми не знаємо ні точної кількості цих людей, ні їхніх персональних даних.

Із військовополоненими все більш-менш зрозуміло. За словами Ірини Геращенко, таких у списку 128 осіб. Українська сторона знає їхні точні дані й направила ці списки до «ЛДНР», однак там підтвердили, що утримують лише близько 50 людей із наданого списку, яких у перспективі згодні обміняти на своїх затриманих.

Зовсім інакше просуваються справи із заручниками серед цивільних. Скільки їх тепер перебуває в тюрмах і підвалах на невідконтрольній території, ймовірно, не знають навіть самі бойовики. Наочно

цю ситуацію демонструє приклад із тими самими військовополоненими: сепаратисти підтверджують, що утримують 50 осіб, тоді як українська сторона знає точне місцеперебування приблизно 70. Ніякої відкритої інформації про те, скільки людей сьогодні загалом перебувають у тюрмах на території ОРДЛО, немає. Дуже часто не знають про долю зниклих навіть їхні рідні.

Сумний приклад, із яким редакція *Тижня* зіткнулася безпосередньо, — доля нашого журналіста Станіслава Васіна, який пропав на території, підконтрольній «ДНР», 2 червня. Коли рідні Станіслава виявили, що в його квартирі хтось побував, а особисті речі й робочий ноутбук зникли, то звернулися до так званої поліції ДНР, проте там заявили, що нічого не знають про долю журналіста. Потім родичі звернулися до МГБ, але й там не отримали жодної зрозумілої відповіді. В аналогічній ситуації опинилися й сотні інших людей, що проживають у Луганську та Донецьку. Правда, ці випадки, на відміну від пропажі журналістів, як правило, не набувають великого резонансу й давно вже стали буднями невідконтрольної території. Підрахувати кількість таких зниклих безвісти бідолах можна буде тільки в тому випадку, якщо родичі потерпілих стануть зверта-

тися за допомогою до українських правоохоронців. Однак далеко не всі йдуть на це, побоюючись нашкодити полоненим.

Серед резонансних інцидентів крім зникнення журналіста Станіслава Васіна, доля якого досі не відома, також невідомо куди пропали ще кілька українських громадян: макіївчанин Володимир Фомічов та вчений Ігор Козловський. Обидвох спіймали на території, підконтрольній «ДНР», і наразі утримують у неволі. Так званий суд ДНР призначив обом по кілька років тюремного ув'язнення.

Ні Фомічов, ні Козловський не є військовими й ніколи не брали участь у бойових діях. Їх бойовики назвали диверсантами та звинуватили в «державній зраді». Зрозуміло, про хоч якусь обґрунтованість таких звинувачень чи притомний судовий процес, де людина має право на захист, у реаліях маріонеткових сепаратистських утворень говорити не доводиться. Долі людей на непідконтрольній території повністю залежать від волі збройних формувань, які за фактом утримують там владу.

Окремо можна згадати також випадок із луганським суддею Віталієм Руденком, який приїхав на територію, підконтрольну бойовикам «ЛНР», на похорони батька восени 2016 року й також потрапив у полон до бойовиків. Спочатку звістку про його викрадення не оприлюднювали, адже сподівалися швидко обміняти. Однак у результаті обмін не відбувся, після чого інформацію винесли назовні.

Як повідомлялося раніше, бойовики висунули Руденку звинувачення в «державній зраді». Суддю звинуватили в тому, нібито він своїм рішенням заарештував директора водоканалу, через що «територія ЛНР» залишилася без води.

Подібні репресивні заходи застосовуються сепаратистами не тільки до тих, хто якимось пов'язаний з Україною або симпатизує їй, а й до всіх «неблагонадійних» жителів ОРДІЛО. У роботі на «київську хунту» звинувачують усіх, хто в цілому не задоволений тим, що відбувається в «ЛДНР» і дозволяє собі критикувати режими Захарченка та Плотницького. А іноді й просто тих, хто випадково повернувся під руку й видався підозрілим.

Випадків, коли людей, котрі просто йшли вулицею й розмовляли по мобільному, хапали та звинувачували в коригуванні вогню, налічується сотні. Про такі випадки неодноразово писали навіть самі бойовики. Причому деяких бідолах, що потрапили під гарячу руку, вбили на місці. Зокрема, широковідомим є випадок донецчанина Дениса Бутирського, якого застрелили просто в центрі Донецька восени 2014 року, бо помилково прийняли його за корегувальника.

Потрапити «на підвал» в ОРДІЛО можна й просто за скарги на нелегке життя. Наприклад, у 2016 році підконтрольна бойовикам пропагандистська газета «Новороссія» (№ 71 від 21 січня) закликала читачів здавати в МГБ своїх співгромадян, незадоволених життям у «республіці».

У статті «Провокатори пожвавилися» бойовики писали: «Останнім часом знову помітно активізувалася робота провокаторів. З'являються ці особи традиційно в місцях великого скупчення людей, чіпляються до громадян із розмовами про своє «важке» і переповнене «несправедливостями» життя або, навпаки, раптом переймаються безмежним «співчуттям» до свого співрозмовника, якого

бачать уперше. Працюють провокатори на публіку. Нерідкі випадки, коли вони діють у парі або навіть групою, щоб один починав, а другий, на перший погляд стороння людина, підтримував, привертаючи увагу всіх довкола й намагаючись втягнути в розмову якомога більше співбесідників».

У кінці статті опублікували телефони, за якими «пильним громадянам» слід повідомляти про «провокаторів».

Не маючи списків своїх громадян, що утримуються в заручниках на непідконтрольній території, Україні фактично не випадає можливості домагатися їхнього звільнення й узагалі хоч якусь впливати на їхню долю. Як показує практика, допомогти звільнення бранців часто можливо тоді, коли конкретний випадок набуває резонансу. Зокрема, Україні вдалося вибороти обмін журналістки Марії Варфоломєєвої, яка рік просиділа у підвалі в Луганську за звинуваченням у роботі на ЗСУ.

За даними української сторони, бойовики утримують **128 військовополонених**, водночас у «ЛДНР» визнають факт перебування лише близько **50 людей** із наданого списку, яких у перспективі згодні обміняти на своїх затриманих

Ускладнюється становище таких цивільних бранців тим, що сепаратисти оголошують їх «громадянами ЛНР та ДНР» і взагалі відмовляються обмінювати. За логікою бойовиків, жителі Донбасу не є громадянами України, отже, вирішувати їхню долю можуть тільки призначені Росією представники місцевих адміністрацій.

Очевидно, що допомогти всім цим людям можна буде тільки в тому випадку, коли в українській стороні з'являться хоч якісь відомості про таких заручників і списки їхніх імен. Втім, як зібрати й систематизувати ці дані, поки що не уявляють навіть ті, хто давно займається питанням звільнення полонених.

Правозахисниця й координаторка громадської організації «Медійна ініціатива за права людини» Марія Томак розповіла, що правозахисники не можуть зібрати інформацію про мирних жителів, яких утримують бойовики: «Ми цим займалися в 2014–2015-му, але потім втратили зв'язок із непідконтрольними територіями й перейшли виключно на РФ та Крим — там, де можна на ситуацію бодяй якусь ушлюнути або отримувати інформацію. У списках СБУ є також цивільні, але як можна перевірити, чи всі вони там указані, навіть не уявляю. СБУ на собі повністю замкнула всі процеси, що стосуються непідконтрольних уряду територій і, зокрема, цивільних заручників (водночас по РФ та Криму СБУ озвучує неправильну інформацію, взятую зі стелі). Крім того, ще ОБСЄ в ОРДІЛО працює, вони ж постійно списки верифікують з бойовиками. Таким чином, саме вони мають контролювати, чи включені туди всі, кому належить».

Так чи так, нашим співгромадянам, які залишилися на непідконтрольній території та потрапили в полон до бойовиків, не позаздріш. Розраховувати на швидку допомогу їм не доводиться. Тому всім, хто сьогодні перебуває в ОРДІЛО, можна дати єдину пораду: територію, де не діють закони й правила, найкраще якомога швидше покинути. ■

Дожити до звільнення

Юрій Лапаєв

Що робити бранцям і їхнім рідним

Алгоритм дій

Що робити, коли хтось із ваших рідних чи близьких потрапив у полон

Заява в органи МВС про зникнення людини

Заява приймається цілодобово в будь-якому місті незалежно від місця захоплення. При собі бажано мати фото зниклого. Після заяви отримати виписку з «Єдиного реєстру досудових розслідувань».

Телефон: **102**

Звернення до СБУ

Звернення до Об'єднаного центру з координації пошуку, звільнення незаконно позбавлених волі осіб, заручників та встановлення місцезнаходження безвісти зниклих в районі проведення АТО (створений при СБУ). Центр розшукує переважно військових, але може допомогти у звільненні цивільних громадян. Телефон: **(044) 255-84-35**
Пошта: **polonhelp@ssu.gov.ua**

Звернення до волонтерів

Волонтерські організації (наприклад, «Донбас SOS» чи «Восток SOS») часто діють швидше та ефективніше, ніж державні установи. Утім, вони мають обмежені ресурси та заборону доступу на деякі території.

Звернення до преси

Увага мас-медіа до полоненого може покращити роботу державних органів. Водночас слід уникати розголошення критичної інформації про заручника (військова спеціалізація, підрозділ, участь у конкретних операціях тощо), також уникати пропозицій від шахраїв.

Звернення до міжнародних організацій

Будь-яка міжнародна допомога може бути корисною. Представники організації на кшталт Міжнародного комітету Червоного Хреста (МКЧХ) мають певний доступ до місць утримання заручників і можуть сприяти їхньому звільненню.

Телефон представництва МКЧХ в Україні: **(044) 392-32-10**
Телефон Спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні: **(044) 392-08-00**

Олексій Демко, представник ВО «Свобода», житель Макіївки:

У полоні треба правильно поводитися. Коли мене вже звільнили, то навіть самі бойовики сказали, що відпустили, бо не викликав агресії. Пізніше в іншій будівлі ще був нацгвардієць, який одразу почав із погроз, так бойовиків дуже обурило така поведінка. Якщо потрапляєш до людей, від

яких повністю залежить твоє життя, треба діяти обережніше, максимально коректно. Вони це бачать і часто переходять до нормальних стосунків. Наприклад, мені дозволяли дзвонити рідним, спочатку приховано, а потім майже відкрито.

Раджу не вірити пропозиціям про обмін за гроші. Звичайно, все залежить від ситуації, але здебільшого це шахрайство. Якщо є рішення про звільнення, для цього жодні кошти вже не потрібні, а викуп вимагають ті, хто просто хоче на цьому заробити. Тому треба десять разів подумати, чи справді ці люди здатні вирішувати якісь питання.

Однак при цьому треба використовувати всі можливі варіанти, звертатися до державних та волонтерських організацій, бо невідомо, що спрацює краще в конкретній ситуації.

У полоні мені часто казали, що моє життя залежатиме від того, чи говоритиму я правду. Тому, коли мене щось питали на кшталт мого зв'язку з партією «Свобода» чи моєї участі в проукраїнських мітингах у Донецьку, я розповідав правду, не відмовлявся від цього. Навіть коли Безлер спитав, чи не змінив я свого ставлення до «Свободи» та своїх переконань, я відповів, що залишаюся при своєму. Після цього в мене умови не погіршилися, а навіть покращилися. Напевно, вони поважають людей із принциповою позицією.

Олександр Волох, колишній боєць 42-го батальйону

Мені певним чином пощастило, адже передали представникам «Червоного Хреста». Був великий коридор, через який забирали загиблих і поранених після Іловайська. На виході було створено кордон із представниками так званої ДНР, які супроводжували бійців до конвою, що й відвозив їх до цієї організації. Випускали не всіх: офіцерів і частину

сержантів залишали собі. Солдатів не затримували. Декого відпустили трохи пізніше. Уже потім усі, хто потрапив у полон, залишалися надовго: мій побратим там перебуває вже три роки й поки що не вдається його витягнути. Його рідні зверталися до усіх інстанцій, де тільки можливо. І до Рубана теж, і Савченко до нього приїжджала. Звісно, що і офіційні органи долучилися, і СБУ, і МВС.

Викупи працювали лише на початку війни. Зараз у терористів уже з'явилися свої певні правила: вони повинні передавати інформацію про затриманих до своїх «державних органів». Відповідно питання звільнення вирішується не на місці, а їхнім «керівництвом». Тому пропозиції з вирішення проблеми за гроші — переважно це лише шахрайство. Востаннє до нас зверталися приблизно місяців вісім тому, але ми перевірили й зрозуміли, що хтось хоче заробити.

У будь-якому випадку треба звертатися до всіх можливих організацій. Постійно турбувати їх, нагадувати про себе, щоб державні органи працювали. Якщо буде офіційне звернення, то для військових це й можливість залишатися в списках частини, хоч і в статусі полоненого. Так принаймні рідні зможуть отримувати його грошове забезпечення, що дуже суттєво.

Не менш важливо вважаю і психологічну підтримку для рідних полоненого. Про це часто забувають, думають, що єдиний постраждалий — це сам боєць. Але його близькі теж перебувають у стані глибокого стресу, тому їм украй необхідна професійна підтримка, від неї не варто відмовлятися. Єдине — треба шукати нормального психолога, який знається саме на цій темі, щоб він справді зміг допомогти.

Ярослав Маланчук, заступник голови громадської ради Костянтинівки:

Треба працювати в різних напрямках, насамперед з органами державної влади. Щоб було офіційно відкрито кримінальне провадження стосовно цього злочину. Звичайно, влада в нас працює по-своєму, має свої терміни, а це часто не збігається з тим, що хочуть люди. Тому й до волонтерських об'єднань можна звернутися. Зараз, нарешті, цим питанням більше займається держава, але на початку мали перевагу волонтери.

Треба намагатися максимально поширити інформацію про людину. Для цього звертатися до ЗМІ, газет, телебачення, громадських організацій, публічних осіб.

Однак при цьому не слід повідомляти спеціальність військового чи його частину. Особливо на камеру чи незнайомим людям. У полоні він міг цього не говорити, щоб зберегти собі життя. Тому така інформація може нашкодити. Треба казати, що просто військовий, а де він служив, чим займався — невідомо.

Не вірте незнайомим особам, які обіцяють допомоги за гроші. Мені відомо багато випадків, коли вже було рішення бойовиків про звільнення полоненого, а хтось дзвонив до матері чи дружини й вимагав за це викуп. Більше того, зараз переважно й гроші не потрібні. Терористи не віддають людей, навіть якщо їм уже готові заплатити державі чи волонтери.

Ще одна помилка, яку часто роблять: не треба їхати на окуповані території й самому вирішувати питання. Часто траплялося так, що заручника звільняли, але людина, яка їхала його шукати, зникла безвісти. Коли ти вільний і перебуваєш на контрольованій території, то можеш зробити більше корисного.

Із власного досвіду я би порадив тим, хто потрапив у полон, намагатися дотримувати правил, які нав'язують. Це важко, але рятує життя. Щоб боротися, треба мати сили й здоров'я, тому їх варто берегти. Під час допитів говорити багато, додавати побільше незначущих і неважливих деталей, за якими й намагатися сховати важливі факти, щоб не розголошувати їх. Що довше говориш, то менше часу залишається на інші запитання, а бойовики теж не можуть багато його витратити на одну людину. Бажано робити такий собі «розбитий» вигляд і в будь-якому випадку уникати героїства. Тут сміливцем треба бути в душі. Те, що тобі вдасться звільнитися здоровим, і є твоя відвага. А героїство дуже швидко придушуть. Героїв ламають травмами, тортуррами, нічеченням. Тому, щоб залишитися незламним, якраз треба і показати, що ти зламався. За нагоди треба запам'ятовувати корисну інформацію, щоб потім її можна було повідомити своїм. ■

Рік без обмінів

Станіслав Козлюк

14 червня виповнився рік, як відбувся останній обмін українських політв'язнів із Росією. За цей час справа з поверненням інших бранців помітно не просунулася

Рік тому в соцмережах на офіційних сторінках президента Петра Порошенка з'явився таке повідомлення: «Юрій Солошенко і Геннадій Афанасьєв уже на борту українського літака і вилітають із Москви до України. Як довго ми боролися за цю мить!». 14 червня двоє українських політичних в'язнів, Геннадій Афанасьєв і Юрій Солошенко, повернулися до України з російського полону. Як відомо, їх тоді обміняли на організаторів «Народної ради Бессарабії» Олену Гліщинську та Віталія Діденка. Перед ними Україна обміняла полонених спецпризначенців Александра Александрова та Євгенія Єрофєєва на Надію Савченко. На цьому процес повернення українських бранців призупинився. Щоправда, за цей рік із російських тюрем повернулися син Мустафи Джемільєва Хайсер та обвинувачений в екстремізмі Юрій Ільченко. Однак говорити в таких випадках про обміни не доводиться. Хайсер Джемільєв фактично відбув строк покарання, а Ільченко втік із території Криму на материкову частину України.

Водночас збільшувалася кількість українців і кримських татар, які потрапили до поля зору російських силових структур. Так з'явилася справа «кримських диверсантів», по якій проходять щонайменше дев'ятеро людей: Євген Панов, Андрій Захтій, Володимир Присич, Ридван Сулейманов, Дмитро Штибліков, Олексій Бессарабов, Володимир Дудко, Гліб Шаблій та Олексій Стогній. Затримання цих людей відбувалося у два етапи: у серпні 2016-го заарештували перших чотирьох, а в листопаді за ґратами опинилися ще п'ятеро (**див. Тиждень № 4 від 26 січня**). За цей час той же Присич отримав реальний строк у три роки позбавлення волі за ст. 228 КК РФ (незаконне придбання, зберігання, перевезення, виготовлення, переробка наркотичних засобів). Таке рішення суду не має нічого спільного з попередніми обвинуваченнями в «диверсійній діяльності». Сам Присич, виголошуючи в залі суду останнє слово, заявив, що звинувачення в зберіганні й транспортуванні наркотиків повністю сфабриковані ФСБ. Він пояснив, що заборонені речовини йому підкинули, а протокол із нібито зізнаннями змусили підписати, аби уникнути серйознішого обвинувачення.

Та крім «диверсійної діяльності», як виявилось, не забули в Росії й про справи по обвинуваченню в «шпигунстві». Нагадаємо, що за цими статтями раніше Росія судила нині звільненого Солошенка, а також Валентина Вигівського та Віктора Шура, які наразі за-

Репресовані у Криму. Еміль Курбедінов (ліворуч) та Руслан Зейтуллаєв (праворуч)

лишаються в російському полоні. Разом з тим, на початку жовтня минулого року з'явився ще один «підозрюваний» — журналіст української інформагенції Укрінформ Роман Сущенко. Чоловік був кореспондентом агенції в Парижі з 2010-го, працював у Страсбурзі. Виїхав у Росію до родичів. 2 жовтня мав повертатися в Україну, однак його натомість знайшли у відомому російському СІЗО «Лефортово». Одразу ж після затримання із вимогами звільнити журналіста до Кремля звернулися Міжнародна та Європейська федерації журналістів, Рада Європейського альянсу інформаційних агентств. Також вимоги про звільнення лунали від представників організації «Репортери без кордонів». Українські офіційні структури неодноразово наголошували, що журналіст не міг бути розвідником. Однак Росія проігнорувала заяви, вимоги і заклики, залишивши Романа за ґратами. Російська ФСБ наполягає на тому, що Сущенко був «кадровим розвідником» і нібито збирав інформацію про Збройні сили РФ. У Кремлі ж заявили, що затримання Романа — то «звичайна робота спецслужб». Захищати українського журналіста взявся Марк Фейгін, відомий справами Pussy Riot та Надії Савченко. У травні він заявив журналістам Укрінформу, що приблизний обсяг справи сягнув десяти томів, а слідчі дії, за його словами, перебувають у стані анабіозу. За вісім місяців, відколи Сущенко за ґратами, захист намагався змінити запобіжний захід, однак марно: рішення російського «суду» залишалося незмінним.

Окрім Сущенка отримати цілком реальні строки може й позаштатний журналіст «Радіо Свобода» Микола Семена. Нагадаємо, у квітні 2016-го ФСБ порушила проти нього кримінальну справу. Причиною для цього став матеріал журналіста, у якому нібито були «заклики до порушення територіальної цілісності РФ». Наприкінці січня цього року журналісту вручили обвинувальний акт у справі за «сепаратизм». З нього випливає, що російські спецслужби знайшли ознаки закликів до порушення територіальної цілісності РФ в матеріалі «Блокада — необхідний перший крок до звільнення Криму». У справі почалися судові засідання. Українське Міністерство закордонних справ неодноразово виступало із заявами, у яких вимагало від Росії припинити переслідування Семени та Суценка. Останнє таке звернення звучало 6 червня на День журналіста.

«...Саме в День журналіста в черговий раз вимагаємо від РФ припинити політичне переслідування журналістів Суценка та Семени», — написала на своїй сторінці у Twitter речниця зовнішньополітичного відомства Мар'яна Беца.

Разом із переслідуваннями українців у Криму продовжується тиск на кримських татар за допомогою антитерористичного законодавства. Зокрема, і щодо можливих членів організації «Хізб ут-Тахрір», яка заборонена в Росії, та учасників мітингу під парламентом Криму в лютому 2014-го. Справи низки фігурантів досі розглядають «суди». Водночас, чимало кримських татар уже отримали реальні вироки. Наприклад, Руслан Зейтуллаєв, який проходив по справі кримських мусульман, засуджений до 12 років колонії суворого режиму за організацію осередку «Хізб ут-Тахрір» в Криму. Чоловік висловлював протести проти переслідування співвітчизників і кілька разів оголошував голодування. Він вимагав від влади РФ припинити переслідування кримських татар за «екстремізм» та «тероризм», звільнити інших фігурантів справи кримських мусульман, а також допустити до нього представників МЗС. Проте переслідування тривають.

Разом з тим цей рік засвідчив, що під загрозою переслідування опинилися не лише активісти, які мали чітко виражену проукраїнську позицію, а й ті, хто допомагав їм, зокрема й після затримання. Так відома історія про адміністративний арешт адвоката кримських мусульман Еміля Курбедінова. Наприкінці січня правозахисник прямував на обшук до одного з активістів, коли його зупинив патруль. Згодом чоловіка доправили до суду, де він отримав 10 діб адміністрації. Окрім того, в офісі адвоката провели обшук, під час якого вилучили комп'ютери та іншу техніку. Напередодні ФСБ намагалася затримати адвоката Ільмі Умерова Ніколая Полозова, аби провести з ним допит. Правозахисники заговорили про тиск на адвокатів, які працюють у Криму та займаються захистом кримських татар. Поза тим, час від часу з'являються повідомлення про обшуки, які силовики проводять в активістів у Криму.

«У цьому році такі переслідування набули нової якості. Якщо раніше ми констатували збільшення

випадків тиску за політичними мотивами, то зараз говоримо про переслідування вже тих, хто допомагає політв'язням: їхніх адвокатів, людей, які носять їм передачі. Це значить, що барометр несвободи на окупованому півострові досяг своєї критичної позначки», — переконана координатор ініціативи «Євромайдан SOS» та активіст кампанії Let My People Go Олександра Матвійчук.

Наразі в списку правозахисників 44 людини, але їх може виявитися більше.

«У нашому списку 44 людини, які перебувають за ґратами за політичними мотивами в окупованому Криму та в Росії. І ми завжди додаємо «щонайменше». Нещодавно я говорила з кримчанами, вони стверджують, що кількість таких людей зросла й просто не потрапила в поле зору правозахисників. Зараз будемо вивчати справи та перевіряти», — додала Матвійчук.

ПРОДОВЖУЄТЬСЯ ТИСК НА КРИМСЬКИХ ТАТАР ЗА ДОПОМОГОЮ АНТИТЕРОРИСТИЧНОГО ЗАКОНОДАВСТВА. ЗОКРЕМА, І ЩОДО МОЖЛИВИХ ЧЛЕНІВ ОРГАНІЗАЦІЇ «ХІЗБ УТ-ТАХРІР» ТА УЧАСНИКІВ МІТИНГУ ПІД ПАРЛАМЕНТОМ КРИМУ В ЛЮТОМУ 2014-ГО

Проте від червня минулого року не лише побільшало політв'язнів. 12 жовтня 2016-го Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила дві резолюції щодо України, які стосувалися Криму та Донбасу. Так ПАРЕ засудила анексію українського півострова Росією, констатувала серйозні порушення прав людини на території АРК, окремо наголосила на «незалежності судів» та переслідуванні й тиску на кримських татар на півострові. У документі ПАРЕ вимагала припинити репресії проти лояльних до України громадян, зняти заборону на діяльність представницького органу кримських татар — Меджлісу, припинити перевезення ув'язнених із Криму на територію РФ.

Заразом у доповіді ООН вже від цього року констатується велика кількість «небажаних тенденцій» у сфері дотримання прав людини: зневажання гарантіями справедливого суду, застосування кримінального закону заднім числом, побиття під час затримань. Також в ООН повідомили, що реєструють випадки вивезення ув'язнених із Криму до СІЗО на території Росії, що порушує міжнародне гуманітарне право.

Однак наразі навряд чи випадає говорити, що резолюції чи заклики можуть активно вплинути на російську владу. До того ж за рік із моменту останнього обміну не відомі навіть потенційні кандидатури, яких можуть виміняти в Москві. Виходить, що позитивних зрушень у справі звільнення політичних в'язнів немає. Яскравий приклад того — режисер Олег Сенцов, який четвертий рік перебуває за ґратами. На підтримку українця висловлювалися відомі актори, режисери, правозахисники, однак результат поки що дорівнює нулю. Але, попри те, адвокати, активісти й правозахисники продовжують боротися за звільнення в'язнів Кремля. Хоча це й доволі тривала боротьба. ■

Між двома Brexit

Майкл Бініон, Лондон

Що чекає на уряд Терези Мей після виборів

Після двох виборів за два роки, що закінчилися політичним безладом, британський уряд послаблений і спантеличений. Цей момент практично збігається з найбільшим викликом для британської ідентичності та благополуччя з кінця Другої світової війни — стартом переговорів про вихід із ЄС 19 червня.

Багато хто вважає результат червневих виборів найгіршим із усіх можливих. Уряд консерваторів не зміг отримати більшість у парламенті, тож намагається втриматися з допомогою жменки соціал-консерваторів із північноірландської Демократичної юніоністської партії. Підтримка британцями опозиційної Лейбористської партії різко зросла, але їй не вдалося подолати внутрішній ідеологічний розкол між лівим лідером і поміркованим осередком депутатів у парламенті. Шотландські націоналісти, що при владі там, серйозно програли, тож їхні мрії про незалежність зараз здаються приреченими. Центристська Ліберал-демократична партія не змогла прорватися на хвилі агітації проти «жорсткого Brexit». Тепер країна розколота на північ і південь, старших і молодших виборців, прихильників повного розриву з ЄС і тих, хто хоче зберегти бодай щось після торішнього голосування за вихід.

Прем'єрку Терезу Мей колеги описують «хочащою мертвою». Її звинувачують в егоїстичній зарозумілості, бо вона скликала непотрібні вибори, відмахнувшись від більшості, яку її партія вже мала. Десятки провідних консерваторів вимагали її відставки й засудили, за їхніми словами, катастрофічну кампанію, збудовану навколо персони прем'єрки. Двоє її найближчих помічників, на яких списують далекий від реальності підхід Мей та неспроможність дослухатися до колег в уряді, були змушені піти у відставку. А її відмова вибачитися чи бодай визнати моральну поразку викликала гнів виборців і коментаторів. Багато хто передбачав, що протягом шести місяців кампанії Мей слід чекати ножа в спину від однопартійців.

І все ж таки Мей провадила кампанію. Неміцна, без гумору, понура й догматична, вона й далі наполягала на тому, що країна потребує стабільності та тривкості влади. Як донька священика, вона вбачала свій обов'язок у тому, аби не відступати. Згодом (хоч і надто пізно) на закритій зустрічі з консервативними парламентарями вона вибачилася і визнала, що втягнула країну в безлад, а отже, мала би її з нього вивести. Вона пообіцяла в майбутньому більше прислухатися до інших, розуміти гнів виборців через постійний режим економії, а також зробити урядування прозорішим і відкритішим.

Втім, це мало кого заспокоїло. Більшість допускає, що Мей позбудеться прем'єрського портфеля

протягом року. Так само багато хто гадає, що деякі міністри, особливо бунтівний очільник МЗС Боріс Джонсон, таємно змовляються виступати проти лідерства Мей. Але консерватори знають, що в Британії немає настрою до четвертих виборів за три роки. Тож вони вирішили піти згуртованим фронтом, відбитися від спроб лідера лейбористів Джеремі Корбіна сформувати уряд меншості за підтримки всіх опозиційних партій і представити урядову програму, з якої викинули більшість обіцянок, які розлютили багатьох виборців.

ВИБОРИ ПОКАЗАЛИ, ЩО МІЛЬЙОНИ БРИТАНЦІВ НЕ ХОЧУТЬ ЦІЛКОВИТОГО РОЗРИВУ З ЄС. БАГАТО З ТИХ, ХТО ГОЛОСУВАВ ПРОТИ BREXIT, ТЕПЕР ПІДТРИМАЛИ ЛЕЙБОРИСТІВ

На якийсь час цього може вистачити. Але певні внутрішні та зовнішні виклики роблять таку схему урядової роботи нестабільною. Запропонований консерваторами неформальний альянс у парламенті з демократами-юніоністами ризикований. По-перше, він прив'яже Британію до релігійного розколу в Північній Ірландії саме в момент, коли угода про спільне урядування там тріщить по швах, а політики в Белфасті ніяк не можуть сформувати нову коаліцію з націоналістами-католиками від партії «Шинн фейн». Якщо Лондон буде прив'язаний до однієї зі сторін конфлікту, то більше не зможе виступати в ролі незалежного арбітра.

По-друге, ірландська група з 10 депутатів глибоко консервативна в соціальних питаннях. Вони проти абортів, одностатевих шлюбів, ба навіть концепції еволюції Дарвіна. Решта британців виступає «за». Рут Девідсон, популярна й динамічна лідерка консерваторів у Шотландії (єдиний частині Великої Британії, де торі отримали хороші результати), — сама лесбійка й не сприймає жодного альянсу з ірландськими гомофобами.

По-третє, навіть за підтримки демократів-юніоністів уряд торі матиме більшість із перевагою лише шість голосів у Палаті громад. Через це йому буде дуже складно проводити хоч якесь суперечливе законодавство або будь-які реформи, бо можуть збунтуватися невдоволені консерватори. Члени парламенту не зможуть нікуди поїхати, аби не пропустити голосування, а якщо захворіють, їх до приміщення привезуть на візочку у швидких, аби гарантувати врахування їхнього голосу. Це виснажуватиме, блокуватиме реформи, необхідні для системи охорони здоров'я та оборони, і, швидше за все, призведе до колапсу уряду протягом року, як

Ще один exit?
9 червня уряд Каталонії оголосив на 1 жовтня референдум про незалежність від Іспанії. Не факт, що він відбудеться: попередній 2014 року визнали незаконним. Тоді одним із ключових питань було членство в ЄС: Каталонія хотіла залишитися, а Мадрид заявляв, що процес входження до ЄС новій країні треба було б починати спочатку

ФОТО: REUTERS

Невизначеність. Прихильники ЄС у Великій Британії вимагають від прем'єрки залишитися на єдиному європейському ринку й погодитися на його міграційну політику. Затяті консерватори голосуватимуть проти будь-яких поступок Брюсселю

уже траплялося в минулому щоразу, коли той мав настільки незначну більшість.

Альянс із демократами-юніоністами ставить під питання всю стратегію переговорів про вихід Британії з ЄС. Будь-який «жорсткий» розрив із ЄС змусить Британію встановити на всіх кордонах контрольно-пропускні пункти, що виконуватимуть функції митного та міграційного контролю. Це стосується й кордону між Північною Ірландією та Республікою Ірландія. Донині межа між ними вже фактично зникла: люди й товари вільно рухаються між північчю і півднем. Навіть демократи-юніоністи, які зайняли жорстку позицію стосовно уряду в Дубліні, не хочуть відновлення кордонів, а натовість бажають «м'якого» Вєхїт, після якого Британія може залишитися частиною єдиного ринку ЄС.

Це ще яскравіше показує, наскільки реальна криза для нового уряду Мей: у неї немає стратегії Вєхїт. До виборів вона казала, що хоче «чистого розриву» з Європою, навіть якщо це означає вихід з єдиного ринку. Британські бізнесмени шоковані: вони вважають, що це економічна катастрофа. Таку саму позицію має міністр фінансів Філіп Гаммонд, якого вона давно хотіла звільнити. Він зараз виступатиме за зміну цього плану.

Вибори показали, що мільйони британців не хочуть цілковитого розриву з ЄС. Багато з тих, хто підтримував опцію «залишитися», тепер голосував за лейбористську опозицію. Особливо це стосується молодих виборців. У Лондоні, Шотландії та інших частинах країни апологети ЄС розлучені

ворожістю Мей до лідерів європейського клубу. Вони вимагають від неї змінити стратегію й через переговори домогтися того, щоб залишитися на єдиному ринку, зокрема дозволити імміграцію з країн ЄС та прийняти деякі вердикти Європейського суду з прав людини.

Затяті консерватори виступають проти всього цього й радше голосуватимуть проти будь-яких поступок Брюсселю. Тож у Мей дилема: змінювати стратегію переговорів із ЄС, приймати іммігрантів з Європи попри потужний опір у власній партії, чітко розповісти про цілі Вєхїт, хоча ніхто в Британії досі не уявляє собі стратегії домовляння про вихід.

Тим часом Брюссель чекає. ЄС не знає, злитися на Британію чи жаліти її через результат виборів. У європейському клубі недолюблюють і Мей, і її погляди. Але там наполягають, що вибори в Британії — це її внутрішня справа. Кажуть, що 27 країн — членів ЄС мають спільну позицію стосовно Британії, що графік переговорів про Вєхїт зрозумілий, тож вони просто чекають, поки Британія призначить свого уповноваженого.

Чекати вони можуть довго. Через відтягування постраждають і внутрішня політична програма Мей, і переговори про вихід із ЄС. Виборці можуть швидко розчаруватися млявим новим урядом. Проте їх шокує, якщо час на переговори спливе й Британію викинуть із ЄС взагалі без угоди й із перспективою економічної катастрофи. В історії Британії було мало виборів, що мали б для країни такі потенційно небезпечні наслідки. ■

Сімейні чвари

Чому росте напруженість між Саудівською Аравією та її найближчими сусідами

Племінні сварки між династіями аль-Тані, аль-Халіфа, аль-Сабах і Саудами є нормою вже не перше століття. Ще від витоків у Неджі — пустельній території в центральній частині Аравійського півострова — ці династії боролися між собою за найкращі прибережні регіони, звідки відправляли піратські ескадри до Перської затоки. Та навіть у моменти криз вони дотримувалися неписаних правил притулку й гостинності. Коли п'ять десятиліть тому династійні володіння перетворилися на держави, їхні народи й далі перетинали піщані кордони, оселяючись на територіях одне одного й одружуючись між собою. Якщо ситуація загострювалася, правителі могли відкликати послів. Та навіть коли 2015 року Саудівська Аравія пішла війною проти Ємену, її король Салман дозволив понад мільйону єменців залишитися на території Королівства.

Аравів Перської затоки подія 5 червня, коли Бахрейн, Об'єднані Арабські Емірати й Саудівська Аравія розірвали дипломатичні відносини з Катаром, шокувала більше, ніж оголошення війни. Адже це порушує їхній поведінковий кодекс. Громадянам Катару дали два тижні на те, щоб виїхати із Саудівської Аравії. Чоловіки-саудівці бояться, що якщо поїдуть за своїми катарськими дружинами, то втратять налагоджене уже життя. На єдиному наземному кордоні Катару із Саудівською Аравією вже вишикувалися багатокілометрові черги. Діони стали бар'єрами на шляху переміщення людей і товарів, зокрема продовольства, яке Катар здебільшого імпортує. Туризм на ближчі напрямки знищено.

ОАЕ криміналізували будь-які вияви симпатії до Катару, зокрема й дописи у Twitter. З Катаром розірвано дипломатичні зв'язки. Три сусідські країни, а також Єгипет і Ємен, закрили повітряні, наземні та морські шляхи до нього.

Малесенький Катар, що випинається з Аравійського півострова, давно дошкуляє сусідам. Утім, пояснення раптової та безпрецедентної блокади якісь дивні. Ще наприкінці травня емір Катару стояв, посміхаючись, поруч із тими, хто нині перекрив йому всі шляхи. Вони гуртом вітали президента США Дональда Трампа в Ер-Ріяді. Тепер Саудівська Аравія звинувачує Катар в участі в тероризмі. Хоча, якщо пригадати роль саудівських джихадистів у теракті 11 вересня 2001 року, ці закиди звучать дивно. Саудівське духовенство й правителів дратують зв'язки Катару з Іраном, а особливо спільна й дедалі масштабніша розробка Південного Парсу — найбільшого у світі родовища газу. Проте добрі відносини з Тегераном налагодили також Кувейт і Оман, а коли світ запровадив проти Ірану санкції, найбільшу пролазку йому забезпечив Дубай — один із семи еміратів ОАЕ.

Претензії правлячої династії Катару аль-Тані на світову велич бентежать також інших правителів. Доха намагалася зміцнити власну вагу, даючи притулок «Братам-мусульманам» — провідному ісламістському руху в арабському світі. На території Катару дипломати могли говорити з ісламістами, зокрема улюбленим проповідником «Братів-мусульман» Юсефом аль-Карадаві, донедавна лідером воєнізованого палестинського угруповання ХАМАС Халедом Машалем, колишнім лідером алжирського «Ісламського фронту порятунку» Аббас Мадані та кількома лідерами Талібану. Медіа-імперія, збудована навколо супутникової телемережі «Аль-Джазіра» багато десятиків років допомагає Катару знаходити масову аудиторію. Вона слугувала платформою для дисидентів з усього регіону (окрім Катару) і голосом обурення народу, що вибухнув під час Арабської весни 2011 року. Тоді «Аль-Джазіра» підохочувала революціонерів братися до зброї і підтримувала ісламістів на виборах. Катар фінансував передвиборчі кампанії останніх і наповнював їхні скарбниці, коли вони прийшли до влади.

Однак Аравійський півострів замалий для амбіцій усіх його правителів. Суперництво між ними посилюється, бо кожен намагається створити глобальні портові, авіа-, медіа-хаби, експедиційні війська й фінансові центри. Попереднє покоління правителів у Перській затоці шукало консенсусу й понад усе прагнуло стабільності. Однак нафтодолари, нарощування арсеналів зброї та благословення від Трампа ризикують перетворити їхніх нащадків на вередливих автократів, яким краще вдаються конфлікти, ніж компроміси. Кажуть, що Мугаммад ібн Салман Аль Сауд — молодий

заступник кронпринца і фактичний правитель Саудівської Аравії — любить, коли його називають Александром (Великим. — **Ред.**). Їхні служби розвідки працюють без гальм, поливаючи одне одного брудом, і неважливо, чи кажуть вони при цьому правду, а чи брешуть. Один із факторів, що викликав останню сварку, — оприлюднення електронних листів у катарських ЗМІ, які хакери нібито викрали в посла ОАЕ у Вашингтоні Юсефа Аль Отайби.

Наразі катарська династія спроможна витримати тиск. Її країна — найбільший у світі постачальник скрапленого газу. Дональд Трамп може тішитися покаранням для Катару у Twitter, але йому доведеться рахуватися з тим, що на «Аль-Удейд» — найбільшій авіабазі США на Близькому Сході — досі дислоковані близько 10 тис. американських солдатів (хоча в ОАЕ воліли б, щоб американці перемістилися до них). Єгипет, який також розірвав зв'язки з Катаром, знає, що, заблокувавши катарський експорт в Суецькому каналі, може напоротися на вигнання єгипетських працівників із Катару. Навіть в ОАЕ хвилюються через те, що Катар може перекрити газопровід, яким постачає газ на внутрішній ринок еміратів.

Однак нинішня криза може значно загостритися. Коли Саудівська Аравія перекрила єдиний наземний кордон із Катаром, Іран зголосився підсобити останньому. Можновладці Перської затоки погрожують «каральними, економічними заходами», якщо Катар далі хилитиметься до іранської

орбіти. Стрільщина 7 червня в парламенті Тегерана, відповідальність за яку взяла на себе «Ісламська держава», посилює напруження: Іран звинувачує в цьому Саудівську Аравію, хоча й не надає доказів.

Цей конфлікт корисний мало кому. Ембарго на авіаперевезення б'є по туризму всіх країн Перської затоки саме тоді, коли останні намагаються диверсифікувати свої економіки. Але іноземці не відрізнять одного королівства від іншого. Інвестори, уже знервовані затяжною війною в Ємені, тепер ще більше остерігатимуться нестабільності на Ара-

ПОПЕРЕДНЕ ПОКОЛІННЯ ПРАВИТЕЛІВ У ПЕРСЬКІЙ ЗАТОЦІ ШУКАЛО КОНСЕНСУСУ. НАФТОДОЛАРИ, ЗБРОЯ ТА БЛАГОСЛОВЕННЯ ВІД ТРАМПА РИЗИКУЮТЬ ПЕРЕТВОРИТИ ЇХНІХ НАЩАДКІВ НА ВЕРЕДЛИВИХ АВТОКРАТІВ, ЯКИМ КРАЩЕ ВДАЮТЬСЯ КОНФЛІКТИ

війському півострові. Схоже, що нещодавня пропозиція Трампа про створення «арабського НАТО» провалилася. Плани про вироблення спільної зовнішньої та економічної політики Ради співробітництва арабських держав Перської затоки розлетілися на друзки. Шкода, що немає у світі наддержави, яка переймається більше дипломатією, ніж продажем зброї. ■

Війна з кіберджихадам

Інтернет-велетнів критикують за поширення тероризму. Що їм робити?

Після терактів у Лондоні прем'єрка Британії Тереза Мей заявила: «Досить означає досить». Вона мала на увазі не так те, що масштаби тероризму перейшли певну межу допустимого, як те, що до екстремізму надто поблажливо ставилися в минулому. Конкретно ж високопосадовець розкритикувала великі інтернет-компанії. «Ми не можемо дати цій ідеології безпечний простір, якого вона потребує, щоб множитися», — сказала вона й додала, що Британія та її союзники мають «регулювати кіберпростір, аби запобігти плануванню тероризму й екстремізму».

Загрози в інтернеті, про які говорять Мей та інші політичні лідери, мають два виміри. Один — це екстремістські матеріали, які ширяться з джихадистських сайтів та чатів у соцмережах. Другий — це здатність терористів комунікувати через зашифровані додатки для обміну повідомленнями. Разом вони створюють ехокамери у всесвітній мережі, які посилюють антизахідні меседжі та підштовхують деяких людей на шлях вбивства.

Троє чоловіків, які під час останнього теракту напали на лондонців, не були класичними «вовками-одинаками», що радикалізуються через інтернет, і до того, як учинити теракт, непомітні для служб безпеки. Ті терористи належали до лондонської групи, яка підтримує «ІД» і пов'язана із забороненою ісламістською організацією «Аль-Мугаджирін». Щонайменше про одного з них знали правоохоронці. За даними британського аналітичного центру Henry Jackson Society, чверть обвинувачених у Британії за злочини, пов'язані з ісламістським тероризмом у період з 1998-го по 2015-й, афілійовані з цим угрупованням.

Але тепер з'являються свідчення ролі інтернету в посиленні екстремістських настроїв цих трьох чоловіків й організації теракту. Один із виконавців, Хурам Батт, мав зв'язки з двома проповідниками, що дотримуються екстремістської риторики — Мутаммадом Шамсуддіном й Абу Галімою. В останнього чимало фоловерів на YouTube, його вважають частково відповідальним за радикалізацію через інтернет австралійського підлітка, обвинуваченого торік в підготовці обезголовлення поліцейського. Галіму арештували за підозрою в заохоченні до тероризму, проте відпустили за умови, що він припинить використовувати соцмережі для поширення своїх поглядів. Його акаунт у Twitter закрили на прохання британської служби безпеки MI5. Утім, повідомлялося, що на YouTube видаляти його відео відмовилися.

Також на Батта мали вплив онлайн-відео Агмада Муси Джібріля, американського проповідника й вербувальника людей до «ІД». Ті фільми досі доступні на YouTube. За даними Міжнародного центру вивчення радикалізації та політичного насильства, більша частина іноземців із досліджуваної вибірки, яка поїхала воювати за «ІД» до Сирії, стежила за Джібрілем у Twitter.

Лондонські терористи, найімовірніше, також користувалися для планування нападу джихадистськими сайтами. Знайти відеопосібники, які розкажуть, як убити якомога більше людей, заїхавши в натовп на авто, нескладно. І, судячи з попередніх терактів, злочинці цілком могли спілкуватися через зашифровані месенджери на кшталт WhatsApp або Telegram.

АРТЕРІЯ РАДИКАЛІЗАЦІЇ

Побоювання, що інтернет пропагує ісламістський тероризм і надає йому потрібні інструменти, не нові. Але вони актуалізувалися з 2014 року, коли «ІД» створила свій «халіфат» у частинах Сирії та Іраку. Організація вклала значно більше сил, ніж її давніша суперниця «Аль-Каїда», у розбудову якісної онлайн-пропаганди, через яку вербує людей, просуває свою ідеологію та возвеличує власні соціальні й військові успіхи. Не менше уваги вона приділяє цифровому маркетингу на кшталт будь-якої великої компанії.

Спочатку мета «ІД» полягала в тому, щоб вербувати іноземців до своїх лав у Сирії та Іраку, де вони допомагали б будувати «халіфат». На заклик відгукнулося близько 30 тис. осіб, серед яких приблизно 6 тис. із Європи. Але, відколи удача у війні відвернулася від «ІД» (її останній серйозний рудут в Іраку — Західний Мосул — от-от впаде, а на Ракку — «столицю» країни — наступають підтримувані США «Сирійські демократичні сили»), вона спрямовує енергію на творення хаосу на Заході, особливо в Європі. Через свої різні медіа-канали, зокрема англомовний онлайн-журнал Rumiyah, «ІД» просить прихильників не їхати до Сирії чи Іраку, а вбивати людей у себе вдома.

Медіа-діяльність «ІД» описана у звіті, опублікованому 2015 року лондонським аналітичним центром Quilliam Foundation, який займається протидією екстремізму. У «Документації віртуального халіфату» описується один канал, що випускав близько 40 одиниць контенту на день: від відеотріумфів на полі бою та «мучеництва» до документальних фільмів, у яких вихвалялися радощі життя в халіфаті. У кожному його вілаєті або провінції є своя медіа-команда, що виробляє місцевий контент.

На відміну від «Аль-Каїди», яка спрямовує свої меседжі на окремі терористичні осередки, «ІД» використовує мейнстрімні цифрові платформи для розбудови й формування соціальних мереж та «спільнокоштів» для підготовки терактів. Прихильники «ІД» у Twitter грають з адміністраторами в хованки: створюють нові акаунти швидше, ніж закриваються старі. На деяких з них публікується оригінальний контент; на інших ретвітаються найпопулярніші матеріали.

Коли «ІД» оприлюднює нове відео про вербування, її послідовники починають діяти. Ріта Кац із Вашингтонської компанії SITE Intelligence Group, яка відстежує глобальні терористичні мережі, проаналізувала долю «And You Will Be Superior»

(«І будеш ти вищим»), 35-хвилинного відео, опублікованого в березні, у якому показано історії терористів-смертників: лікаря, бійця-інваліда й дитини. Для просування ролика в інтернеті свої сили об'єднали перекладачі, промоутери, лідери думок в соцмережах і генератори лінків. Одна з таких груп, Upload Knights, щодня створює сотні лінків, які поширюються через сайти для стріму й обміну файлами. Кап з'ясувала, що за два дні після виходу фільму група розповсюдила відео через 136 унікальних лінків у сервісах Google (69 на YouTube, 54 на Google Drive і 13 на Google Photos).

ЕФЕКТИ МЕРЕЖІ

Поза сумнівом, що використання інтернету «Ісламською державою» серйозно сприяє роздуванню страху, який прагнуть нав'язати терористи. Однак експерти з безпеки по-різному оцінюють загальний вплив цієї кампанії. «Якщо є меседж, що резонує, то його почують», — каже Найджел Інкстер, колишній офіцер розвідки, який зараз працює в Міжнародному інституті стратегічних досліджень в Лондоні. За його словами, зміни, зумовлені інтернетом, — це швидкість, з якою поширюються меседжі, та їх усюдисущість.

Експерт із боротьби з тероризмом британського Міністерства внутрішніх справ погоджується: «Інтернет дозволив еволюцію, але не революцію процесу радикалізації». Джихадистський контент у всесвітній павутині таки може запустити або поглибити радикалізацію, але він рідко є єдиним чинником. Аби «створити» терориста, необхідна також робота через звичайні соціальні групи, які викликають відчуття братерства в спільній меті, особистих зв'язків, а відтак обов'язку.

Утім, багато хто погоджується, що інтернет посилює вплив тероризму й штовхає деяких розчарованих

молодих людей на шлях джихаду. Через насильницькі образи, які вони переглядають, у них знижується чутливість. Пропаганда легітимізує їхню екстремістську ідеологію, дає їм підтримку спільноти й готує до дій, наголошуючи на очищенні через жертву.

Усе це робить великі інтернет-компанії заручниками ситуації. Вони не зацікавлені в тому, щоб допомагати користувачам поширювати екстремізм, тож у своїх умовах прописують заборону інформації, яка пропагує тероризм. Але вони й не поспішали відстежувати фейкові новини й екстремістську пропаганду, аби їх не звинуватили в редагуванні контенту. Здебільшого компанії працюють із системами сповіщення, у яких користувачі позначають екстремістський контент, а співробітники переглядають і вирішують, видаляти його чи ні. Це обтяжливо, повільно й дорого. Facebook нещодавно оголосив, що планує подвоїти штат модераторів контенту — найме ще 3 тис. таких працівників.

У 1990-х під тиском урядів інтернет-компанії здебільшого очистили свої платформи від дитячої порнографії. Але написати програму, яка розпізнає образ дитини в сексуальному акті, простіше, ніж таку, що виявляє екстремістський контент. Алгоритм може визначити й заблокувати образи обезголовлення, але при цьому він цензуруватиме деякі новинні матеріали та документальні фільми.

Керівник Facebook Марк Цукерберг заявив, що хоче інвестувати в штучний інтелект, який допоможе викоренити пропаганду тероризму. Але на розробку такого нового інструменту піде чимало років. Тому соцмережах та іншим платформам поки що доводиться покладатися на модераторів-людей, а тим, своєю чергою, треба приймати непрості рішення. Інструкції Facebook, які нещодавно потрапили в мережу, показують, наскільки складно відрізнити пости, що слід видаляти, від тих, які теж мають образливий

контент, але дозволені. Наприклад, якщо постити «Я знищу офіс Facebook у Дубліні» можна, то писати «Я розбомблю офіс Facebook у Дубліні» — ні, бо це пропагує використання конкретної зброї.

Деякі компанії експериментують з новими тактиками. Jigsaw, сестринська компанія Google, протестувала «метод перенаправлення»: показувала рекламу й відео проти пропаганди «ІД» особам, які шукають в Google і YouTube екстремістські матеріали. Microsoft теж випробовує для свого пошуковика Bing щось подібне. Торік Google, Facebook, Twitter та Microsoft домовилися разом працювати над базою даних, у якій терористичний контент позначатиметься унікальним маркером. Таким чином інші компанії зможуть помічати виділені матеріали й видаляти їх зі своїх платформ. Але поки що ця база на ранніх стадіях розробки й містить тільки найгірший матеріал.

Для подальшого прогресу потрібне об'єднання зусиль інтернет-компаній та урядів. На жаль, відносини між ними останніми роками напружені. Як каже колишній офіцер британської розвідки, раніше ці структури по обидва боки Атлантичного океану приховано надавали допомогу владі. Але перестали, коли Едвард Сноуден у 2013 році оприлюднив засекречені документи, у яких містилась інформація про цю співпрацю. Деякі з користувачів жахнулися, дізнавшись, що їхня приватність бодай теоретично могла компрометуватися через те, що інтернет-компанії «зніхалися» зі шпигунами від держави.

Коли перетинаються комерційні інтереси й західне лібертаріанство, виникає діалог глухих. Служби безпеки звинувачують інтернет-фірми в тому, що ті ігнорують громадську безпеку та власні обов'язки перед законом. Натомість Apple, Google та інші відповідають: те, що від них вимагають, неможливо виконати або ж поставить під загрозу їхні прибутки. Після промови Мей деякі з них відчували себе цапами-відбувайлами. «Політики не звинувачують за білі вантажівки терористів компанії, що здають авто в оренду, або ж телекомунікаційних операторів за телефонний та інтернет-зв'язок для поганих хлопців, але звинувачують онлайн-платформи за те, що дають змогу їм реалізовувати свої погані вчинки», — нарікає директор однієї американської інтернет-компанії.

І все ж фірми починають усвідомлювати: якщо не знайдуть способів співпрацювати з державою, їх до цього примусять. Вони бояться появи законів, подібних на пропонування нещодавно в Німеччині, про серйозні штрафи для тих, хто недостатньо оперативно видаляє будь-який контент, позначений як «мова ненависті». А ще в них дедалі більший комерційний інтерес у боротьбі з контентом про тероризм, адже той шкодить їхньому іміджу та може впливати на доходи. Віднедавна деякі рекламодавці YouTube почали відмовлятися розміщувати рекламу на ресурсі, коли помічали, що та транслювалася поруч з екстремістськими відео. Помалу співпраця між державою та інтернет-компаніями відновлюється. У Великій Британії спеціаліст поліції з боротьби з тероризмом, який відловлює в інтернеті екстремістські матеріали, торік за допомогою близько 300 компаній з усього світу домігся видалення 121 тис. одиниць небезпечного контенту. Технічно складніше обходити шифрування. Послаблення його не в інтересах громадськості, як каже Роберт Ганніган, що до січня цього року був керівником британського Центру урядового зв'язку.

Від ідеї про те, щоб змушувати компанії обладнувати своє програмне забезпечення «заднім входом», через який представники державних служб мали б можливість стежити за терористами, здебільшого відмовилися. Адже через це ПЗ стало б менш безпечним для користувачів, могло б порушувати правила захисту свободи висловлювань у США. І загалом цю ідею було б неможливо втілити, оскільки деякі месенджери, зокрема Telegram (розроблений російським девелопером Павлом Дуровим, який зараз є громадянином Сент-Кіттс і Невіс), поза межами досяжності західних законів. Однак у держави є інші варіанти. Коли розвідка отримує доступ до телефону чи ноутбука, то може робити з ними практично будь-що. Вбудовані камери та мікрофони цих пристроїв роблять їх ідеальними для прослуховування. Або ж шпигуни можуть встановлювати приховані програми для стеження, аби бачити, що показується на екрані чи набирається на клавіатурі. Оскільки меседжі в будь-якому випадку розшифровуються для того, щоб їх зміг прочитати отримувач, обійти можна навіть найсильніше кодування. Сьогодні країни й технологічні компанії здебільшого погоджуються, що в них є спільний інтерес у створенні глобальних стандартів обміну даними через кордони. Двостороння угода про це між Великою Британією та США, якої досягли за президентства Барака Обами, зараз лежить у Конгресі, чекаючи на затвердження через закон. Вона не дозволяє Туманному Альбіону отримувати дані про американських громадян чи резидентів; доступ до такого обміну дається тільки за конкретними запитаннями, пов'язаними із запобіганням чи розслідуванням серйозних злочинів і тероризму.

Документ може стати зразком для інших міжнародних угод. Коли в травні президент Microsoft Бред Сміт давав свідчення перед Правовим комітетом Сенату, він ратував за зміни в законодавстві, яке, за його словами, «перешкоджає американським союзникам у проведенні легітимних розслідувань» і ставить американські технологічні компанії перед потенційним конфліктом юрисдикцій. Більше конкретики в правовому полі, більше співпраці між урядами й компаніями та менше конфронтації не очікує інтернет від пропаганди джихадизму повністю. Але вони могли б допомогти вилучити небезпечні матеріали з великих сайтів, зупинити деяких терористів, а також «відпустити гріхи» технологічним компаніям за співучасть у діях зла. ■

Хакери проти правди

Едвард Лукас

У світі інформації найважливішою абревіатурою хочеться назвати ЦРУ. Його здатність збирати та керувати інформацією легендарна, але водночас і перебільшена. Насправді нині значно важливіші інші три літери — КПД (конфіденційність, правдивість, доступність).

Ми багато — і виправдано — переймаємося першим елементом. Адже злочинці можуть вкрасти й скористатися нашими медичними чи фінансовими даними, паролями. Тому треба дбайливіше ставитися до деякої особистої інформації, як-от дівочого прізвища матері, відбитків пальців чи дати народження. А від тих, кому її довіряємо, маємо вимагати значно вищих стандартів роботи, особливо коли йдеться про адекватну зашифровку баз даних й оперативне інформування, коли щось не так.

Певні події зробили нас значно свідомішими стосовно третього елемента — доступності. Вірус WannaCry, що минулого місяця атакував різноманітні установи, націлювався саме на доступ до інформації. Хакери не викрадали й не змінювали даних жертв, а просто тимчасово зашифрували їх заради відкупу.

У КОРОТКОТРИВАЛІЙ ПЕРСПЕКТИВІ АТАКИ НА ПРАВДИВІСТЬ ІНФОРМАЦІЇ Б'ЮТЬ ПО ПРОЦЕСУ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ. У ДОВГОТРИВАЛІЙ — ПІДРИВАЮТЬ ДОВІРУ ДО НАШИХ СУДЖЕНЬ І СУДЖЕНЬ ІНШИХ ЛЮДЕЙ

Але пріоритетним має бути другий елемент — правдивість. Минулого тижня клієнти ВРІ, одного з найбільших філіппінських банків, на власному досвіді переконалися у вразливості наших фінансових систем. Незрозумілий глюк у комп'ютерних системах фінустанови викачав гроші з деяких рахунків, а на деякі докинув. Одна щасливиця виявила в себе на депозиті понад £15 млн, щоправда, повелася мудро й не зняла їх.

ВРІ запевняв, що нічого страшного не сталося й невдовзі системи знову запустять у роботу. Але тимчасово призупинив операції в інтернеті та видачу готівки через банкомати.

Наша неготовність до таких інцидентів лякає. Я зростав в епоху, коли люди уважно заповнювали чеки й перевіряли виписки з банків. Нині ж перевіряємо баланс на рахунку через телефони — якщо взагалі перевіряємо — і беззаперечно довіряємо фінустанові всі обчислення.

Експертів із кібербезпеки непокоять не так несподівані атаки на банки, як ті, що захоплюють системи непомітно й поетапно. Якщо хакер вдирається в мережу і вносить незначні зміни, які поступово пошкоджують дані, відновити її набагато складніше.

На цьому тижні ВРІ може просто відновити рахунки клієнтів. Для людей усе це незручності, але життя триває. А що сталося б, якби в кожній транзакції за останні три тижні (або місяці, роки) підозрювали вплив хакерів?

Маніпуляції інформацією — це також потужний інструмент у політиці. Як пише The Washington Post, колишній директор ФБР Джеймс Комі через фейковий документ, що був укинтий російською розвідкою, зробив публічну заяву про електронне листування Гілларі Клінтон. Ця заява безповоротно зіпсувала кампанію кандидатки від демократів саме тоді, коли позиції Дональда Трампа видавалися слабкими. У документі нібито йшлося про те, що тодішня генпрокурор США Лоретта Лінч обіцяла в разі необхідності блокувати розслідування порушень у роботі з поштовим сервером з боку команди Клінтон.

Найдивніше тут те, що Комі знав: інформація фейкова. І все ж дав справі хід, очевидно, побоюючись, що документ зіллють у мережу й громадськість у нього повірить. Якби так сталося, він був би незахищеним від критики за нібито змову з адміністрацією.

Раніше, коли йшлося про російські атаки на західні політичні системи, експерти переймалися через момент конфіденційності: злам серверів електронної пошти або прослуховування й оприлюднення приватної інформації заради скандалів. Тепер подібні атаки перейшли на новий рівень: ті, хто відповідає за прийняття рішень, реагують на фейкові новини, бо бояться, що в них повірять.

Здається, щось подібне Росія утнула в Перській затоці: хакерську атаку на Катарську інформаційну агенцію вчинили не для викрадення даних, а для запуску фейкової новини. 23 травня з'явилося повідомлення, що шейх Катару Тамім бін Хамад Аль Тані нібито висловлювався на підтримку Ірану й Ізраїлю.

Інформацію миттю спростували, але саудівські ЗМІ встигли посмакувати новиною, спричинивши бурю, яка тепер вилася в небезпечний дипломатичний конфлікт. Росія заперечує причетність до цього (зрештою, як і до будь-якої іншої атаки). Але очевидно, що Кремль зацікавлений у безладі в регіоні. Якщо посваряться американські союзники, впливе на поверхню відсутність лідерства через несподіваність Трампа. А ще ж можуть зрости ціни на нафту.

У доцифрову добу повернути подібні операції було набагато складніше: для цього розвідник мав би інфільтруватися в інформаційне агентство. Нині це можна зробити на комп'ютері з будь-якої точки світу.

У короткотривалій перспективі такі атаки на правдивість інформації б'ють по процесу прийняття рішень: коли ми багаті, нас змушують думати, що ми бідні, або навпаки. У довготривалій — вони підривають довіру до наших суджень і суджень інших людей.

Витоки конфіденційної інформації та блокування доступності даних ми можемо пережити. А от коли викривлюється реальність, у якій ми живемо, ми безпорадні. ■

Едвард Лукас — автор The Economist, старший віце-президент аналітичного центру СЕРА

Філіпп Рено:

«Постправда існує у вільних країнах, де люди можуть вільно оскаржувати почуте чи побачене»

Тиждень поговорив із французьким філософом і політологом Філіппом Рено про нові виклики для демократії, ілюзорність «кінця історії», моральні дилеми, що постали перед сучасними політиками, та потребу віднаходження балансу між власною обороною та інтегральним пацифізмом для західних демократій.

Правий популізм, трампізм, путінська Росія, «ІДІЛ», міграційна криза — усе це ті зовнішні, всім зрозумілі проблеми, які нині доводиться вирішувати західній демократії. Які нові виклики постають перед нею, якщо зануритися глибше?

— Криза — це нормальна річ для демократії. Якщо виходити з її визначення, демократія як така не є стабільною формою правління, бо спирається на свободу висловлювання, можливість ставити запитання тощо. До того ж немає абсолютно мирного й спокійного часу. Як на мене, дуже важко з цілковитою певністю визначити, що якийсь конкретний період був золотою добою демократії. З деякою натяжкою можна припус-

Спілкувалася
Ганна Трегуб

тити, що для Заходу такими були 1960–1970 роки. Якщо пригадати, що саме тоді настав кінець колоніальному світу, тривала холодна війна, точилися війни по колишніх колоніях (у випадку Франції йдеться про конфлікт в Алжирі 1954–1962 років, а у випадку США — про Другу індокитайську війну в 1957–1975 роках). Це була епоха глибокої моральної кризи, яка, щоправда, потягнула за собою певну мобілізацію. Ні, сказати, що то був легкий час, було б некоректно.

Сьогоднішня і його проблеми — це теж не якийсь там грандіозний виняток із загального правила. Однак, як на мене, є й дещо нове, таке, що змушує замислитися. Великі сподівання 1990-х років, коли впала Берлінська стіна, очевидно, не мертві, але всі ми більше не живемо в їхньому просторі. Думаю, що зможемо зрозуміти сьогоднішня, якщо порівняємо час до моменту завершення холодної війни й нашу добу. До падіння Берлінського муру на Заході панувало загальне бажання й ідеї універсалізації та узагальнення демократії — отого, що Френсіс Фукуяма

Філіпп Рено — сучасний французький філософ, професор політичних наук правничого факультету Сорбонни, фахівець із політичної філософії та конституційного права. Випускник Еколь нормаль де Сен-Клу. Автор низки наукових досліджень, зокрема книжок «Тероризм і демократія» (1995), «Макс Вебер та дилеми модерної свідомості» (1996), «Суддя та філософ» (2008), «Три революції свободи: Англія, Америка, Франція» (2009). Співупорядник і голова редакційного комітету великого «Словника політичної філософії» (перше видання — 1996), був одним із наукових керівників «Європейського словника філософії» (2004).

назвав «кінцем історії». Якщо кінця не відбулося, то принаймні було сподівання, що демократія стала чимось нормальним, буденним. Нині ми всі живемо в період зміни тих умов, у яких народилася демократія. Насамперед ідеться про державу як таку, явище, більше за демократію. Держава забезпечує право й захищає його. На це спирається демократія. З такого моменту варто починати ставити запитання, бо від 1980-х років піднімається тема про кінець суверенітету, новий міжнародний порядок, за якого незалежність країн видозмінюється. Проте наведена трансформація не є чимось жахливим, зовсім навпаки. Саме на неї було покладено багато надій ЄС, об'єднання західних країн.

Якщо торкатися визначення демократії, то від 1990-х років підноситься та ідея, що вона не є простою зверхністю більшості над меншинами. Верховенство закону, захист прав меншостей тощо — усе привело до того, що судова гілка влади стала важливішою, ніж, скажімо, виконавча. Політичні партії більше не є осердям демократії, а питання, яке перед нею постає, — це не перерозподіл матеріальних благ, а надання постматеріалістичного задоволення. Вільне пересування, велетенські міграційні хвилі, економіка, яка все більше переходить до веб-функціонування, також привносять свої корективи й виклики.

Усе зазначене — це виклики, але вони не дорівнюють кризі як такій. Як на мене, справжня криза полягає в тому, що багато еліт зберігають своєрідний статус-кво стосовно того, що відбувається довкола. А це б'є переважно по решті, яку й становить більшість населення демократичних країн. Воно дуже чутливе до консервативних законів, які цементують спадщину ХХ століття. Переосмислення цієї спадщини, її підірвання й дискусія довкола неї, таким чином, щонайменше вступають у потенційну суперечку із демократією як такою.

Не секрет, що існує тісний зв'язок між внутрішньою і зовнішньою політикою країн. Якщо взяти питання Росії, яка перебуває в конфронтації з країнами Заходу через низку міжнародних проблем, то це відразу відсилає до питання: якою ж бути демократії в сучасному світі? Річ у тім, що багато хто боїться тих тварів, які покладає на плечі кожного громадянина демократія, зокрема й відповідальності. Ідеться про нову етику, котра прописує ставлення до ЛГБТ-спільноти, свободи висловлення, іммігрантів. Не забуваймо, що останніх багато хто боїться. Ті, що голосували за Трампа в США, Марін Ле Пен

у Франції, Качинського в Польщі, Орбана в Угорщині, які підтримали Brexit у Великій Британії, за низкою параметрів подібні. Їхні ідеї, відчуття, настрої перебувають у глибокій конфронтації із західною демократією. Думаю, що в глобальній системі політика Росії використовує інструменталізацію названих настроїв і думок у власних інтересах.

Оборона демократичного ладу в Україні від посягань зовнішнього агресора логічно потягнула за собою питання і принаймні часткові практики мілітаризації суспільства. Логічно припустити, що так відбувається не лише тут. Де, на вашу думку, пролягають розумні межі цього процесу, аби мілітаризація не перетворилася на самоціль?

— Питання мілітаризації, як на мене, є дуже широким і залежить від того, про який конкретно час ідеться. Скажімо, Друга світова війна — це період конфлікту між тоталітарними державами. Нацистська Німеччина була охоплена ідеєю тотальної мобілізації, тотальної війни тощо. Щиро кажучи, не бачу чогось подібного сьогодні. Щодо СРСР, то питання про те, чи перебувала ця тоталітарна держава в стані постійної мобілізації, є дуже дискусійним.

«ІДІЛ», сучасне явище, перебуває у фантомних мареннях про повну мобілізацію й повсюдну війну, проте ця організація не є державою. Так, вона досягла певних успіхів у тому, щоб привести багатьох до стану непевності. Ситуація, коли точиться багато воєн, ще не дорівнює стану тотальної війни. Завданням демократії є знаходження обґрунтованого шляху між такими явищами, як спротив, контрреволюція, опір зовнішньому ворогу, і розслабленістю інтегрального пацифізму. Хоч би як важко це було, потрібно для себе визначити, що не всі довкола є нейтральними до нас або друзями. Очевидно, путінська Росія не дорівнює Німеччині Меркель чи Франції Макрона. Дії, які породжує таке усвідомлення, мають бути іншими, ніж на період 1940-х років.

З початком все потужнішого впливу інтернету та суспільних медіа на результати й успіх виборчих політичних кампаній дедалі голосніше говорять про явище постправди як проблему сучасності. Чи є вона, на вашу думку, викликом для сучасної демократії?

— Постправда не дорівнює тоталітарній брехні, не є тим самим. Постправда — маніпуляція на факті, що принаймні частина загального політичного дискурсу спрямована на стирання різниці між правдою і брехнею. Так стається тому, що масово було відкинута ідея про потребу точності.

Чистісінька пропаганда — це дещо інше. Постправда існує у вільних країнах, де люди можуть безборонно оскаржувати почуте чи побачене. Проблема полягає в тому, що всі ми перебуваємо в такій комунікативній ситуації, за якої наша довіра одне до одного є підірваною. Ця проблема поглиблюється із розвитком нових засобів і технологій комунікації. Велетенська утопія кінця минулого століття полягала в тому, що соціальні медіа й інтернет розвиватиме й поси-

люватиме демократію як таку, бо полегшуватиме їй пришвидшуватиме комунікацію, відкриє ширший доступ до інформації. Реальний досвід користування такими речами показав, що вони посилюють своєрідне сектантство. Спілкування в мережі дає змогу дуже легко знайти людей, думки яких вельми подібні на ваші власні, але важко — тих, хто справді відстоює аргументовану протилежну позицію.

Що ж на сьогодні є реальною обороною власне демократії? Не тільки законодавства, а й той факт, що лишилися люди, які обговорюють її проблеми поза інтернетом.

Наскільки важливим ресурсом сучасності є довіра, про яку так багато писав Френсіс Фукуяма, а ви прямо констатуєте її нестачу?

— Фукуямі довелося коректувати свої погляди, зважати на багато нових речей і на те, що світ як такий уже давно вийшов з умов парадигми кінця історії. Але це не означає, що його переконання не треба брати до уваги. Скажімо, він писав про занепад середнього класу як підґрунтя сучасної демократії. Він став скептичнішим і почав писати комплексніші речі щодо майбутнього демократії.

Проте лишається дещо присутнє, навіть якщо прочитати «Кінець історії» крізь призму сучасності. Це саме та ідея, що не було такого часу в історії, коли демократія могла б похвалитися повним політичним успіхом. Видається, що такі глобальні виклики для неї, як фашизм чи комунізм, мертві чи принаймні скидаються нині на такі, але вони час від часу прокидаються. Щоправда, на локальному рівні.

Ідея кінця історії циклічно повертається до масового дискурсу. Це не вигадка Френсіса, якщо хочете. Одним із перших, хто голосно про неї заявив, був Гегель. Фукуяма просто до неї повертається. Ілюзія, про яку йдеться, спирається на думку про те, що задоволеними є найбільші вимоги. Для німецького мислителя таким моментом був кінець наполеонівських воєн і той порядок, котрий після них склався в Європі, який філософу важко було пояснити. Звідсіля й узялася ідея, що історія скінчилася. Мабуть, усі ми були в такій самій ілюзії на початку 1990-х, яка протривала між падінням Берлінської стіни й атакою на Всесвітній торговий центр у Нью-Йорку 11 вересня 2001-го. Мені здається, що наша з вами сучасність, у якій живемо зараз, почалася саме в той момент.

Річ у тім, що мислителі, про яких ішлося вище, не взяли до уваги тієї деталі, що задоволення одних потреб, вимог, бажань породжує інші потреби і т. д. Немає жодної причини, чому людина в суспільстві повинна повністю примиритися з історією.

Етика як самостійна дисципліна в історії філософії виникає саме з огляду на потребу рефлексії над діями й практиками політиків. Які моральні дилеми постають, на ваш погляд, перед західними політиками сучасності? Чи є такою, скажімо, корупція, супроти якої стало модно боротися серед політичних еліт?

— Не певний, що корупція як така є суто моральною проблемою, радше політико-правовою.

Корупція — купівля чи продаж чогось, що для таких дій не призначене, перебуває поза ринком та перемовинами. Отже, це питання суспільного інтересу, а не морального ставлення. Також важливо, що саме ми називаємо мораллю. Якщо лишень дотримання формальної відповідності букві та приписам законів, то це один випадок. Просування суспільного інтересу й робота на його благо навіть тоді, коли доводиться утискати власний приватний інтерес, — уже зовсім інший.

Думаю, що серйозна моральна дилема для сучасних керівників демократичних країн постає там, де доводиться маневрувати між низкою серйозних і чітких законів, а не просто між «поганим» і «хорошим». Ряд політичних і правових проблем зводиться нині до того, як ефективно протидіяти отому «поганому» чи «злому». За умови, що опції вибору виходу із ситуації більше, ніж дві, вирішення дилеми з моральної площини пересувається у політико-правову. Звичайно, може виникнути конфлікт між інтересами держави та правами її громадян. Буває так, що політикам, які знають, хто є їхніми виборцями, що саме їм обіцяно та які

ЗАВДАННЯМ ДЕМОКРАТІЇ Є ЗНАХОДЖЕННЯ ОБҐРУНТОВАНОГО ШЛЯХУ МІЖ ТАКИМИ ЯВИЩАМИ, ЯК СПРОТИВ, КОНТРЕВОЛЮЦІЯ, ОПІР ЗОВНІШНЬОМУ ВОРОГУ, І РОЗСЛАБЛЕНІСТЮ ІНТЕГРАЛЬНОГО ПАЦИФІЗМУ

дії для цього треба вчинити, важко пояснити оте невимовне значення широкого суспільного інтересу. Як на мене, політична дія ніколи не буває цілковито чистою: навіть якщо вона й не має заходів, які суперечать широкому суспільному інтересу, то принаймні несе в собі думку про їх можливість. Таким чином ідеться про інстинктивні дії в певних ситуаціях та цинізм. А останній, як на мене, не є законом для політичної думки та роботи. Додам, що холодний розрахунок, крижана раціональність і цинізм — це також не те саме.

Чим, на ваш погляд, є явище нового радикалізму, якщо вдатися до його філософсько-політологічного аналізу?

— Це явище, яке отримуємо за умов, що ідея й практика світової революції мертві. Ідеться про постмарксистський радикалізм. На мою думку, в західному світі практично не лишилося нікого, хто справді вірить у революцію та комунізм, який вона із собою принесе, а також у побудову соціалізму. Та навіть якщо згадані практики вже неживі, лишаються ті, хто не може прийняти прозаїчності сучасного світу. Новим радикалізмом я називаю визначення для певних революційних дій, які, однак, не пов'язані з ідеями, що суспільство довкола має бути зовсім іншим. Повторю: мілленіаризм та утопічні елементи марксизму мертві, й у цьому немає жодного сумніву. ■

19–25 червня

чекаємо Вас на таких заходах
у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

19 червня, 18:30 — лекція Остапа Українця й Катерини Дудки «Говард Філіпс Лавкрафт: літературні батьки і діти» з нагоди виходу другого тому перекладів письменника. Спільно з Видавництвом Жупанського.

20 червня, 18:30 — презентація праці Гульнари Бекірової «Пів століття опору: кримські татари від вигнання до повернення (1941–1991 роки). Нарис політичної історії». Учасники: Гульнара Бекірова, Григорій Грабович, Володимир Каразін, Юлія Тищенко, Рефат Чубаров. Модерує Андрій Мокроусов. Спільно з Видавництвом «Критика».

21 червня, 18:30 — Міжнародний проект «Апокаліпсис міста». Зустріч із Павлом Кубіцьким (Польща). Розмова на тему «(Ре)конструкція ідентичності постмігрантських міст». Модерує Катаріна Новікова. Спільно з Польським Інститутом у Києві.

22 червня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Протектор» (режисер Марек Найбрт, 2008, 98 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

23 червня, 18:30 — лекція Михайла Назаренка «Поховання на могилі: Шевченкова біографія у фольклорі та фейкlorі» з нагоди виходу однойменної книжки. Спільно з Видавництвом «Критика».

Київ (вул. Хрещатик, 46):

20 червня, 18:30 — відкрита дискусія «Комікси наступають: чи правда, що скоро ми не читатимемо, а лише гортатимемо?». Учасники: Богдана Романцова, Ірина Ніколайчук, Марія Шагурі. Модерує Ростислав Семків. Спільно із сайтом літературної критики «ЛітАкцент».

Львів (просп. Свободи, 7):

20 червня, 18:30 — презентація роману Володимира Рафєєнка «Довгі часи» за участю автора та перекладачки Маріанни Кіянської. Спільно з Видавництвом Старого Лева. Модерує Мар'яна Савка.

21 червня, 18:30 — презентація роману Ірини Червінської «Світі і лабіринти». Спільно з Видавництвом 21. Модерує Богдан Пастух.

Дніпро (вул. Глінки, 15):

22 червня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Протектор» (режисер Марек Найбрт, 2008, 98 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

23 червня, 18:30 — презентація книжки «Війна з державою чи за державу? Селянський повстанський рух в Україні 1917-1921 років» за участю співавтора Дмитра Архирейського. Спільно з Видавництвом «Клуб Сімейного Дозвілля».

Вінниця (вул. Соборна, 89):

20 червня, 18:00 — презентація роману-горору Олександра Завари «Песиголовець». Спільно з Видавництвом Жупанського. Модерує Сергій Рибницький.

21 червня, 18:30 — презентація поетичної книжки Ольги Ковалевської «Зорі у квадраті». Спільно з Видавництвом Старого Лева. Модерує Олександр Вешелені.

22 червня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Протектор» (режисер Марек Найбрт, 2008, 98 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

24 червня, 12:00 — дитяча субота для дітей 5–9 років. Читання «Казок-горошинок» Ірини Савки (Видавництво Старого Лева) та виготовлення зеленої корони. Спільно з проектом Юлії Білик-Пташинської «Вінниця читає дітям».

Володимир-Волинський (вул. Ковельська, 6):

23 червня, 17:00 — засідання читацького клубу «Книголюб Володимира». Обговорення українських тревелогів Макса Кідрука «Подорож на Пуп Землі» і «На Зеландію!», а також книжки Артема Чапая «Авантюра XL».

24 червня, 12:00 — дитяча субота для дітей 5–10 років. Читання книжки Ольги Добросовісної «Маленький песик купить господаря» (видавництво Vivat) та тематичний аквагрим.

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):

21 червня, 18:00 — презентація книжки «Як у тіні» за участю упорядників Поліни Ліміної та Павла Гудімова. Спільно з Видавництвом «Артбук».

22 червня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Протектор» (режисер Марек Найбрт, 2008, 98 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

23 червня, 16:00 — презентація кампанії Let My People Go за участю звільненого політв'язня Юрія Яценка. Спільно з ГО «Молода Просвіта» та «Євромайдан SOS».

23 червня, 18:00 — вечір жіночої поезії за участю Мілени Вітровської, Христини Сирової, Оксани Онофришин, Ірини Ковалюк, Герди Соняш, Вікторії Ждан, Ольги Новак та Надії Стефанишин.

Луцьк (вул. Лесі Українки, 30):

21 червня, 18:00 — Brand Talk: розмова про успішні бренди, створені в Луцьку, та обговорення книжки «10 успішних українських брендів» за участю комерційної директорки «Едельвіки» Оксани Скорич. Спільно з літературною агенцією Discursus.

22 червня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Протектор» (режисер Марек Найбрт, 2008, 98 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

Рівне (вул. Короленка, 2):

22 червня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Протектор» (режисер Марек Найбрт, 2008, 98 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

Суми (вул. Соборна, 44):

22 червня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Протектор» (режисер Марек Найбрт, 2008, 98 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

24 червня, 10:00 — дитяча субота для дітей від 7 років. Ігрове читання «Усе, що ви хотіли знати про море» за мотивами серії книжок «Пірати котячого моря» (видавництво «Сім кольорів»).

Тернопіль (вул. Валова, 5–9):

20 червня, 18:00 — Brand Talk: розмова про успішні бренди, створені у Тернополі.

Учасники: Василь Томчишин, Олексій Широков, Тетяна Шершун і Мар'яна Балабан. Модерує Юрій Матевошук.

21 червня, 18:00 — майстер-клас від Ольги Биндас із валяння іграшок.

22 червня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Протектор» (режисер Марек Найбрт, 2008, 98 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

24 червня, 16:00 — дитяча субота для дітей 5–7 років. Маленьке диво: читання книжки Тані Стус «Іжак Вільгельм» та виготовлення аплікації «Іжачок».

Харків (вул. Сумська, 3):

22 червня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Протектор» (режисер Марек Найбрт, 2008, 98 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

Харків (вул. Пушкінська, 50/52):

24 червня, 11:00 — дитяча субота для дітей від 6 років. Квест «Маленький принц: читаємо і граємо».

Хмельницький (вул. Проскурівська, 2):

22 червня, 18:00 — Чеський четвер. Показ фільму «Протектор» (режисер Марек Найбрт, 2008, 98 хв) чеською мовою з українськими субтитрами. Спільно з Чеським центром у Києві.

23 червня, 18:00 — презентація поетичної книжки Ольги Ковалевської «Зорі у квадраті» за участю авторки. Спільно з Видавництвом Старого Лева. Модерує Богдан Дереш.

Інформаційний партнер

Вхід на заходи вільний.

З детальними анонсами та змінами в графіку
можна ознайомитися за адресою
<http://book-ye.com.ua>

Страх перед глобальним

Чи заповнить Китай вакуум, який залишає на світовій арені Америка

Навіть ті аналітики, що заробляють собі на життя прогнозами про різкий перехід багатства, влади та світового лідерства від США до Китаю, не передбачали швидкості, з якою Дональд Трамп маргіналізує свою країну. Нещодавно він оголосив про вихід Америки з Паризької кліматичної угоди. На щорічному саміті ЄС—Китай, який відбувався саме в той момент, президент Європейського Союзу Дональд Туск заявив, що Піднебесна і Європа разом виявлятимуть «солідарність із майбутніми поколіннями й відповідальність за всю планету». Інші експерти йдуть іще далі: стверджують, що тепер світ звертатиметься саме до Китаю, коли буде потрібен лідер у важливих питаннях.

Пекін, схоже, просунувся вперед на деяких фронтах. «Діалог Шангрі-Ла», що проходив 2–4 червня в Сінгапурі — це щорічний безпековий форум, одна з цілей якого — продемонструвати відданість Америки підтримці миру в Азії. На ньому міністр оборони США Джеймс Меттіс з усіх сил намагався заспокоїти азійських друзів. А найбільше їх турбує ситуація з Південно-Китайським морем, яке Піднебесна, схоже, збирається перетворити на власне озерце.

І хоч обіцянки Меттіса наростити активність США в Азії сприйняли дуже тепло, його слова все одно не розвіяли враження, що Америка

зараз більше переймається північнокорейською ядерною загрозою, при цьому втрачаючи увагу до решти регіону. І керує Штатами не Меттіс, а непередбачуваний чоловік, для якого гасло «Америка насамперед» може означати, що потрібно знищити той світовий порядок, який вона сама ж і створила на руїнах Другої світової. На тлі сумнівів щодо дотримання США своїх зобов'язань перед державами Південно-Східної Азії політики регіону запропонували, щоб їхні військові кораблі разом із китайськими патрулювали в Південно-Китайському морі, де Пекін дуже посилив свою присутність через спорудження й воєнне укріплення штучних островів. Комусь це видалося капітуляцією перед могутністю Піднебесної.

Лідерство Китаю активізується і в інших сферах. Коли ця стаття готувалася до друку, Шанхайська організація співробітництва (ШОС) під його проводом, куди входять, зокрема, Росія й чотири середньоазійські держави, готувалася приймати нових членів — Індію й Пакистан. Приєднання останнього, давнього союзника Китаю, цілком природне. Але Індія — суперник, тож її жест згоди з могутністю КНР не може залишитися непоміченим. Розширення ШОС підкріплює амбіції Пекіна стосовно ініціативи «Один пояс — один шлях»: це інвестиції в інфраструктуру, які мають зв'язати Азію з Європою, Близьким Сходом і навіть Африкою. Ті, кого

© 2017 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

непокоїть його могутність, вважають цю ініціативу прихованим інструментом встановлення нового китайського порядку.

Утім, такий нібито ухил у бік Піднебесної мало пов'язаний з привабливістю країни. Це більше рефлекторна реакція на події у Вашингтоні, мовляв, якщо ви так, містере Трамп (кажуть ті, хто процвітає за американського ладу), то нам не залишається нічого іншого, як розвернутися деінде. Але тут треба зауважити, що китайці демонструють ідеальне відчуття моменту. Уже в січні, ще до інавгурації Трампа, очільник КНР Сі Цзіньпін, виступаючи перед світовою елітою в Давосі, позиціонував свою країну як борця за глобалізацію й відкриті ринки.

Однак де здається, ніби Китай заповнює порожню нішу лідерства, форми часто більше, ніж змісту. Один із прикладів — зміна клімату. Як найістотніший у світі забруднювач, він чимало зробив для того, щоб зменшити викиди парникових газів: збудував більше потужностей на відновлюваній енергії, ніж будь-яка інша країна. Але прозорість і підзвітність країни стосовно забруднення й викидів досі дуже далека від того рівня, яку повинен мати світовий лідер у питаннях зміни клімату. Тим часом спільного в інтересах Європи й Китаю щодо цього питання мало. За словами журналіста Financial Times Джеймса Кінджа, до зменшення викидів Китай змушує його власна екологічна криза, а також сподівання завоювати світові ринки відновлюваної енергії. Європа ж прагне врятувати всю планету.

Простір для економічного лідерства у відносинах між ЄС і КНР теж обмежений. Сі Цзіньпін силою продирається на відкриті ринки, проте значна частина китайських залишається закритою. А де іноземцям дозволено працювати, вони бояться крадіжок технологій. У Європі це викликає розчарування. Обурюються європейці й через китайську тактику «поділай і владарюй»: загравання окремо із 16 біднішими центрально- і східноєвропейськими країнами, яких заманюють обіцянками вигоди від проекту «Один пояс — один шлях».

Частка населення в складі країн — членів ШОС після приєднання Індії та Пакистану підскочить майже до половини світового: китайські політики гордо підкреслюють, що ця група охоплюватиме три п'ятих євразійського суходолу. Але чвари між новачками і спроби їх помирити можуть забрати в Піднебесної чимало енергії та перетворити цю платформу на звичайну говорильню про тероризм і торгівлю. Що ж до Південно-Китайського моря, то Пекін на диво заспокоївся після того, як міжнародний трибунал рік тому жорстко розкрикував його територіальні претензії на цій акваторії. Він не без проблем намагається залагодити відносини із сусідами, з якими має суперечки, особливо з Філіппінами та В'єтнамом.

ДРІБНИЦЬ НЕ БУВАЄ

Світ вражений китайським потенціалом щонайменше ще з наполеонівських часів. А країна явно знає, як підтримувати цей імідж. Пропаганда «для внутрішнього вжитку» цілодобово торочить про відновлення історичної ваги країни. І все ж

таки Китай не надто прагне справді випробувати межі своїх можливостей у зовнішньому вимірі. Не настільки, як очікувалося, залякує своїх сусідів з приводу Південно-Китайського моря, та й відповідальність менеджера в питаннях клімату не дуже хоче на себе брати, хоча й тішиться, коли в цьому контексті його називають лідером. На «Діалог Шангрі-Ла» Пекін делегував навіть не найвищих своїх представників, а просто «чорноробів», за словами вашингтонських експертів, — чиновників нижчого рангу, які мають просто, наче папути, гнути лінію уряду.

ОДНА ІЗ НЕОБХІДНИХ ЯКОСТЕЙ СВІТОВОГО ЛІДЕРА — ЦЕ ЗДАТНІСТЬ ВИТРИМУВАТИ КРИТИКУ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ. КИТАЙ НЕ ХОЧЕ ЙТИ НА ТАКИЙ РИЗИК, БО БОЇТЬСЯ ТОГО, ЯК ПРОМАХИ СПРИЙМУТЬ УДОМА

Одна з необхідних якостей світового лідера — це здатність витримувати критику на міжнародній арені. Китай, як і раніше, дуже не хоче йти на такий ризик. І причина цього проста: Пекін боїться того, як удома сприймуть якийсь промах. Як говорить китайська народна мудрість: у зарубіжних справах дрібниць не буває. ■

Київ, вул. Софіївська, 8
 veteranopizza.com
 тел: +38 (096) 725-02-02

ПРАЦЮЄМО З 11:00 ДО 23:00

Мовний фон

Елизавета Гончарова, Бахмут

Телебачення та радіо я останнім часом використовую з дуже прагматичною метою: щоб фоном чути правильну українську мову. На деяких каналах це вдається робити майже цілодобово — українська входить у мій мозок із різними інтонаціями, «фірмовими» слівцями, фразеологізмами. Визнаю, таке збагачення словникового запасу діє мимоволі, швидше на автоматичному рівні: дізнаватися новини або дивитися фільми все-таки зручніше в інтернеті. Але фон допомагає налаштуватися на потрібну хвилю, особливо якщо в реальному світі оточення переважно російськомовне.

Плюс книжки та інтернет-преса здебільшого українською. Нещодавно з подивом помітила, занурюючись в сон, що уривки думок про минулий день миготять теж українською. «Нічого собі! Моя підсвідомість уже змінилася, пора й самій ставати свідомою», — подумала я й заснула зі щасливою усмішкою.

Почасти тому я егоїстично за жорстке квотування україномовного контенту в будь-якому сегменті ЗМІ. Щоби все — від прогнозу погоди до серйозної аналітики — подавалося винятково державною

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР РІДНОЮ МОВОЮ — ЦЕ ОДИН ІЗ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ, ЗОКРЕМА Й У СФЕРІ ГАРАНТУВАННЯ БЕЗПЕКИ. ЯК НЕ КРУТИ, А КОЗИР «ПОРЯТКУ РОСІЙСКОМОВНИХ» ІЗ РУК ЗБОЖЕВОЛІЛИХ СУСІДІВ ТРЕБА ВІДБИРАТИ

мовою. А в респіт відсотках, якщо комусь потрібно, можна дивитися російською фільми Ельдара Рязанова чи Андрія Тарковського, наприклад. Але зі субтитрами, звичайно. Чи сміятися (якщо комусь це смішно) з «Кварталу 95», який керівник «1+1 медіа» чомусь, відповідаючи на запитання журналістів, відніс до тих, хто не мусить переходити на державну мову. А все інше, будь ласка, українською! Так мені буде набагато легше забути, що в дипломі в мене написано «російський філолог» і ще чотири роки тому українською без практики більш-менш зв'язно я могла написати хіба що своє ім'я. І те з помилкою, тому що так колись його переклала українською ще грамотніша паспортистка.

А якщо серйозно, ніякого порушення прав людини, про що часто доводиться чути стосовно мовної теми, у бажанні наповнити ефіри й газетні сторінки українською немає. Держава зобов'язана стояти на сторожі своїх інтересів. А інформаційний простір рідною мовою — це один із фундаментальних інтересів, зокрема й у сфері гарантування безпеки. Як

не крути, а козир «порятунку російськомовних» із рук збожеволілих сусідів треба відбирати. Скажімо, квотуванням у публічному просторі. Ніхто ж не намагається перевіряти, якою мовою ти зізнаєшся в коханні чи сварився із сусідами — це я на випадок, якщо мені закидатимуть «я думаю на руском!». Думай, як тобі звично, але є такі професії, де знання державної мови — обов'язок: держслужбовці, працівники сфери послуг або, наприклад, журналісти. Чи легко знайти їх у достатній кількості? Коли спостерігаю за деякими центральними каналами, то складається враження, що практично неможливо: молоді, тільки-но зі столичних університетських аудиторій (напевно, колись здали ЗНО з української на високі бали), принципово ведуть свої програми російською. Запитую саркастично: може, їм варто переймати досвід у наполегливіших колег з областей? Наприклад, Донецької? Бо там вже зрозуміли, що питання мови інколи починається з демагогії, а продовжується — з танками.

«Я за україномовне ТБ. У державі Україна державна мова — українська, хто не вміє розмовляти, саме час вчитися: курсів повно, а зміст усі розуміють. Я принципово перейшла на українську у 2014 році. Запитаю, чи мене розуміє людина, ще жодного разу мені не сказали, що не розуміють», — розмірковує Наталя Поколенко, журналіст регіонального каналу «ДоТБ» з Костянтинівки.

Нещодавно на одному телеканалі натрапила на чудовий мультфільм, знятий на Київнаукфільмі в 1980 році, — «Капітошка». Він був озвучений українською і російською, але радянські діти, зокрема українські, бачили здебільшого російськомовний варіант. Я досі пам'ятаю свій подив, коли вперше почула пісеньку українською, зрозумівши, що улюблений Капітошка — теж українець. А другу серію взагалі зняли тільки російською. А так шкода: куди яскравіший вовк — Богдан Бенюк, який розмовляє українською! Самі розумієте, що коліскові, перші казки, улюблені мультфільми — це те, із чого формується ідентифікація людини. Тому «Капітошки» можуть бути хоч мексиканські, хоч ескімоські, але співати пісеньки для малюків із Луцька або Бахмута вони повинні все-таки українською. Хоча, звичайно, краще, щоб унікального українського якісного продукту ставало все більше. А якщо не оцінять, принципово не будуть дивитися, слухати, читати, коли пропонувати більше відсотків національного продукту? Побувавши на концерті «Океану Ельзи» в провінційному луганському містечку Лисичанськ, з усією відповідальністю заявляю: ще як будуть! Очікувати півтори години під зливою та блискавками, добиратися через блокпости із віддалених міст і сіл Донбасу, тільки щоб разом українською заспівати «Коли настане день, закінчиться війна»... І, звичайно, запевнити одне одного: «Я не здамся без бою!». Тому не треба сперечатися (неважливо, якою мовою), слід просто й далі якісно писати, знімати, творити, пропонувати. І, найімовірніше, одного разу ми просто здивуємося, як не помітили: жодні квоти нам уже й не потрібні... ■

Де дно Донбасу?

Максим Нестелєв

Поетка Любов Якимчук у чудовому вірші «Розкладання» якось погралася з назвами донбаських міст, розбираючи їх на значущі склади: «Не кажіть мені про якийсь там Луганськ / він давно лише ганськ / лу зрівняли з асфальтом червоним... / і до нецька мені не дістатися... / Первомайськ розбомбили на перво і майськ... / а де бальцево? / де моє бальцево?». Звичайно, війна на цій території — головна причина того, що все розпадається й руйнується, виявляючи доволі промовистий факт: інколи один склад або частина більше кажуть про смисл цілого слова, принаймні віднаходять у ньому додаткові значення.

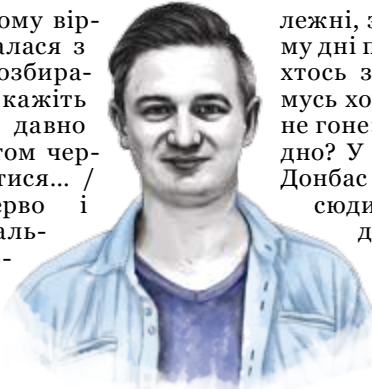
Ось мені, наприклад, у слові «Донбас» здавна ввижається слово «дно», на кшталт «Донбас — Днобас». Тож дозволю собі погратись у це лінгвістичне розкладання, бо живу тут усе життя, а тому скажу відповідально: жити на дні теж можна. Навіть якщо не здогадуєшся, де саме живеш. Інколи схожість слів — це не просто так, інколи це геть не випадково, а дно — не зневажливе визначення, а привід поміркувати: чи таки дно, чи ще/вже ні.

Усі ж колись бачили глибоководних риб і химерних мешканців дна? Чудернацькі, чи не так? Інколи видається, що люди з інших областей приблизно так само й уявляють собі жителів Донбасу. Медіа частіше показують саме таких, найоригінальніших, найхимерніших, бо кого цікавить, скажімо, пересічна вчителька Донецької чи Луганської області? Новини мають подавати колорит. Ось і маємо.

Але наше дно — то ще не кінець світу. Живуть же якось ті донні створіння, виживають, обживають його. Чому ні? Життя є й на дні! У сусідів і гірше дно буває, а деякі взагалі живуть на такому дні, що наше дно — то ще всім днам дно. І, зрештою, чи не все одно, якщо в державі, куди не кинь оком, те саме дно?

Як відомо, у палеозої-мезозої на місці Донбасу був океан Тетіс, який розділяв суперконтинент Пангею на два менші — Лавразію і Гондвану. Тож знову-таки Донбас колись був на дні, хоч тоді ніякого Донбасу й України не існувало. Він з'явився в XIX столітті, принаймні це слово, яке вигадав гірничий інженер Євграф Ковалевський.

Відтоді, а більше з минулого століття, Донбас — це також приклад нашого українського плавильного казана, бо, за різними й суперечливими підрахунками, тільки в самій Донецькій області мешкає приблизно понад 120 етносів. Але дно цього котла знизу постійно підігрівали різні сили, часом прямопроти-

лежні, здебільшого антиукраїнські, а на самому дні поступово утворився новий етнос, який хтось зневажливо кличе «донбасяни», а когось хочеться вірити, що саме він «порожняк не гоне». А куди його, власне, гнати? Із дна на дно? У казані перетопились усі, хто тікав на Донбас від злочинного минулого, ті, хто їхав сюди в пошуках великих грошей, а знаходив важку щоденну працю, чи колишні упівці, яких примусово зобов'язували тут жити.

А від дна важко відірватися. Прив'язані до нього роботою й житлом, на яке збирали багато років або одержали від батьків, що заощаджували на нього тривалий час або стояли в черзі на отримання. Віднедавна, на жаль, кожен переселенець, вивозячи на дні валіз свій Донбас, це пронизливо відчуває, бо вибір того, що взяти, а що полишити, — це справжнє пекельне дно. Гірше за вигадане Данте.

Але ще, звичайно, дно Донбасу — поняття дуже умовне. Бо тут шахти, тому діл для одних — це стеля для інших. А ще пересічний трудяга на Донбасі переконаний, що шахти

У КАЗАНІ ПЕРЕТОПИЛИСЬ УСІ, ХТО ТІКАВ НА ДОНБАС ВІД ЗЛОЧИННОГО МИНУЛОГО, ТІ, ХТО ЇХАВ СЮДИ В ПОШУКАХ ВЕЛИКИХ ГРОШЕЙ, А ЗНАХОДИВ ВАЖКУ ЩОДЕННУ ПРАЦЮ, ЧИ КОЛИШНІ УПІВЦІ, ЯКИХ ПРИМУСОВО ЗОБОВ'ЯЗУВАЛИ ТУТ ЖИТИ

є лише тут і тільки в них люди працюють по-справжньому (власне, як йому все життя розповідали, так він і думає). Він і поняття зеленого не має, що в Західній Україні теж багато шахт (а якщо й чув/знає, то певен, що то таке собі «балувство», а не шахти, і там, звичайно, ніхто не працює, а тільки каву п'є), а тому вважає своє дно унікальним і таким, що годує всю Україну. Бо що лишається думати, якщо вже визнав, що живеш на дні? А улюблене політиками протиставлення українських Заходу й Сходу — це ще й символічне протистояння відповідно верху (гори) та низу (шахта).

Але визнати це — не значить прийняти. Але знати — не значить розуміти. І безвихідь часом — це не глухий кут, а просто закут, у який ти сам себе загнав. Навіть коли вас з'їли, ви маєте два виходи. Навіть коли ви на дні, то від нього можна відштовхнутись і виплисти на поверхню. Тож те, що відбувається на Сході України, — то вже дно чи ще ні? Уже час відштовхуватися чи треба почекати, поки знизу постукають? Де твоє дно, Донбасе? ■

Ленінський неп: тимчасовий відступ чи втрачена перспектива?

Станіслав Кульчицький

Чим була продиктована нова економічна політика Леніна й чому більшовики згодом згорнули її

Без дефіциту. Породжений комуністичним експериментом усупільнений сектор економіки став працювати в умовах ринку

У 1914 році Владімір Ленін поставив перед однодумцями мету: перетворити війну імперіалістичну на війну громадянську. Він розумів, що більшовики могли завойовувати владу й почати будувати суспільство, обрис якого склалися в його голові, тільки в ситуації громадянської війни. Розумів і ціну, котру доведеться заплатити, реалізуючи умовляні обриси. «Усяка велика революція, а соціалістична особливо, — підкреслював він, — навіть якби не було війни зовнішньої, неможлива без війни внутрішньої, тобто громадянської війни, яка означає ще більшу розруху, ніж війна зовнішня».

Три роки розпочатої з ініціативи більшовиків громадянської війни справді супроводжувалися багатомільйонними жертвами. Здебільшого це були жертви червоного терору. Він ставав необхідним, щоб

здійснити пролетаризацію суспільства згідно з комуністичними гаслами. Західний світ ціпенів від жаху, вислуховуючи розповіді емігрантів, які врятувалися від більшовицької революції втечею. У Лозанні (Швейцарія) 1921 року відбувся суд, який розслідував долі тих, хто втік від терору в Крим, але загинув після його захоплення Червоною армією. Письменник Іван Шмельов на суді засвідчив, що кількість жертв кримського терору обчислювалася фантастичною цифрою — 120 тис. осіб.

СПИСАТИ НА ВІЙНУ Й РОЗРУХУ

Тимчасом прогнозована Леніним господарська розруха набула масштабів, яких навіть він не міг передбачити. Суть не в тому, що націоналізація «командних висот» (промисловість, транспорт, банки) виявилася надто складною справою. Спираючись на підтримку пролетаризованих верств

міста й села, більшовицький уряд спромігся подолати підтриманий Антантою опір білогвардійських армій і за допомогою терору із середньовічними методами придушити громадянський спротив. Однак влада не впоралася з націоналізованими засобами виробництва. Щоб підтримати життєдіяльність паралізованих недолугим управлінням «командних висот», держава повинна була запровадити на селі продрозверстку, тобто побудувати економічні відносини між містом і селом на конфіскаційних засадах. Наприкінці 1920-го Кремль опинився перед перспективою другої громадянської війни — вже з багатомільйонним селянством. Ленін змушений був скасувати продвольчу та запроваджену згодом посівну розверстку й відмовитися від спроб замінити ринок безпосереднім розподілом виробленої продукції.

Упродовж 1921 року держава перейшла до нової економічної політики. Породжений комуністичним експериментом усучільнений сектор економіки став працювати в умовах ринку. Між державним бюджетом і бюджетом держпідприємства запроваджувалася перетинка, унаслідок чого виробництво переставало функціонувати на засадах «єдиної фабрики». Підприємство, а переважно група споріднених підприємств, об'єднаних в трест, ставало господарюючим суб'єктом, якому надавалося право діяти самостійно. Щоправда, ринок, у якому опинилися госпрозрахункові компанії, був відрізаний від світового ринку монополією зовнішньої торгівлі й майже (або цілком) монополізований, тобто позбавлений конкуренції підприємств інших форм власності.

Переходячи до непу, Владімір Ленін приховав крах комуністичного експерименту й заявив, що всі господарські труднощі попереднього періоду були спричинені війною. Припинення відступу від комуністичного будівництва він пов'язував із досягненням такого становища, коли вітчизняна промисловість, відбудована або власними силами, або за допомогою західноєвропейського пролетаріату в разі його приходу до влади, стане здатною постачати селянам в обмін на їхню продукцію товари широкого вжитку й виробничого споживання. Отже, вождь не переглядав партійної доктрини, а тільки на певний строк призупинив запровадження безпосереднього, а не опосередкованого товарно-грошовими відносинами та ринком виробництва й розподілу продукції.

Успішний вихід з економічного колапсу 1921–1922 років у радянській історіографії ставили в заслугу «ленінському генію». Проте контури економічної політики, яку назвали новою, не були теоретичним відкриттям. Для інших партій політика, що відповідала вимогам ринку, була не новою, а нормальною.

Тимчасово відклавши ідеологічні установки, партійне керівництво взялося за реорганізацію на ринкових засадах колосального державного сектору економіки. У роки громадянської війни для створення Червоної армії воно скористалося частиною царського офіцерського корпусу, а тепер надійшла черга для використання дореволюційних економістів, статистиків, фінансистів, кооператорів. Завдяки зусиллям фахівців, котрим надали певну свободу дій, нова економічна політика матеріалізувалася в багатьох досягненнях, серед яких варто згадати відродження кредитно-фінансових установ,

відмінно проведену грошову реформу, організацію державної торгівлі й кооперації.

«НЕПРОЧИТАНА» КООПЕРАЦІЯ

Успіхи непу змусили Леніна звернути увагу на кооперацію. Він почав збирати матеріали про кооперативну Центроспілку для виступу на X Всеросійському з'їзді Рад, запланованому на кінець грудня 1922-го. Однак 16 грудня стався черговий напад хвороби, тож у вождя виникли сумніви щодо можливості повернення до політичної діяльності. Бажаючи висловити останню волю, він домігся в лікарів дозволу щодня по півгодини диктувати стенографістці. До 6 березня 1923 року, коли черговий напад перетворив його на розумового інваліда, він устиг надиктувати вісім матеріалів і серед них статтю «Про Центроспілку та її значення з погляду непу». Надєжда Крупська передала рукопис у ЦК РКП(б) і в травні 1923-го центральна партійна газета «Права» надрукувала його під назвою «Про кооперацію».

У 1921 році Ленін замаскував провал комуністичного експерименту концептом воєнного комунізму. 1923-го він теж надто обережно формулював думки, щоб не відштовхнути комуністів, вихованих на постулатах програми РКП(б) 1919 року. Попри це, порівняння викладених у статті «Про кооперацію» думок із попереднім теоретичним доробком

ПЕРЕХОДЯЧИ ДО НЕПУ, ВЛАДІМІР ЛЕНІН ПРИХОВАВ КРАХ КОМУНІСТИЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ Й ЗАЯВИВ, ЩО ВСІ ГОСПОДАРСЬКІ ТРУДНОЩІ ПОПЕРЕДНЬОГО ПЕРІОДУ БУЛИ СПРИЧИНЕНІ ВІЙНОЮ

парторганізації дає змогу об'єктивно оцінити новизну цього документа. Стає очевидною поява в ньому концепції кооперативного соціалізму, альтернативної комуністичній доктрині. Ця доктрина вимагала об'єднання селянських господарств або в радгоспи, або в колгоспи (комуни). Перелічимо задачі аграрно-селянської політики ЦК РКП(б) і самого Леніна, відомі перед появою згадуваної статті:

- створювані здебільшого селянами-власниками кооперативи вважалися елементами капіталістичної економіки;
- засновані переважно неможливими колгоспи (комуни, артілі, товариства спільного обробітку землі) вважалися елементами соціалістичної економіки;
- держава сприяла розвитку кооперативів, вважаючи їх передумовою майбутньої колективізації;
- держава відкладала суцільну колективізацію сільського господарства на невизначене майбутнє (вираз Леніна), але сприяла за допомогою пільг створенню колгоспів, убачаючи в них паростки соціалістичного ладу.

Через те що кооперація ґрунтувалася на товарно-грошових відносинах, вона розглядалася як вияв капіталістичної економіки. Сільгоспооперація з цієї причини не могла стати елементом будованого партією ладу. Вона вважалася лише передумовою суцільної колективізації аграрного господарства. Та вже під час переходу до непу Ленін заявляв про

«економічну неможливість» політики, здійснюваної впродовж попередніх трьох років відповідно до вимог комуністичної доктрини. За цей період стала очевидною нереальність спроб налагодити обмін суспільної праці без опосередкування товарно-грошовими відносинами. Це змусило партію повернутись обличчям до ринку, дозволити приватну торгівлю й розпочати розгортання державної торгівлі. Чи варто було говорити про припинення непу в майбутньому й повернення до політики нищення товарно-грошових відносин, чого вимагала комуністична доктрина?

Стаття «Про кооперацію» відповідала на це запитання. Автор сміливо починав з неймовірних для комуністів тверджень: за максимального кооперування населення сама собою досягається соціалістична мета; у неї зроблено поступку принципу приватної торгівлі, але саме з цього випливає (протилежно тому, що думають) гігантське значення кооперації; лад цивілізованих кооператорів — це і є лад соціалізму.

У статті не знайшлося місця для згадки про колективізацію й колгоспи. Заявою про те, що «просте зростання кооперації для нас тотожне... зі зростанням соціалізму», Ленін знімав з порядку денного завдання відчуження засобів виробництва в селян. Хоч би скільки більшовики твердили раніше, що майбутня колективізація має бути добровільною, їм не вдавалося знайти людей, готових повірити в те, що селянин-власник спроможний добровільно відмовитися від господарства. А в кооперативи селяни йшли з дореволюційних часів. Ленін навіть попросив стенографістку виділити в статті курсивом найголовнішу думку: кооперація робить перехід до нових порядків «якнайбільш простим, легким і доступним для селянина».

Зміна погляду вождя пролетаріату на кооперацію дала йому змогу прогнозувати тривалість перетворень у сільському господарстві, а не ховатися за виразом про «невизначене майбутнє». Адже під соціалістичними перетвореннями на селі розумілася вже не колективізація, якій селяни чинили опір, а кооперування, здійснюване з ініціативи самих товаровиробників. «Щоб досягти через непу участі в кооперації поголовно всього населення — ось для цього потрібна ціла історична епоха, — підкреслював Ленін. — Ми можемо пройти в кращому разі цю епоху за одне-два десятиріччя».

Поставити знак рівності між кооперацією й соціалізмом, між непом і соціалізмом означало відмовитися від комуністичної доктрини, від традиційного для більшовиків розуміння терміну «соціалізм» як першої фази комунізму. Бажав того Ленін чи ні, але він фактично відмовлявся від ленінізму, більшовізму й комунізму. Соціалізм, здатний ужитися з ринковими відносинами, ставав схожим на лад, який був ідеалом західноєвропейських соціал-демократів із часів Едуарда Бернштейна.

Після сказаного стає зрозумілим той уривок зі статті «Про кооперацію», який вважався загадковим. Ось він: «Тепер ми вправі сказати, що просте зростання кооперації для нас тотожне... зі зростанням соціалізму, і водночас ми змушені визнати докорінну зміну всієї точки зору нашої на соціалізм».

Незважаючи на мільйонні накладки, стаття «Про кооперацію» залишалася в партії «непрочитаною».

Розглядаючи питання про виробничі об'єднання селян, деякі учасники жовтневого (1923 рік) пленуму ЦК КП(б)У заперечували доцільність колективізації. Більшість, однак, вважала доцільним не знімати цього гасла з порядку денного. У резолюції пленуму процеси колективізації та кооперування в утворенні соціалізму на селі проголошувалися рівноцінними.

XIV Всесоюзна партконференція у квітні 1925-го заслухала доповідь голови Раднаркому СРСР Алексея Рикова «Про кооперацію». Доповідач убачав у кооперативах соціалістичне майбутнє села. Але в резолюції зборів від таких ідей не залишилося й сліду. Вправною рукою генсека Іосіфа Сталіна в цей документ були внесені положення, які перебували в непримиренній суперечності з ідеєю кооперативного соціалізму. Велике виробництво на селі, створення якого було метою партії, пов'язувалося не з кооперуванням селянства, а з колективізацією.

ПОЗБАВЛЕНА СПРАВЖНЬОГО ГОСПОДАРЯ, НАЦІОНАЛІЗОВАНА ПРОМИСЛОВІСТЬ БУЛА НЕЗДАТНА ПРАЦЮВАТИ ЕФЕКТИВНО, ТОБТО ЗДІЙСНЮВАТИ РОЗШИРЕНЕ ВІДТВОРЕННЯ ЗА РАХУНОК НАГРОМАДЖЕНЬ, СТВОРЮВАНИХ У СОБІ САМІЙ

У ретельно зважених заявах Сталіна про суть аграрно-селянської політики не було жодного слова про ревізію Ленінського кооперативного плану. 9 вересня 1927-го члени американської робітничої делегації почули від нього, що Ленін намітив конкретні шляхи поступового підведення й втягнення основної маси селянства в русло соціалістичного будівництва через кооперацію, яка становить у руках пролетарської диктатури могутній засіб перетворень у дрібному аграрному господарстві. Водночас генсек настирливо цитував позитивні висловлювання Леніна 1918–1919 років про колгоспи.

У розумінні Сталіна й більшості партійних працівників вищого ешелону непу був короткочасним відступом від розпочатого 1918 року комуністичного будівництва, простіше кажучи, від експропріації суспільства державою. Під час ленінського штурму були завойовані «командні висоти» економіки. Назріваючий сталінський штурм руйнував нову економічну політику, тому що спрямовувався на силу експропріацію «дрібної буржуазії», передусім багатомільйонного селянства.

ПЕРЕДИШКА МІЖ ШТУРМАМИ

Чи був кооперативний план Владіміра Леніна реальною альтернативою комуністичному будівництву? Чи могла б вижити нова економічна політика, як сподівалися вожді так званого правого ухилу в партійному керівництві (Бухарін, Риков), якби цей план почав реалізовуватися? Відповідь може бути тільки негативною.

Комуністичний штурм 1918–1920 років закінчився провалом у тому розумінні, що держава не справилася з новою для себе функцією власника націоналізованих «командних висот». Однак вона все-таки стала їхнім власником, тож з такого погляду цей штурм виявився успішним. У роки непу «командні висоти» були переведені на капіталістичні засади

Справжня мета. Кооперація вважалася лише передумовою суцільної колективізації аграрного господарства

управління, але залишалися у власності держави, тобто під управлінням її у розпорядженні номенклатурної бюрократії. Позбавлена справжнього господаря, націоналізована промисловість була нездатна працювати ефективно, тобто здійснювати розширене відтворення за рахунок нагромаджень, створюваних у собі самій. Не могла вона розраховувати й на зарубіжні ресурси, які були головним джерелом дореволюційної індустріалізації, оскільки Кремль не визнав царських боргів і не компенсував утрат іноземців за націоналізовану власність. У пошуках коштів для розбудови промисловості країни, у якій переважало селянське населення, її керівники звернули увагу на аграріїв. Але їх у такому разі треба було пролетаризувати, тобто загнати в артілі й комуні. Поки селяни володіли засобами виробництва, вони залишалися економічно незалежними від держави. Навіть більше, держава, яка мусила знаходити засоби для функціонування усупільненого сектору економіки, утримання війська й експорту продовольства, залежала від селянства. Вважаючи закупівельні ціни на свою продукцію надто низькими, селяни відмовлялися везти її на ринок, унаслідок чого країну починали збурювати хлібозаготівельні кризи.

Побудова відносин між містом і селом на засадах еквівалентності, тобто згідно з економічним законом попиту й пропозиції, змусила б партію відновити ефективність функціонування «командних висот» або приватизацією, або, у межах державної власнос-

ті, корпоратизацією підприємств. В обох випадках це означало б відмову від економічної диктатури, а тому ставило під сумнів політичну диктатуру вождів. Такої перспективи згуртовані навколо Сталіна партійні апаратники не могли допустити. Тому вони підтримали ідею колективізації, яка забезпечувала пришвидшення розвитку промисловості за рахунок перекачування створюваного в сільському господарстві національного доходу й таким чином підводила під існуючий режим економічний фундамент.

Щоб зберегти рівновагу на ринку, у 1925–1926 господарському році план капітального будівництва в промисловості скорочувався тричі. Однак у наступні два роки капіталовкладення в промисловість постійно зростали за рахунок друкування грошей, що не могло не позначитися на економічній кон'юктурі. У країні почалася «криза непу», як це явище назвали в радянській історіографії. Зрозуміло, що її свідомо організовувало вище партійне керівництво. Декларуючи стурбованість становищем робітників та службовців, які не могли придбати хліб на свою заробітну плату, радянський уряд у січні 1928-го запровадив на селі «надзвичайні заходи»: селян почали примушувати здавати хліб державі за невигідними для них цінами, погрожуючи непокірним перетворити їх на ворогів радянської влади — куркулів. Тобто уряд відмовлявся від принципу еквівалентності в обміні продукцією між містом і селом, який перебував в основі нової економічної політики. У 1929 році «надзвичайні» заходи стали звичайними, а суцільна колективізація селянства була оголошена поточним завданням.

У пам'яті тих, хто пережив хижі сталінські часи, неп мав вигляд утраченої можливості благополучного й продуктивного розвитку країни. Не становили винятку навіть дуже поінформовані люди, наприклад Міхаїл Горбачов. У бесіді з Александром Ципком, що відбулася 1986 року, радник останнього генсека Георгій Смірнов казав: «Не думайте, що Горбачов не розуміє серйозності ситуації. 60 років пішло когу під хвіст. Відвернувшись від непу, партія загубила свій єдиний шанс. Люди страждали даремно. Країну принесли в жертву схоластичним поняттям комунізму, які не мали нічого спільного з реальним життям».

Насправді в парткерівництва вибір був невеликий: або втратити владу, або довести до кінця експропріацію суспільства, не хештуючи й державним терором. Тобто діяти так, як діяв Владімір Ленін у 1918–1920 роках. Кооперативний план, який він не наважився розкрити до кінця навіть на смертному одрі, повертав партію до нормальної економічної політики, несумісної з диктатурою. Але більшовики, котрих породив і виховав Ленін, були організацією, невіддільною від диктатури. Тому приход Сталіна до одноосібної влади в цій партії був явищем закономірним. Він, на відміну від діячів «правого ухилу», готових виконувати Ленінський кооперативний план, був політичною фігурою, здатною застосовувати й середньовічні репресії, але щоб довести справу до кінця. Іншими словами — щоб виконати завдання, поставлене Ленінін у 1917 році перед більшовиками: під комуністичними гаслами експропріювати суспільство, тобто поставити всіх і кожного в політичну та економічну залежність від невеликої купки вождів. ■

Алла Загайкевич:

«Щоб електроакустична музика існувала, мусять бути твори, концерти, критика й наука»

Тиждень поговорив із композиторкою Аллою Загайкевич про історію та сьогодення електроакустичної музики, експериментальне мистецтво й український футуризм.

Цьогорічна весна стала для вас знаковою з огляду на активне творче кипіння. І що характерно, усі ті події й проекти, пов'язані з вашими композиторськими експериментами, відбувалися у векторі електроакустичної музики.

— Мені приємно говорити про електроакустичну музику як про факт уже доканий. На «Книжковому Арсеналі» ми вперше за всю історію існування цього напрямку у вітчизняній музичній культурі презентували антологію «Electroacoustic works of Ukrainian composers» у двох CD, починаючи із записів 1964 року й дотепер. Виникає враження, що ми дійсно створили якусь історію. Принаймні коли я вступала вчитися до Київської консерваторії, нічого такого не було. Ми не мали жодної інформації про українську електронну музику. Так, був Олександр Нестеров, який займався електроакустичною імпровізацією та джазом. Але сказати, що є історичне коріння, якісь напрями, розгалуження, течії, сформований рух, — тоді такого на думці не мали. І що більше я займаюся електронною музикою, заглиблююся все глибше до якихось витоків, мушу визнати, що електроакустика в Україні завжди тяжко інтегрувалася в сучасне музичне середовище. Можливо, я свідомо міфологізую це явище, але переконана, що насправді в електроакустичній українській музиці вже є напрями, школи, якісь жанрові угруповання, певні наляки на формування індивідуальних стилів і навіть трішки національного мотиву. Зокрема, останнє зауважують іноземці, яким цікава українська музика. Але у вітчизняному професійному середовищі ігнорування дещо переважає над інтересом.

Чи відчували ви це ігнорування під час п'ятиденних концертів «EM-VIZIЯ» у рамках «Книжкового Арсеналу»?

— Частково таке відчуття було. Його причина в тому, що з професійного середовища концерти «EM-VIZIЯ» відвідали лише мої випускники та цьогорічні студенти консерваторії. Ані представники Національної спілки композиторів України, ані колеги з професорсько-викладацького складу НМАУ ім. П. І. Чайковського, де я працюю вже понад 20 років, не виявили інтересу до цієї події. Хоча кожен отримав від нас як організаторів мистецького заходу персональне запрошення. І саме це насправді засмучує. Але я глибоко вдячна Віталію Олексійовичу Годзяцькому, який не відмовився виступати і прийняв наше запрошення розповісти про свою творчість на презентації вже згаданої антології електроакустичних записів. Бо пам'ятаю, 10 років тому на «EM-VIZIЯ» в рамках фестивалю ГОГОЛЬFEST, коли зала була щент

Спілкувалася
Тетяна Вовк

заповнена людьми, Віталій Олексійович сказав, що починати концерт не можна. Я тоді здивовано запитала його: «Чому?», — на що він відповів: «Та нікого ж зі Спілки композиторів нема!». Але цього разу до відсутності колег зі Спілки він поставився цілком спокійно, по-філософськи. Натомість маю зазначити, що протягом цих п'яти днів на наші концерти приходила публіка з «Книжкового Арсеналу». Люди бачили, що відбувається щось надзвичайно цікаве, тому залишалися, слухали, дивилися наш відеоінсталяційний об'єкт BOX... Але я ще не можу сказати, що такий інтерес в Україні є частиною щоденної, реальної практики академічної музичної культури.

Проект «EM-VIZIЯ» має 12-літню історію як щорічний фестиваль електроакустичної музики, який демонструє публіці принципову відкритість музики до нових ідей і форм творчості. Що ви можете сказати про цьогорічну зміну жанрів, формату?

— На «Книжковому Арсеналі» ми виходили з того, що готуємо концерти для широкої аудиторії. Тобто якісь дуже яскраві речі, як-от інтерактивні інсталяції, пов'язані з фіксацією зображення в реальному часі. Тому жанри переважно були орієнтовані на медіа-сприйняття. Хоча проект «EM-VIZIЯ» — це ще й академічні електроакустичні твори, які наявні в концертній програмі, а не тільки жанри медіа-арту. Формат, звісно, завжди тісно пов'язаний із фінансовими умовами. Бо, коли ми, скажімо, робимо фестивалі сучасної музики й змушені брати в оренду техніку більше ніж на один день, це виходить доволі дорого й проект перетворюється на справжній марафон. А на «Книжковому Арсеналі» в цьому плані були ідеальні умови. Тож ми мали змогу робити концерти по дві години на день, і то був чудовий, стильний концертний формат. Загалом на цьогорічний «EM-VIZIЯ» нам все вдалося.

Що стало родзинкою цього п'ятиденного проекту?

— Особисто для мене найцікавішим виявився перший день. У нас стояв відеоінсталяційний об'єкт BOX, навколо якого музиканти грали з генерованими партитурами в реальному часі. Об'єкт був дуже добре визучений нашим незмінним звукорежисером Олександром Курієм. Окрім того, була ще й надто вдала партитурна форма: із пропорціями, зі світлом, із зображеннями, які з'являлися на BOX. У мене навіть виник образ такого собі човника, який плыв, а музиканти наче перебували навколо цього простору. Це було дуже майстерно з архітектурного, візуального боку. А ще мені сподобався момент презентації диска з антології «Electroacoustic works of Ukrainian composers», коли ми послухали окремі треки, які люди досі не чули. Вони навіть не знали, що така музика в нас у 1964 році вже була. Ну і, звичайно, польський дует ElettroVoce — це було щось неймовірне!

Алла Загайкевич про витoki електроакустичної музики

ФОТО: АНДРІЙ ЛОМАНЧЕНКО

Спільно з дуетом ElettroVoce ви представили на «ЕМ-ВІЗІЇ» власну електроакустичну інтерпретацію вірша Михайля Семенка «Місто». Це вже не перше ваше звернення до української футуристичної поезії. Чим саме вас як композитора приваблює культурна естетика 1920-х років?

—Футуризм завжди мене цікавив, я навіть закінчила консерваторію з футуристичною симфонією. Щоправда, на той момент української футуристичної поезії я ще не знала. І у моєму творі це був Маяковський. Але я дуже поважаю таку поезію, до того ж сам Михайль Семенко не цурався читати вірші Маяковського на своїх вечорах. А те, що Семенко ввійде в «ЕМ-ВІЗІЮ», я вирішила ще взимку, коли робила музику до кінофільму Тараса Томенка «Будинок слова». Фактично на ескізах музики до фільму я й зробила цей електроакустичний твір. А щодо звернення до футуристичного періоду, то в мене ще була робота на футуристично-візуальний вірш Андрія Чужого «Марх. Ша-рада. Татліну», створений із фрази: «Маркс сказав: ед-найтеся, переплітайтеся, все буде твоє, пролетарій еднайся». Вона вся складається з багатозначних уламків слів, із якими з музичного боку дуже цікаво працювати. Такі речі є в Семенка, і я їх просто обожнюю.

Ви цьогорічна володарка статуетки Національної кінопремії «Золота дзиґа» в номінації «Найкращий композитор» за музику до фільму «Жива ватра» Остапа Костюка. Що надихнуло вас на створення музики до цього фільму?

—Робота над цим фільмом була ідеальною для композитора. Мене не обмежували ніякими рамками, зокрема жанровими, які б заганяли в умови ремесла, що характерно в кіно, де є референтна музика. Мені сподобалася ідея Остапа про красу, про край, який фантастично відзняли. Ми мали показати глядачеві, що ця

краса всередині має свою динаміку й вона не завжди зрозуміла. У фільмі є три покоління людей: маленький хлопчик, старий вівчар і сучасна людина, яка займається вівчарством за нашої цивілізації. Нова реальність ставить перед суспільством неочікувані завдання, через що ця краса ламається. У фільмі кожен із героїв індивідуально—і візуально, і внутрішньо—дуже красивий. Остап вирішив, що саме музика має передати відчуття роз'ятреності, зародження не те щоби прірви, а вже якихось щілин у цій красі.

Як ви це втілили?

—Ми написали квартет із сучасною музикою, яку, як виявилось, не вся публіка сприйняла органічно. Уже після прем'єри у Facebook здійнялася дискусія про те, навіщо було вводити у фільм звучання квартету із сучасною музикою, яка тільки заважає споглядати всю цю красу й постійно відволікає. Мовляв, достатньо було б однієї електроніки. Але ми саме того й хотіли, щоб вона заважала, відволікала. Загалом у цьому фільмі всі засоби: і народна музика, і електронна, і акустичний квартет, написаний сучасною академічною мовою, — чудово взаємодіють.

Ви вже згадували про кінофільм Тараса Томенка «Будинок слова», до якого також створили музику. У чому виявилась особливість композиторського бачення цієї трагічної історії?

—Цей фільм майже весь змонтований на архівних матеріалах. Навіть не було кошторису на операторську роботу, й у ньому дуже мало сучасних зйомок—лише якісь ситуативні маленькі врізки. Одне слово, суцільна документалістика й фотокартки. Тож, коли я дивилася на цей матеріал і намагалася стилістично використати до нього музику а-ля 30-ті роки з відповідними жанрами, одразу виникало відчуття, що все це мертво. З такою музикою немає ніякої проблеми, власне, немає смерті: і реальної, і глобальної, і в масштабах особистостей, як-от смерть Хвильового, і в масштабах цілої історії, як, скажімо, смерть українського футуризму. Тож ми з режисером ризикнули і зробили музику, яка, з одного боку, як таперство, звучить завжди й емоційно розмальовує хроніку, а з іншого—є таким собі музичним божевіллям.

Тобто музика стала своєрідним коментатором цього фільму?

—Саме музика у фільмі викриває те, чого страхалася тодішня влада; через музику зрозуміло стає ситуація тодішньої активної творчої діяльності, активного життя, які вирували в цьому будинку слова,—все на межі якихось божевільних польотів. Адже митці були молоді, вони хотіли жити, і ніхто не міг змиритися з чимось інакшим. З одного боку, музика показує в нашому фільмі буяння життя—динамічного, містичного, молодого й піднесеного, яке не озиряється і не намагається дізнатися, що буде далі. А з іншого боку, у фільмі передано оцінювання цього будинку, яке можна відчутти. Я сама заходила в це приміщення, коли була в Харкові. Походила по ньому й мушу визнати, що ці страшні відчуття там дійсно є. Навіть сама будова літерою С і всі ці історії, як-от за сценарієм, коли дружини Миколи Куліша з дітьми, чоловіка якої вже відправили на заслання, ніхто із сусідів не хоче пустити заночувати. І, здається, чотири дні—ви тільки уявіть собі цю картину (!)—мати з дітьми стоїть посеред двору, навколо них ходять і воркочуть голуби, і ніхто не пускає, ніхто

Алла Загайкевич про сучасну електроакустичну музику

Алла Загайкевич — українська композиторка, музикознавець, учасниця багатьох міжнародних фестивалів сучасної музики в Україні, країнах Євро-союзу, Канади, Японії, Китаю і Латинської Америки. Незмінна кураторка міжнародних проєктів електроакустичної музики «Електроакустика» (з 2003-го), «EM-VIZIA» (з 2005-го), голова Асоціації електроакустичної музики при Київській організації SKU. Працює в жанрах сучасної академічної, електроакустичної музики й мультимедіа; пише музику для кіно. Із середини 90-х активно пропагує академічну електроакустичну музику в Україні.

не відчинить вікна. А ця жінка ще вчора жила тут поруч зі всіма. І оці зміни — контрасти світів, станів, відчуттів, коли люди веселі та щасливі, то вони люди, але в якусь мить щось стається і вони перетворюються на тварин, — ми і намагалися передати музикою. Наскільки мені відомо, фільм був дуже гарно прийнятий Держкіно, тож ми чекаємо на прем'єру.

Півроку тому ви брали участь у безпрецедентній події для Київського оперного театру — постановці опери «Лімб» сучасного італійського композитора Стефано Джервазоні. Які ваші враження від цієї опери?

— Я мала щастя бути виконавицею електронної партії в опері «Лімб» і, якщо чесно, так і не побачила в результаті загальної картинки. Але з музичного боку хочу сказати, що це була дуже цікава й амбітна історія. Ця постановка неабияк вплинула на всіх музикантів, які брали участь і які не брали, але спостерігали на репетиціях, а потім прийшли на саму прем'єру. У нас загалом дуже мала практика постановок камерних опер. Для Києва ця постановка була дуже важливою і певною мірою виявилася своєрідним індикатором наших слабких і сильних сторін. Сильна засвідчила, що в нас хороші музиканти, що ми можемо мобілізуватися та працювати досить щільно, із величезною віддачею і дуже професійно. А зі слабкої було видно, що нам не вдалося зібрати таку саму команду для технічної реалізації цього проєкту. Водночас уявити, що 20 чи навіть 10 років тому ми щось подібне робимо, теж неможливо, тому що ми працювали повноцінно з патчами, які певні люди зробили до нас, але ці люди не прийшли на прем'єру.

Ви маєте на увазі автора опери — композитора Стефано Джервазоні?

— Так. Мене це обурило й досі обуриє. Навіть коли Стефано Джервазоні в Києві таки був, він не хотів вийти на контакт ані зі мною, ані з Георгієм Потопальським (Ujif_Notfound), який, зрештою, переписав для постановки всі ті патчі. Це при тому, що Стефано Джервазоні був офіційно запрошений за півроку на міжнародну конференцію, присвячену 20-річчю створення нашої кафедри в НМАУ, яка відбулася у квітні. Він навіть надіслав свої тези доповіді про оперу «Лімб». Його виступ був анонсований і на нього прийшло достатньо професійної публіки: професори консерваторії, аспіранти й студенти, які очікували, коли ж прийде Джервазоні. Але він не прийшов і навіть не зрозумів, що це для нас дуже важливо. Ось такий нонсенс. Тобто для Європи ми є дійсно Африкою. Тільки так я можу пояснити цю неетичну поведінку композитора й проєкту. Тому патчі для постановки опери «Лімб» переписав Георгій Потопальський та ще й повністю адаптував їх для виконання.

Повну версію читайте на сайті tyzhden.ua

Чи набула ця подія культурного резонансу, її оцінювали вітчизняні ЗМІ?

— Професійної критики на постановку, на жаль, не було. Хоча для мене як композиторки ця партитура досконала й із цікавим сюжетом. Вона місцями дивна, але вся спирається на жанри музики опери-буфа, чітко структурована, тож я близько місяця нею просто жила. Але після прем'єри люди почали говорити, що почули там стохастику, ледь не Яніса Ксенакіса, якісь такі речі, які стали свідченням того, що на слух дуже мало хто сприйняв цю музику. Можливо, причина цього — режисерські вади. Натомість який чудовий був ансамбль співаків! Чого лише вартий наш фантастичний баритон Віктор Рудь...

Можливо, причина браку рецензій була пов'язана з тим, що не знайшлося музичних критиків, які розумілися б саме на такій музиці?

— У нас є люди, які могли б фахово про це написати, але, напевно, їх просто ніхто не попросив це зробити. А кого просили — це здебільшого були журналісти, які обмежилися лише жанром анонсу. Була критика європейська, але цілком безглузда, бо, наприклад, пригадую фразу з однієї рецензії: «...опера, в якій звучать «Тарас Бульба» і «Наталка Полтавка», вперше почула щось сучасне». Це насправді дуже дошкульні речі. Мені особисто образливо було таке прочитати. Так, наш оперний театр справді має свою безглузду репертуарну політику, але вона вже зовсім не така, що там звучить сама «Наталка Полтавка». Ця постановка виявила якусь дисконунікацію і з музикантами, і з журналістами, і з виданнями, які це опублікували б і кому це було б по-справжньому цікаво й потрібно. Я знаю, що, скажімо, та сама Валерія Жаркова, професор НМАУ ім. П. І. Чайковського могла б написати адекватний критичний текст, адже вона справжній професіонал своєї справи, знає мови; чи Олена Корчова, чи навіть їхні студенти... Відсутність музичної критики — це брак комунікації.

А як щодо комунікації в контексті світової електроакустичної музики? Ми помітні на цій загальній звуковій мапі?

— Географія не тільки моїх особистих творчих проєктів просуваль в експериментальній електроніці, а й молодих наших українських електроніків значно розширилася. Показником такого експертного середовища може бути те, що в нас є вже кілька номінацій на фахових форумах електроакустичної музики. Наприклад, це фестиваль на «Ars Electronica» в Лінці (Австрія). Чи конкурс Quartz Electronic Music Awards — конкурс найкращих видань електроакустичної музики, де активно проявив себе лейбл Дмитра Федоренка (KOTRA) — KVITNU. Загалом тенденція така, що ущільнюється потрапляння на подібні фестивалі саме українських проєктів. І це страшенно приємно.

Чи відповідаємо ми у своїх творчих експериментах тенденціям, що домінують у світовому медіа-арті? Яку нішу ми займаємо в цьому багатогранному процесі?

— Порівняно з іншими країнами ми значно відстаємо в плані інженерних рішень. У нас інтелектуально й ідейно проєкти дуже цікаві і в електронній музиці, і в медіа-арті, але зреалізувати й вибудувати руками якісь речі дуже важко. Тому в нас музиканти роблять або звуковий, або візуальний контент за допомогою тих самих медіа-технологій, коли у світі вже трендом є медіа-

об'єкти, які зроблені руками, як індивідуальні інженерні рішення. Але це вже співпраця не просто якихось композиторів чи медіа-артистів. На щастя, у Києві зараз з'явилися пристрої, які дають змогу зчитувати генеровані хвилі людським організмом, і їх використовують у музичній сфері як інформацію, з якою можна працювати артистично. Але для Європи й Америки це вже вчорашній день. Тому консервативні жанри легко інтегруються у світовий електроакустичний контекст. Натомість ті, що вимагають якоїсь інженерної роботи, майже ні.

Але подібні колаборації ми все ж таки маємо...

— Так, у Києві вже діє перша в Україні школа нових медіа Black Box, де тісно співпрацюють композитори, дизайнери, фізики. І я думаю, що з часом це активно розвиватиметься. Але знову ж таки проблема з комунікацією. Бо коли я вчилася в інституті IRCAM у Парижі, то на одного композитора було дев'ять технічних працівників! Артист повинен відчувати, що він вільний, що він може зробити якийсь об'єкт, якусь конструкцію з інженерним рішенням і буде з ним представлений на високому рівні.

Як ви з погляду 20-річної ретроспективи можете оцінити нинішній стан електроакустичної музики в Україні? Чим ми вже можемо пишатися?

— Пишатися ми вже можемо хоча б тим, що українські студенти хочуть займатися електроакустичною музикою. Для цього вони їдуть за кордон, де отримують фахову освіту, вступаючи на спеціалізацію електроакустична композиція. І це дуже важливий момент, що в нас нарешті з'являються фахівці в цій галузі. Важли-

вим є й те, що той потік творів, який ми вже маємо, не порівняти з тим, що було років 20 тому.

У чому, зокрема, є ваша особиста заслуга?

— Я весь час від моменту заснування кафедри музично-інформаційних технологій і нашої студії електроакустики при НМАУ ім. П. І. Чайковського свідомо створювала ілюзію, що електроакустична музика є повноправною частиною сучасного музичного життя в Україні. Ми організовували концерти й намагалися всі твори, писані студентами, обов'язково виконати. На жаль, ми ще не маємо потужного наукового процесу.

Я ПЕРЕКОНАНА, ЩО НАСПРАВДІ В ЕЛЕКТРОАКУСТИЧНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МУЗИЦІ ВЖЕ Є НАПРЯМИ, ШКОЛИ, ЯКІСЬ ЖАНРОВІ УГРУПОВАННЯ, ПЕВНІ НАТЯКИ НА ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ СТИЛІВ І НАВІТЬ ТРІШКИ НАЦІОНАЛЬНОГО МОТИВУ

Лише цього року нам вперше вдалося організувати міжнародну науково-практичну конференцію і ми змогли запросити туди провідних європейських композиторів і програмістів, що працюють у напрямі електронної й академічної електроакустичної музики. Але в нас ще дуже мало досліджень такої музики. І для того щоб електроакустична музика існувала, мусять бути твори, концерти, критика й наука. Поки що ні критики, ані науки як таких ми не маємо або ж вони ще не так помітні. Хотілося б, щоб їх було більше. Тоді матимемо повномірне музичне життя, таке як у всьому світі. ■

ZIK. СТАЄМО БЛИЖЧИМИ

РОКСАНА РУНО

ZITKНЕННЯ

щовівторка, щоп'ятниці
20:00

Контурна карта актуального театру

Анастасія Головченко

Як змінювалася роль сучасного драматурга й у чому вона полягає

Що більше відкривається нових сцен, то дужче переконуємося: мистецтво безмежне. Театр набирає нових форм, щоразу починає говорити новою мовою, звертається до ще не розкритих тем. Хоча які, здавалося б, нові теми? Та ми помітили, що репертуарна картина змінюється в бік сучасної української п'єси. Експерименти нині в тренді, тож режисери дедалі частіше обирають провокаційні й відверті тексти, «нова драма» стає модною, а тому цікаво проаналізувати, з чого вона почалася.

Трендом стала, а професійного визначення так і не здобула. Однак залишмо це теоретикам. Нам наразі достатньо буде розуміти стосовно «нової драми», що це тексти про звичайних людей, які живуть пересічним життям, але стикаються з непересічними життєвими обставинами. У таких п'єсах упізнаємо знайомі образи й соціальні проблеми. І головне — «нова драма» завжди гостра, різка. Вона резонує із сьогоденним світом іще на етапі тексту, тобто не завдяки режисерській інтерпретації, а за своєю суттю.

ПРОЛОГ

Усе почалося в середині 1990-х, коли Анатолій Дяченко (нині засновник Академії драматургії в Москві) створив у Києві експериментальну школу, надихнувши її учасників займатися драмою і надалі. Так Наталія Ворожбит, Максим Курочкін та Неда Неждана вирушили навчатися в Літінститут імені А. М. Горького, який і сам Дяченко колись закінчив.

Час навчання збігся із сесією британського театру «Роял Корт» у Москві. Відомий своїми пошуками сюжетної екзотики й різноманітної «соціальної жести» колектив уже багато років влаштовує такі семінари по всьому світу. Британцям цікаві незаштамповані автори, які пишуть про власну країну й проблеми свого часу. Темою сесії була техніка вербату, й учасники з диктофонами розбрелися містом у пошуках «живої», документальної драматургії, з якої мали скласти п'єсу.

Уже у 2005 році Ворожбит стала учасницею семінару для молодих авторів у Лондоні. Згодом її п'єсу «Хроніка сім'ї Хоменко» там уперше презентують у формі читки. Драму одеситки Анни Яблонської (з лабораторії) також представили на сцені «Роял Корт», але аж у 2011-му. У ці роки Максим Курочкін вже працюватиме в «Театр.doc», а

Наталія Ворожбит творитиме знову в Києві. І тільки 2010-го до столиці України навідається місія того ж таки британського театру.

ЗАВ'ЯЗКА

Для участі в семінарі необхідно було подати текст. Не обов'язково п'єсу. Тренерів із Лондона цікавили погляд автора на життя, хід його думок, а не здатність вибудувати структуру драми. Заняття із вдосконалення майбутніх п'єс тривали півтора року. Пізніше деякі з цих творів прочитали зі сцени «Роял Корт»: «Алкаша» Євгена Марковського (експресивну комедію про виродження українських чоловіків через горілку), «І мені вже не цікаво, як ти там» Оксани Савченко (про вплив економічної кризи й виживання) та «Дядю Сашу-різника» Маріам Агам'ян. «Вишенькою на торті» стала постановка п'єси Савченко британкою Керолайн Штайнбайс на сцені Молодого театру (вистава «Бери, люби, тікай!»).

ЕКСПЕРИМЕНТИ НИНИ В ТРЕНДІ, ТОЖ РЕЖИСЕРИ ДЕДАЛІ ЧАСТІШЕ ОБИРАЮТЬ ПРОВОКАЦІЙНІ Й ВІДВЕРТІ ТЕКСТИ, «НОВА ДРАМА» СТАЄ МОДНОЮ

ДІЯ ПЕРША. ВАЖЛИВА

В Україні процес творення новітнього театру розпочався в Харкові на VII фестивалі «Курбалесія» у 2009 році. Задуманий режисером Володимиром Гориславцем (авторський театр «Котелок») проект уперше зібрав навколо себе не тільки майстрів сцени, а й по-різному досвідчених, але поки що не відомих широкому загалові митців. Темою став театральний експеримент. До програми потрапили сучасні п'єси й вистави, дискусії та колективні постановки. Усі ролі в них визначали жеребкуванням і готували їх за кілька днів учасники з різних театрів та міст. Саме тут прихильники «Курбалесії» дістали якесь особливе щеплення «правдивого театру», тут відбувся момент «ініціації» майбутніх театральних лідерів. Принаймні це можна припустити: після фестивалю в країні почалися окремі спалахи, що віщували «нову хвилю» альтернативного театру, фестивалів, так чи так пов'язаних із документальною сценою і «ною драмою».

Шокова терапія. Принцип роботи київського «Дикого театру» — у шоковій терапії, яка пропонує альтернативні способи існування театру й життя на його лаштунках. Сцена з вистави Максима Голєнка «Вій 2.0» за п'єсою Наталії Ворожбит

Невдовзі після «ініціації», у тому ж таки 2009 році, режисери Андрій Май та Микола Гуменюк започаткували локальний фестиваль «Лютий/Февраль» у Херсоні. Раніше тут було відкрито Центр ім. Всеволода Мейєрхольда, і перший «Лютий» приурочили до 135-річчя від дня народження культового режисера-новатора. Головне, що нас цікавить у контексті цього фестивалю, — місто його проведення й дотичні митці. Відколи в Херсоні заговорили про сучасний театр, тут почали свої творчі пошуки драматурги й режисери Наталія Блок, Євген Марковський, Олександр Зирянов. А з ними з'явилися чи не перші постановники, які наважувалися подати їх публіці: Андрій Май, Андрій Литвиненко, Ігор Білиць та ін. І це ще до приїзду експедиції театру «Роял Корт».

2010 року у Львові виник фестиваль «Драма.UA», а при ньому й конкурс п'єс. Авторами проекту стали Оксана Дудко, Оля Мухіна, Віка Швидко та Оксана Данчук — менеджерки з мистецької організації «Драбина». Фестиваль відразу став міжнародним: поряд із читками й виставами з України тут представляли сучасний європейський театр. Декламували світову «нову драму»: Сару Кейн, Мартіна Макдонага, Марка Равенгілла, Керіл Черчилл. Показували перші вітчизняні документальні

вистави й, звісно, спроби втілення «нової драми». У першому конкурсі взяло участь близько 30 драматургів, а через два роки, у 2012-му, їх було вже понад 100.

На фесті проводили майстер-класи для театральних критиків, режисерів, драматургів. Показали вистави зі Швеції, Польщі, Чехії, Німеччини, Росії. Досягнення такого фесту, як «Драма.UA», насправді важко переоцінити. Залучаючи до участі українських та зарубіжних експертів із документального, постдраматичного театру, театрального менеджменту, організатори весь час працювали на зміцнення ком'юніти театральних практиків і на поступове оновлення всього контексту.

Уже за рік організувався і другий драматургічний фестиваль. У травні 2011-го критик Марися Нікітюк, Андрій Май та Наталія Ворожбит розпочали історію Тижня актуальної п'єси в Києві. Тут усе відбувається таким чином: на кількох театральних майданчиках столиці сім днів читають сучасні п'єси, що пройшли конкурсний відбір. Плюс вистави та міжнародна програма: твори Ельфріде Єлінек, Філіпа Рідлі, Дороти Масловської, Дірка Лауке, Ніно Харгішвілі, Давіда Тавадзе, Лукаса Берфуса та ін. Читання супроводжуються обговореннями, і щороку дійство обростає більшою армією прихильників ▶

Нова форма. Театр переселенця — це театр без акторів, де люди діляться своїми історіями та досвідом

«нової драми». Цей захід кожного листопада збирає українські тексти, і щороку йому вдається відкрити як мінімум кілька нових імен, об'єднуючи навколо «нової драми» молодих театральних практиків, готуючи підґрунтя для нової сцени.

2013 року Тиждень актуальної п'єси був особливо масштабним і не обмежився Києвом. Тоді ж таки в Черкасах презентували результати режисерсько-драматургічної лабораторії, де було написано шість п'єс. «Донорами» історій стали самі працівники театру. Деякі тексти стали репертуарними виставами театру, як-от «Лена» за текстом Дмитра Левицького, «Історія про людину, з якою трапилася історія» Кіри Малініної, «Така любов» Дена та Яни Гуменних чи «Сканінг» Євгена Марковського.

КУЛЬМІНАЦІЯ

А потім був Майдан. Уже під час київських подій набула популярності тема театральної реформи, про неї писали наукові розвідки, з її приводу скандалилися в Мінкульті. Але перші зміни (скажімо, стало можна говорити з лаштунків про злободенне) відбулися поза юрисдикцією міністерства. Їх ініціювали незалежні проекти, створені чи оновлені на хвилі сильного бажання змінити театр і розширити мапу українських сценічних форм. Частина з них присвятила себе молодій режисурі, частина — «новій драмі» та експериментам. Інші — документальному, часто — свідоцькому театру.

Так чи інак до 2014 року в Україні сформувалася критична кількість митців, готових до змін. Надія реально вплинути на українське

мистецтво лише загострила бажання молодих художників займатися сучасним театром.

Під час подій на Майдані сформувалася група з акторів, режисерів та драматургів, які назвалися «Українська нова драма». Артистів (учасників згаданих фестивалів) об'єднав збір матеріалу для проекту «Щоденники Майдану». Вистава, що виросла із проекту, тепер красується в репертуарі Театру імені Івана Франка. Ще через півроку з'явився спектакль «Кордони і відстані» (про Крим), трохи згодом — монодрама «АТО: інтерв'ю з військовим психологом». Режисером триптиха виступив Андрій Май.

«Підживлені» анексією Криму, бойовими діями на Сході, режисери й драматурги стали відкривати театри різних напрямів по всій країні. Епіцентром руху став Київ. 2015 року в Україні мало не щомісяця відкривалася нова сцена. І в усіх нових колективах прагнули ставити сучасні тексти, присвячені «складним» соціальним групам, політичній ситуації в країні, трансляючи, зокрема, і обставини, що склалися в театрі загалом.

ЛІРИЧНИЙ ВІДСТУП

Варто визнати, що зміни розпочалися ще влітку 2013-го, коли раптом 28-річного Стаса Жиркова обрали на посаду художнього керівника театру «Золоті ворота» в Києві. Режисер відразу протиставив свою «програму» наявному ладу, назвавши театр лабораторією молоді режисури й сучасної п'єси. Українська, російська, польська «нова драма» ввійшла в репертуар у постановках митців різного віку й досвіду.

Лише «Сталкери» — копродукція «Золотих» та Молодого театру за п'єсою Павла Ар'є — дали поштовх до постановок тексту по всій країні. За перший рік їх відбулося з десяток, а нові прем'єри анонсують і досі. Нині Павло Ар'є, не так давно обраний на посаду художнього керівника Львівського театру імені Лесі Українки, вже у свій спосіб утілює маніфест Жиркова «театр, а не музей», лобіюючи права «нової драми» й сучасної сцени.

ДІЯ ДРУГА. ОПТИМІСТИЧНА

У 2014 році не відбувся черговий фестиваль «Драма.UA», його організатори вирішили еволюціонувати в новий фундаментальний проект «Перша сцена сучасної драматургії». Тут улаштували лабораторію, де окрім власне театру діють проекти «Драма на екрані», лекторій «Театр: InsideOut», «Драмгурток», де відбуваються читання, DramaLab тощо. Тобто, як бачимо, «Драма.UA» перетворилася на осередок, який на відміну від фестивалю працює щодня й завжди постулює хороший сучасний театр.

Українські драматурги, які пройшли апробацію на фестах, також відмежувалися й почали робити свій театр. Одна з ідеологів «нової драми» Наталія Ворожбит разом із режисером Георгієм Жено та військовим психологом Олексієм Карачинським два роки тому відкрила Театр переселенця. З'явившись у потрібний час у потрібному місці, проект відразу

посунув Жиркова й театр «Золоті ворота» з перших рядків неіснуючих театральних хіт-парадів.

Вистави тут базуються на свідоському матеріалі, з якого автори вибудовують розповіді про людей, чиє життя зачепила війна. Матеріалом для постановок є реальні історії, акторами — учасники подій. А нині колектив проробляє й інші гострі соціальні теми. Особлива риса Театру переселенця — терапевтична складова, і якщо не враховувати естетичної, то можна сказати, що вона є і найціннішою.

Уже кілька років також існує проект драматурга Ірини Гарець «Театр сучасного діалогу» в Полтаві. Учасниця багатьох міжнародних конкурсів і фестивалів, вона взялася розбавити одноманітний місцевий сценічний ландшафт соціальними постановками. Разом із режисеркою Розою Саркіян вона створила театр, який намагається «запобігати злочинам на ґрунті упередженості» через мистецтво.

Ще один невеличкий за розміром, але не за значенням проект, відкритий драматургами й постановниками «нової драми», — PostPlayTeatr. Його історія розпочалася невдовзі після Майдану. Нев'ізні на батьківщину, кримчани Галина Джикаєва та Антон Романов разом із драматургами Деном і Яною Гуменними створили документальний проект «Сіра зона». А з вистави про переселенців — людей, вимушених перебувати в транзитному стані, й почалась історія театру. Вже в грудні 2015-го команда своїм коштом відремонтувала заводське приміщення в Києві й відкрила сезон. У репертуарі PostPlay провокаційні перформанси, експерименти й, певна річ, коли йдеться про драматургічне шефство, «нова драма».

Мало хто не помітив відкриття в Києві проекту «Дикий театр». Ініційований театральним критиком Ярославом Кравченко, він також розпочав революцію із сучасної п'єси. У послужному списку «Дикого» за рік з'явилося чимало спроб розбуркати публіку, серед яких вистави на тему прав жінок чи ЛГБТ-спільнот. Організатори спеціально обирають для постановок тексти, які навряд чи могли б бути представлені на державній сцені: часто тут занадто гострі сюжети, обсценна лексика, відверті епізоди. Однак у тому й полягає принцип роботи «Дикого» — у шоковій терапії, яка демонструє альтернативні способи існування театру й життя на його лаштунках.

Драматургиня Анастасія Косодій вирішила, що в Запоріжжі також не обійтись без альтернативного театру. Після успішних гастролей до Запоріжжя PostPlayTeатру це стало очевидно. Тож, заручившись підтримкою колег, вона відкрила театр «Запорізька нова драма». І хоча днем його заснування вважають 24 серпня 2015-го (тоді був перший показ вистави Косодій «Котел»), приміщення в театру з'явилося трохи згодом. Нині колектив уже має невеличкий репертуар із сучасних українських п'єс, окремий проект «Театральна лабораторія. За межами страху», активно гастролює.

З півроку тому драматурги Дмитро Левицький та Пьотр Армяновські, також відомі своєю участю у фестивалях та незалежних театральних ініціативах, утворили тандем-проект Ріс Ріс. Автори працюють у техніці аудіовистави, поєднуючи імерсивний театр із постдраматичним. Їхнім глядачам випадає нагода пройтися містом у навушниках і зовсім по-іншому відкрити для себе маршрут вистави. Автори пропонують поглянути на звичні локації, котрі ми так часто проминаємо, крізь призму подій, які на них відбувалися і їх змінювали.

РОЛЬ ДРАМАТУРГА В УКРАЇНСЬКОМУ ТЕАТРІ СТАЄ АКТУАЛЬНІШОЮ І БІЛЬШЕ НЕ ЗВОДИТЬСЯ ДО НАПИСАННЯ ТЕКСТУ. АВТОРИ ПЕРЕТВОРЮЮТЬСЯ НА «МЕДІАТОРІВ» І ТРАНСЛЯТОРІВ АКТУАЛЬНИХ ПИТАНЬ, ГОСТРО РЕАГУЮЧИ НА ПОДІЇ З ЖИТТЯ

Але найсвіжіший драматургічний театр — херсонський проект «Май Буш», створений драматургом Наталією Блок, що відома своїми безапеляційними спробами змінити ставлення публіки до сучасного театру, п'єсами про чайлдфрі, поліамурність, гендерну нерівність, насилля в родині тощо. Проект, здається, має дуже складну й амбітну місію — стати андеграундом у місті зашкарублених театральних смаків. Місяць тому театр отримав приміщення, провів перші кастинги та наради й саме готує першу виставу. Нам залишається потерпіти до її прем'єри.

ЕПІЛОГ

Процес поширення «нової драми», більш доступний на незалежних майданчиках, поступово перебирається й на державну сцену. У Молодому театрі, у «Золотих воротах», у Театрі імені Івана Франка, а також на сценах Львова, Харкова, Чернігова, Херсона, Запоріжжя, Дніпра можна налічити бодай по кілька сучасних п'єс, у яких відбувається чесна розмова із глядачем про сьогоднішнє. Але часом їхня лексика все-таки зазнає цензури під час постановки.

Самі автори, активно включаючись у театральний процес, увесь час про себе нагадують, зливаючись у копродукції чи окремі проекти. Однак, доки ситуація з незалежними театрами не врегульована законодавчо, мусимо констатувати високий рівень ентузіазму театралів і протилежний йому комерційний успіх проектів. Принаймні більшості з них.

Загалом роль драматурга в українському театрі стає актуальнішою і більше не зводиться до написання тексту. Автори перетворюються на «медіаторів» і трансляторів актуальних питань, гостро реагуючи на події з життя. Чи то дефіцит режисерів штовхає драматургів на відкриття своїх сцен, чи надія на рівноправність усіх учасників театального процесу надихає охочих боротися за свій театр, свою естетику, свою соціальну й політичну позицію. ■

На маяку

Вікторія Малишева

Уявіть собі маяк десь далеко в морі-океані. Сворідна сувора кам'яна цитадель посеред бурхливого неспокою. Можна ж там жити, правда?

Взяти із собою запаси сірників, їжі, ліків... Книжки, якщо в цьому є потреба. Я прихопила би ще фотоапарат і щодня фіксувала б цей бурхливий неспокій навколо. Так от у якихось своїх дивних межах життя у «республіці» нагадує мені той вигаданий маяк. Щоб жити тут більш-менш нормально, треба мати кілька складових цього буття, про які я й хочу розповісти.

1. Гроші. Дивного нічого немає, що я пишу саме про них. Було б підозріло, якщо без них вдалося б обійтися, ще й жити щасливо. Але я хочу сказати, що треба мати не лише постійний прибуток, який дає робота, а й гроші звідусіль: з українських карток, із російських, «живі» гроші. Гроші на українських банківських картках дають можливість поповнювати телефони всім родичам і замовляти товари через «Нову Пошту» на Станицю. Гривня дає можливість вливатися в безкінечний процес переоформлення українських пенсій та подорожі по них. За гривню можна купувати сало в Станиці по 30 грн, коли у «республіці» найдешевше коштує втричі дорожче... Гривня набагато міцніша за російський рубль, тому всі зберігають її, купують та неохоче позичають. Немає зараз міцнішої валюти, ніж гривня, і всі в «республіці» знають це.

2. Ліки. Здавалося б, нічого дивного. Людина, яка має хронічну хворобу, має й ліки. Втім, щоб хворіти в «республіці», треба мати або запас ліків, або налагоджені канали поставки ліків звідусіль. Причому треба це робити по колу — родичі, друзі, знайомі знайомих. Поки відпочивають перші, допомагають другі. І головне — вміти робити це максимально швидко. Хоча, як показує досвід, можна мати запаси дуже гарних ліків від чогось і не хворіти, аж закінчується термін придатності препарату. Зі мною сталося кілька величезних стресів, коли мені конче були потрібні антибіотики і я змогла знайти їх тільки в якійсь далеко не першій аптеці «столиці». Звичайно, я готова була віддати за ці ліки все, що мала, і себе на залишок,

якщо б у цьому виникла потреба, аби тільки допомогти близьким. І я не мала жодної години на те, аби шукати кур'єра чи домовлятися про доставку з України. Я шалено бігала містом, шукаючи хоч щось подібне... Лікар сказав тоді: «Не стане краще, у понеділок різатимемо». Це була неділя, тож я ледь не збожеволіла... Зараз у моєму холодильнику можна знайти більше ліків, аніж продуктів. У мене є запас ліків від тиску, кашлю, лихоманки, перев'язувальні засоби...

3. Спокій. Це дуже гарна річ! Треба на все дивитися максимально спокійно. Закони, як кажуть місцеві представники влади, у «республіці» не досконалі. Суди не працюють,

діють закони воєнного часу. То не дай Боже потрапити хоч у якусь халепу зараз. Я зверталася якийсь час тому до дільничного інспектора. Ну що я можу сказати: він не допоміг, але саме після його візиту до нас прийшли сусіди зі словами, що якщо ми ще когось покличемо, то зять сусідки приведе хлопців «з роботи» («МГБ ЛНР») і нам буде гірше. А сам дільничний по-дружньому порадив не скаржитися більше нікуди, бо часи тепер такі, що, якщо нам кинуть у вікно гранату, нікого це не здивує: зброї навколо дуже багато. То допоміг він нам чи ні? Може, лише порадою, яку ми знали й без нього.

4. Навички логіста. Аби жити в «ЛНР», треба мати певний хист. Це вміння домовлятися, виїжджати без черг і привозити щось конче потрібне. Щоб виконувати все це, треба бути дуже організованою людиною, яка має безліч знайомих і море терпіння. Я знаю кількох людей, які просто живуть тим, що постійно про щось домовляються: гроші, їжу, іграшки, техніку... Це як захоплива гра, завдяки якій стає цікавіше жити. Хтось везе мій знайомій дитячий конструктор, хтось одяг, хтось документи... Когось вона просить, комусь платить... І якщо ви думаєте, що йдеться про щось незначне, ви помиляєтеся. Найдивнішим був великий каркасний басейн, який хтось на таке дружнє замовлення тягнув на собі зі Станиці тим самим мостом...

5. Запаси. Після літа 2014 року маю постійний резерв харчів удома. Зараз я стала трохи спокійнішою, а раніше могла підхопитися посеред ночі, аби переконатися, що в нас є їжа. Просто вставала переглянути, що в нас є, і знову лягала. Мене краще за слова та снодійне заспокоювало борошно на полицях й олія в кухонному столі... Я перелічувала мило й переконувалася, що в нас є чим прати. Зараз трохи звикла й спокійно сприймаю, якщо раптом скінчуються сірники, але той синдром блокади тривав у мене близько півтора року.

6. Близькі. Так, це дивно. Але завдяки людям поруч можна стерпіти все: негаразди, стреси, образи та беззаконня. Лише завдяки рідним людям можна й треба йти вперед. Я знаю безліч випадків, коли очікування зустрічі продовжувало життя, а щастя від спілкування було ні з чим не зрівняти. На моїй вулиці такими зустрічами живуть через дім. Чекають на повернення дітей, а потім рік живуть згадками про коротку зустріч. Повторюють, ніби виправдовуючись: «Може, діти повернуться, буде де жити...» Стають вартівниками власних домівок, аби зберегти їх для дітей, які, може, колись захочуть повернутися в батьківський захирілий дім... Сусід сказав якось: «Вмирати рано, а жити вже не хочеться». Тож багато для кого той маяк посеред бурхливого неспокою стає останнім притулком. ■

**ВИМАГАЄМО
ЗВІЛЬНЕННЯ
СТАНІСЛАВА
ВАСІНА!**

Ваза з вишивкою й бобровий капелюх

ОНУХ

Ніщо не дає змогу так виразно усвідомити ілюзорність життя в реальності Facebook, як повернення додому після довгої подорожі. На хвилину зупинене сьогодні вимагає належної уваги, все повертається на свої місця, тільки час минає невблаганно.

На другий день після повернення в Торонто зміна часових поясів не дає спати, а ранкова прогулянка в улюбленому парку унаочнює додатковий вимір дуже запізнілої весни. Травень був надто дощовий, вода переповнила озеро Онтаріо й затопила найнижчі околиці, які тепер позаймали качки, гуси та лебеді. Коли я прощався з Києвом, бузок і каштани вже відцвіли, а в Торонто можу вдруге за цю весну насолоджуватися цвітінням бузку й каштанів. Приємне, хоч і дивне відчуття, час минув і повернувся знову, знаю, що тільки на хвилину.

Перший за цілий місяць вікенд без дощу, світить сонце, час вирушати з міста в мандри.

Аберфойл лежить за 85 км на південний захід від Торонто. Кілька разів на рік ми з дружиною їздимо до цього населеного пункту, що є адміністративним центром розлогого містечка Паслінч, там розміщена й місцева пожежна частина. Але гордістю Аберфойла є його антикварний ринок, найдавніший і найбільший у провінції Онтаріо ярмарок старих речей, який щонеділі приваблює сотні місцевих любителів непотрібних предметів. Відвідати Аберфойл — це немов зіграти в лотерею з надією на великий виграш,

КАНАДЦІ СПРОМОГЛИСЯ ВИКОРИСТАТИ ДАРОВАНІ БОГОМ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ПОБУДОВИ ДЕРЖАВИ, ЯКУ 2017 РОКУ ВИЗНАНО НАЙКРАЩОЮ У СВІТІ ЗА ЯКІСТЬЮ ЖИТТЯ ГРОМАДЯН

а виграшем, звичайно, є кількагодинна прогулянка на свіжому повітрі серед найдивовижніших об'єктів, які тільки можна уявити собі. Звичайно, ми шукаємо сліди української присутності в провінції Онтаріо, так було й цього разу. Спостережливе око дружини помітило на якомусь столі гарну порцелянову вазу з візерунком української вишивки. Докладний огляд вази підтвердив її досконалий стан, з'ясував і походження. На вазі виднів виразний напис «Made in Germany». Ми не могли опиратися спокусі такого поєднання: українська вишивка «Made in Germany» мала бути нашою. Після коротких торгів ми стали власниками цілком непотрібного й водночас необхідного для нас предмета разом із приписаною до нього українською історією, про яку, напевне, не дізнаємося ніколи. Але

кожна історія має свою цінність, навіть невідома. Говорячи про історію, слід згадати, що цього року Канада святкує своє 150-річчя. Здавалося б, небагато, але скільки гордощів містить у собі цей ювілей! Вистачило 150 років тяжкої праці, зокрема й праці кількох поколінь вихідців з України, щоб результат виявився цілком успішним. Є чому радіти, є чим пишатися.

Аберфойльський антикварний ринок — це величезна кількість канадіанів, тобто об'єктів, які мають смак і запах Канади. Ходячи поміж ними, я знайшов щось і для себе. Як знавець чоловічих капелюхів, не міг опиратися принадам свого відкриття — оригінальний, майже невживаний капелюх Canadian Beaver De Luxe Finish фірми Dobbs зі спеціально обробленого хутра канадського бобра. Сьогодні це вже тільки історія, але від XVI до XIX століття французька Канада і британська Компанія Гудзонової затоки будували свій колоніальний добробут на експорті бобрового хутра, з якого виробляли найдорожчі й найелегантніші європейські чоловічі капелюхи. Сьогодні я зайняв місце в естафеті поколінь. Уявіть собі джентльмена в елегантному бобровому капелюсі фірми Dobbs із гарною українською вазою «Made in Germany» в руці. Така собі типова канадська картинка.

Покидаючи Аберфойл, помітив по дорозі знак із написом Nestlé Pure Life, плакат компанії, що розливає джерельну воду. 2016 року найбільший у світі швейцарський харчовий концерн Nestlé придбав у місцевої Middlebrook Water Company джерело, відоме доти як Aberfoyle Springs. Спершу змінили назву марки води на Nestlé Pure Life Aberfoyle, а зрештою Аберфойл узагалі викинули з назви, сьогодні це Nestlé Pure Life Natural Spring Water, тобто джерельна вода для чистого життя. Компанія Nestlé щодня видобуває і розливає тисячі літрів води, платячи за ліцензію провінції Онтаріо \$3,71 за кожен мільйон літрів. пляшка води Nestlé Pure Life Natural Spring Water коштує від \$1 до \$2,50. Не треба бути видатним економістом, щоб оцінити обсяг прибутку концерну Nestlé — найбільшої фірми, яка видобуває й розливає джерельну воду в Канаді. Випадково здобутий різноманітний досвід завдяки поїздки на Аберфойльський антикварний ринок — ваза з українською вишивкою, капелюх Canadian Beaver De Luxe Finish від Dobbs і вода Nestlé Pure Life Natural Spring Water — творить єдину канадську історію, у якій спершу французи та британці, що експортували боброве хутро, а сьогодні міжнародний концерн Nestlé експлуатують величезні природні багатства цієї незвичайної країни. Але, незважаючи на все, канадці спромоглися використати даровані Богом можливості для побудови держави, яку 2017 року визнано найкращою у світі за якістю життя громадян. Це гарний подарунок на 150-ті роковини.

Не біда, що весна цього року на місяць спізнилася. Бузок і каштани й далі гарно цвітуть. ■

5

ПРЕДСТАВЛЯЄ

20:10
ЩОСУБОТИ

РАНДЕВУ

З ЯНІНОЮ СОКОЛОВОЮ

ВІДВЕРТА РОЗМОВА. БЕЗ МАСОК ТА МІМІКРІЇ.

TOYOTA

ALWAYS A
BETTER WAY

“СЛУХАЮ ІНШИХ,
ВИРІШУЮ
САМОСТІЙНО

CAMRY

Детальніше про умови продажу дізнавайтесь в автосалонах офіційних дилерів Toyota
Офіційний дистриб'ютор ПІІ «Тойота-Україна»
www.toyota.ua